

STUDIECENTRUM VOOR ECONOMISCH EN SOCIAAL ONDERZOEK

DE WAARDE VAN HUISHOUDELIJKE ARBEID

DEEL 1 :

Beschrijving van praktische toepasbaarheid
van de economische methoden voor de
waardebepaling

W. VAN DONGEN, L. DESCHAMPS
K. PAUWELS

Rapport 87/204

februari 1987

Universitaire Faculteiten St.-Ignatius
Prinsstraat 13 - 2000 Antwerpen

D/1987/1169/03

I N H O U D S T A F E L

1. Inleiding	1
2. <u>De economie van het huishouden</u>	
2.1. Inleiding	3
2.2. The Economic Approach to Human Behavior	5
2.3. Model van de huishoudelijke produktie	6
2.4. Investeren in 'human capital'	8
2.5. Arbeidsverdeling binnen de huishoudens en/of gezinnen	9
2.6. De impact van Beckers werk	10
3. <u>Doelstellingen voor het bepalen van de waarde van huishoudelijke arbeid</u>	
3.1. Descriptieve doelstellingen	12
3.2. Beleidsverbonden aspecten	13
4. <u>De opportuniteitskostbenadering</u>	
4.1. Theoretische achtergrond	15
4.2. Enkelvoudige formules voor de opportuniteitskost	18
4.3. De methoden van R. Gronau	20
5. <u>De marktkostbenadering</u>	
5.1. Het concept huishoudelijke arbeid	36
5.2. Monetaire bepaling van de waarde van huishoudelijke arbeid	39
5.3. De concrete formules	40
5.4. Kritiek op de opportuniteitskostbenadering	46
6. <u>De inkomensevaluatiebenadering</u>	
6.1. Inleiding	47
6.2. Directe meting van de individuele welvaart	47
6.3. De waardebepaling van huishoudelijke arbeid	49
6.4. Meting van de waarde van huishoudelijke arbeid	52
7. <u>Praktische problemen bij de waardebepaling</u>	
7.1. De meting van de huishoudelijke arbeid	60
7.2. Existentieprobleem	61
7.3. Specificatie en dataproblemen	65
7.4. Invloed van marktgebonden aspecten	69
7.5. Invloed van "subjectieve" factoren	73
7.6. Samenvatting	74
8. Besluit	76

Bijlage : Waardebepaling op basis van de arbeidsparticipatie :
 variante 1 (cfr. 4.3.4.). Mathematische uitwerking.

1. INLEIDING

Van de Vlaamse Gemeenschapsminister, verantwoordelijk voor Gezin en Welzijnszorg, kreeg het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudiën (CBGS) in 1984 de opdracht om in samenwerking met het Studiecentrum voor Economisch en Sociaal Onderzoek (SESO) van de Universitaire Faculteiten St. Ignatius Antwerpen, een uitvoerige studie te maken van de problemen inzake gezinsarbeid. Als gezinsarbeid wordt beschouwd : de onbetaalde taken die de verschillende leden van het gezin ten behoeve van het goed functioneren van het eigen gezin verrichten, o.a. huishoudelijk werk, opvoeding van de kinderen, verzorging van inwonende familieleden, taken in en om de woning, beheer van de huishoudelijke budgetten enz. (*).

Het CBGS-SESO-onderzoek behandelt de belangrijkste sociaal-ekonomische en sociaal-psychologische vraagstukken omtrent gezinsarbeid zowel vanuit het perspectief van de sekse-gebonden arbeidsverdeling in onze maatschappij, het historische en feitelijke onderscheid tussen thuis- en buitenshuiswerken, den alsook vanuit de actuele vraagstukken inzake hervorming van de fiscaliteit, de sociale zekerheid, de werkgelegenheid, de opvoeding van kinderen, enz. ...

Ongetwijfeld is er in beleidskringen en in de wetenschappelijke wereld recent opnieuw aandacht gegroeid voor de ekonomische betekenis van de arbeid die binnen de huishoudens zelf wordt verricht. De vaststelling dat de arbeid die in het huishouden verricht wordt, ekonomisch produktief is, botst meermaals met de ervaring dat deze arbeid weinig erkenning en waardering geniet, vaak als minderwaardig wordt aanzien, en zeker geen rechtstreekse betaling kent. Deze situatie vertaalt zich vooral in de spanningen tussen thuiswerkende en buitenshuis werkende vrouwen, telkens als de feitelijke en wettelijke positie van de vrouw in gezin en maatschappij aan de orde is.

(*) Deze omschrijving is in grote mate in overeenstemming met deze van de Vlaamse Hoge Raad voor het Gezin - (Dokument G 13/21.5.1984). Voor een discussie rond het begrip gezinsarbeid kan verwezen worden naar de visie van 17 Vlaamse organisaties, in : L. Deschamps, W. Van Dongen, K. Pauwels en M. De Wachter, Beleidsalternatieven inzake Gezinsarbeid. Opinies en voorstellen van 17 Vlaamse organisaties, CBGS-Werkdokument 34, 1986.

Wie een antwoord zoekt op de vraag of het verrichten van gezinsarbeid vandaag de dag al dan niet ondergewaardeerd wordt, dient vooraf kennis te nemen van de methoden die werden ontwikkeld om de feitelijke waarde van gezinsarbeid uit te drukken, al dan niet in monetaire termen. Langs economische zijde werden tijdens de voorbije decennia inderdaad verschillende pogingen ondernomen om de waarde van huishoudelijke arbeid in monetaire termen uit te drukken. Deze economische benaderingen ter bepaling van de huishoudelijke arbeid worden in drie groepen ondergebracht, nl. : de opportuniteitskostbenadering, de marktkostbenadering en de inkomensevaluatiebenadering.

In dit rapport worden genoemde benaderingen voorgesteld en wordt hun praktische toepasbaarheid onderzocht. De aandacht spitst zich toe op feitelikheden en op het beschrijven van de methodes. De vraag hoe gezinsarbeid zou moeten worden gewaardeerd, wordt hier niet behandeld.

Omdat zowel de opportuniteitskostbenadering, de marktkostbenadering als de inkomensevaluatiebenadering in min of meerdere mate steunen op inzichten uit de 'New Home Economics' wordt in volgend hoofdstuk eerst een toelichting gegeven bij de economische theorie van het huishouden.

Vooraleer een beschrijving en een evaluatie te geven van elk van de drie benaderingen, wordt in hoofdstuk 3 een schematisch overzicht gebracht van de beschrijvende en de beleidsgerichte doelstellingen, zoals geformuleerd door de verschillende auteurs die theoretisch en/of praktisch onderzoekswerk inzake de waardebepaling van huishoudelijke arbeid verricht hebben.

Vervolgens wordt in hoofdstuk 4 t.e.m. 6 een bondige beschrijving gegeven van de verschillende methoden, en in hoofdstuk 7 tenslotte worden de problemen van praktische aard die bij de toepassing van de verschillende methoden opduiken, toegelicht.

Dit betekent dat de meer fundamentele problemen van theoretische en conceptuele aard hier niet behandeld worden.

Deze fundamentele discussie is trouwens het onderwerp van een aansluitend deelrapport, waarin deze benaderingen geëvalueerd worden in het licht van een meer algemene theoretische studie van de waarde van niet-monetaire gegevens.

2. DE EKONOMIE VAN HET HUISHOUDEN

2.1. Inleiding

De traditionele economische theorie besteedt weinig aandacht aan de arbeid die binnen het huishouden gepresteerd wordt. De leden van een huishouden worden hoofdzakelijk in hun consument-zijn benaderd, d.w.z. als de economische agenten die op de arbeidsmarkt een baan zoeken, en aldus een inkomen verwerven waarmee zij zich de nodige marktgoederen aanschaffen ter voldoening van de eigen behoeften. Zo opgevat fungeert het huishouden in de economie als een soort zingeving. (1)

De invloed van de interne werking en de structuur van het huishouden op het functioneren van de gezinsleden in het maatschappelijk maar vooral in het economisch proces, is in de traditionele economische studie weinig aan de orde (gewees). In de mate dat de huishoudelijke werkzaamheden wel bestudeerd worden, gebeurt dit om de produktie in de huishoudens ten opzichte van de globale nationale produktie te kunnen kwantificeren.

Zoals gezegd, tekent zich recent meer aandacht af voor de studie van de arbeid in het huishouden zelf. Vooral in het zog van de zich ontplooiende makro-economie en de studie van de daaraan verbonden nationale rekeningen krijgt ook de huishoudelijke produktie enige aandacht. Goldschmidt-Clermont (2) vermeldt in haar overzicht een aantal studies over huishoudelijke arbeid uit de periode 1925-1965. Voor zover we mogen aannemen dat Goldschmidt-Clermonts overzicht vrij volledig is, blijkt de aandacht voor de huishoudelijke produktie tussen de jaren '40 en '65 zich hoofdzakelijk toe te spitsen op een makro-economische benadering, met name de "globale" bijdrage van huishoudelijke produktie tot de nationale welvaart.

In een aantal gevallen gaat dit gepaard met theoretische diskussies over de betekenis van de huishoudelijke arbeid in het economisch leven, over het

(1) Zie bv. Berk, S.F., 1985, pp. 28-29

(2) GOLDSCHMIDT-CLERMONT, L., Unpaid work in the household. A review of economic evaluation methods, in : International Labour Office, Geneva, 1982.

onderscheid tussen economische en niet economische bezigheden, en tenslotte over de vraag of huishoudelijke arbeid al dan niet moet worden opgenomen in de nationale rekeningen. (3)

De studie van de manier waarop de thuisproduktie wordt gekwantificeerd en geëvalueerd in monetaire termen komt vrijwel niet aan de orde.

Van een systematisch denkkader voor de werking en structuur van het huishouden is om zeggens geen sprake.

Onder impuls van het werk van G.S. Becker ontwikkelen zich evenwel nieuwe en andere benaderingen. Becker heeft als eerste (4) systematisch een poging ondernomen om het huishouden volledig in de economische theorievorming te integreren. Daarom beschouwde hij het huishouden eveneens als een produktie-eenheid. Aldus overschreed hij het traditionele paradigma dat het huishouden alleen als consumptie eenheid en als aanbieder op de arbeidsmarkt beschouwt. Becker komt de verdienste toe een beweging op gang te hebben gebracht om het huishouden diepgaander te bestuderen in het kader van de economische theorievorming. Dat is de reden waarom hij de grondlegger van "The New Home Economics" genoemd wordt. Het paradigma van de New Home Economics bestaat immers uit de combinatie van de vernieuwde perceptie op het huishouden en de traditionele mikro-economische aanpak.

Algemeen kan men stellen dat Beckers nieuw model gegroeid is uit de vaststelling dat de mensen in het Westen nog zowel tijd hebben buiten hun betaalde baan als gevolg van de dalende arbeidstijd. In de industrielanden is er een overwicht ontstaan van de zgn. vrije tijd. Volgens Becker wordt veel van deze tijd op een produktieve wijze doorgebracht. Aktiviteiten als scholing, huishoudelijke arbeid, opvoeding van kinderen, enz., vat hij daarom op als 'Produktieve Consumptie', en betreft hij op die wijze in de economische analyse. (5)

(3) Herschlag, Z.Y. (1960) poogt bondig deze discussie te situeren. Hieruit blijkt dat vooral M. Reid (1934) nog vrij veel invloed heeft op deze discussie in de jaren 60 tot 80. Voor zover nodig, komt dit later nog aan bod.

(4) Becker, G.S., A theory of allocation of time, Economic Journal, 1965, 75, pp. 493-517.

(5) Becker, G.S. (1965), pp. 493-494.

In wat volgt worden bondig de krachtlijnen van Beckers werk inzake de arbeid in het huishouden weergegeven.

2.2. "The Economic Approach to Human Behavior" (6)

Beckers werk betreft hoofdzakelijk de allocatie van middelen en tijd door het individu en het huishouden. Hij zet zich daarbij af van de pogingen om het economische terrein af te bakenen op basis van één of meerdere inhoudelijke criteria zoals 1) de allocatie van materiële (= manueel tastbare) goederen om de "materiële" behoeften te bevredigen; 2) de marktsector; en 3) de allocatie van schaarse middelen om (vaak tegenstrijdige) doelen te volbrengen.

In Beckers "economische benadering" (7) staat daarentegen de wijze waarop men een bepaalde aktiviteit bekijkt centraal.

Hij gaat uit van drie basisassumpties van de traditionele micro-economische theorie van het consumentengedrag :

- 1) het maximeringsgedrag van het subject;
- 2) het bestaan van markten, die met variërende gradaties van efficiëntie en vrijheid de acties van de subjecten coördineren;
- 3) het bestaan van stabiele preferenties, die weinig veranderen doorheen de tijd en die bijna niet verschillen naargelang de sociale positie van het subject.

Daaraan voegt hij een eigen uitgangspunt toe, waardoor hij een nieuwe dynamiek op gang bracht (8). Hij verruimt het economisch terrein immers door de integratie van de huishoudelijke sector en de factor tijd in de economische theorie en door het hanteren van een indirecte nuts- of satisfactietheorie. De preferenties verwijzen volgens Becker niet direct naar de concrete tastbare marktgoederen en marktdiensten, maar naar meer onderliggende voorwerpen van keuze, die geproduceerd worden door het huishouden door de combinatie van marktgoederen en marktdiensten, de eigen tijd (thuis) en

(6) Becker, G.S. (1976)

(7) Becker, G.S. (1976), pp. 3-14

(8) Dit is een voorbeeld van het genetisch probleem bij de evolutie van Beckers denken. Wat was er eerst, zijn "economische aanpak" of zijn "huishoudelijke produktietheorie" ? Het is uit zijn werk niet eenduidig op te maken.

andere inputs. Voorbeelden van deze 'basisobjecten' zijn gezondheid, prestige, status, weldadigheid, zintuiglijk plezier, genot, angst, jaloezie. Becker ziet zijn economische aanpak op alle mogelijke aspecten van het menselijke gedrag toepasbaar, doch de meest gekende toepassingen situeren zich op het terrein van het gezin, het huwelijk en de studie van de huishoudelijke produktie.

2.3. Model van de huishoudelijke produktie (eenpersoonshuishoudens)

In het traditioneel mikro-ekonomisch model van de consument gaat men er van uit dat de consument zich gedraagt alsof hij zijn nutsfunctie maximeert. (9) Met een bepaald geldinkomen (I), bestaande uit loon (W) en overig inkomen (V) koopt de consument op de markt goederen die aan zijn behoeften voldoen. Er vanuit gaande dat hij juist weet welke goederen zijn behoefte voldoen, kan hij zijn gedrag optimaliseren. Formeel wordt dit weergegeven als :

Max U, met $U = U(y_1, y_2, y_3 \dots y_n)$, de nutsfunctie,

waarbij y_i de marktgoederen zijn.

$I = W + V = \sum p_i y_i$

waarbij p_i de marktprijzen zijn voor y_i .

Dit eenvoudig model beschrijft enkel het keuzegedrag van het subjezt ten aanzien van de marktgoederen. Deze marktgoederen worden geconsumeerd en leveren nut op voor de consument. (Nut wordt hierbij als synoniem gehanteerd voor "satisfactie".)

De "consumptieactiviteiten" van het subjezt waarbij deze marktgoederen (mede) als input fungeren, worden niet in het gedragsmodel opgenomen. De activiteiten binnen de gezinnen komen in het traditioneel model niet voor,

(9) De "consument" kan een huishouden zijn met één, twee of meer personen, doch wordt als één subjezt aanzien dat de keuzen maakt.

wat Becker als een grote tekortkoming opvat. Daarom voert hij voor de produktieve activiteiten een produktiefunctie in waarbij marktgoederen en tijd getransformeerd worden tot de "uiteindelijke" consumptiegoederen, die hij 'commodities' noemt. Het zijn deze commodities die het eigenlijk nut opleveren voor het subject (10). Het model van Becker wordt dan formeel op volgende wijze gespecificeerd :

$$\text{Max } U \text{ met } U = U(Z_1, \dots, Z_n). \quad [1]$$

$$\text{met } Z = f_i(y_1 \dots y_n, T_1 \dots T_n) \quad [2]$$

waarbij Z_i de commodities voorstellen, f_i de produktiefunctie

y_i de marktgoederen en T_i de tijdsinput.

De beperkingen voor de consument vallen uiteen in enerzijds een goederenbeperking, uitgedrukt in waardetermen, nl. :

$$I = T_w \cdot \bar{W} + V$$

$$I = W + V = \sum_{i=1}^m p_i y_i \quad [3]$$

en anderzijds een tijdsbeperking :

$$T = \sum_{i=1}^{\bar{m}} T_i + T_w \quad [4]$$

(10) "Households will be assumed to combine time and market goods to produce more basic commodities that directly enter their utility functions. One such commodity is the seeing of a play, which depends on the input of actors, script, theatre and the playgoer's time; another is sleeping, which depends on the input of a bed, house (pills ?) and time." (Becker, 1965, p. 495).

"These commodities cannot be purchased in the marketplace but are produced as well as consumed by households using market purchases, own time and various environmental inputs" (Becker, 1981, pp. 7-8).

Hierbij is I het geldinkomen, T_w de arbeidstijd, $\bar{w}$ het loon per tijdseenheid van T_w , en V het overige inkomen, T de totale beschikbare tijd, T_w de tijd besteed aan betaalde activiteiten; T_i is de tijd besteed aan "produktieve consumptie" van Z_i en y_i zijn de marktgoederen besteed aan Z_i .

Becker integreert verder ook het tijdsaspect in zijn aanpak omdat mensen keuzen (moeten) maken over meerdere periodes, d.w.z. in een ruimer tijdsbestek (11). Deze keuzen hebben betrekking op de commodities van elke periode en dus ook op de marktgoederen en de tijd als inputs.

2.4. Investeren in 'human capital' (12)

Becker beschouwt de investering in human capital als een derde categorie van tijdsallocatie, naast de betaalde arbeid die in de klassieke economische theorie altijd aanwezig is, en naast de door hem ingevoerde produktieve consumptie. Investeren in human capital slaat in de ogen van Becker allereerst op de aspecten kennis en vaardigheid in het menselijk gedrag.

In feite is het een concreet voorbeeld van de allocatie van tijd en goederen doorheen de tijd waarbij tijd wordt vrijgemaakt voor scholing, training, enz. ... met het oog op een hogere produktiviteit op een later tijdstip. Het betreft dus een keuze tussen de realisatie van een bepaalde situatie in het heden en een bepaalde situatie in de toekomst. De beslissingsfactor voor het subjeet is de mate waarin de verschillende keuzen bijdragen tot zijn welvaart of zijn nut.

Het belang van de introductie van het menselijk kapitaal in de economische theorie bestaat er in dat een groot aantal activiteiten die vooral "menselijk" kapitaal voortbrengen op eenzelfde wijze, kunnen bestudeerd worden als de traditioneel economische activiteiten en dat alle activiteiten vanuit dit nieuw beeld kunnen benaderd worden. Immers bij alle activiteiten is er zowel menselijk als niet-menselijk kapitaal betrokken.

Bij de allocatie van tijd en middelen speelt het menselijk kapitaal een belangrijke zo niet evenwaardige rol, nl. dat de verhouding van het menselijk en niet-menselijk kapitaal van grote betekenis is in de evaluatie van een activiteit.

(11) Dit is een relatief probleem omdat de keuze van de tijdseenheid arbitrair is. Indien één periode gelijkgesteld wordt met één uur, hebben we een ander tijdsbeeld dan wanneer ze gelijkgesteld wordt met één maand.

(12) Becker (1976) pp. 122-130; Becker (1975) Human Capital.

2.5. Arbeidsverdeling binnen de huishoudens en/of de gezinnen (13)

Een andere belangrijke vernieuwing van Becker is zijn analyse van de arbeidsverdeling tussen de leden van het huishouden. Als een groep mensen (een gezin, een vereniging, enz.) zich sterker aan elkaar dan aan anderen binden, dan mag men vermoeden dat ze daar voordelen bij hebben, of dit althans denken of verwachten.

Becker bestudeert deze problematiek aan de hand van de arbeidsspecialisatie binnen het huishouden (14). Naargelang de capaciteiten zal de ene partner zich anders specialiseren dan de andere, met de bedoeling de totale welvaart van het gezin te optimaliseren.

Analoog aan de basisredenering van de handels- of ruiltheorie is de specialisatie in het huishouden volgens Becker gebaseerd op de relatieve beschikbaarheid van middelen, "endowments" genaamd, en de comparatieve voordelen.

Becker levert alzo een bijdrage tot de verklaring van de specialisatie van mannen en vrouwen in betaalde arbeid of in huishoudelijke arbeid.

Hij gaat er impliciet van uit dat er een eenduidige relatie te leggen is tussen het karakter van de betaalde resp. de huishoudelijke arbeid en het karakter van de "endowments" (menselijk en niet menselijk kapitaal) van mannen resp. vrouwen.

Een belangrijke assumptie die Becker aanvankelijk bij de voorstelling van de arbeidsspecialisatie hanteert, is de harmonische interactie tussen de partners. (15) De keuze van de partner garandeert op voorhand het succes van de arbeidsverdeling, en de opbrengst van de ene partner is automatisch ook de opbrengst van de andere. Elke output heeft voor alle leden dezelfde waarde en nuttigheid zodat een frictieloze taakverdeling mogelijk is.

(13) Becker, (1981), pp. 14-38

(14) "The theory of comparative advantage implies that the resources of members of a household (or of any other organization) should be allocated to various activities according to their comparative or relative efficiencies". (Becker, 1981, p. 16).

(15) Becker, G.S. (1981), pp. 16-17

Indien deze assumptie afgezwakt wordt, verloopt de arbeidsverdeling minder vlekkeloos. De verschillende leden hebben dan hun eigen waardering voor de tijds- en goederenallocatie, eigen behoeften- en satisfactiepatronen, beperkte kennis, enz. De leden van het huishouden gaan dan ook hun persoonlijke opbrengst in rekening brengen, naast die van het huishouden in zijn geheel.

Becker behandelt deze thematiek ook aan de hand van een aantal concrete problemen, bv. echtscheiding.

Bij een echtscheiding gaan de leden van het gezin afwegen of ze er na de echtscheiding zelf beter aan toe zullen zijn.

Afhankelijk van de persoonlijke welvaart voor en na de echtscheiding, en van de globale welvaart van het huishouden, zullen de leden hun keuze bepalen ten aanzien van de echtscheiding.

2.6. De impact van Beckers werk

Beckers vernieuwingen waren baanbrekend voor de uitbouw van de ekonomie van het huishouden. Zijn werk gaf een sterke stimulans aan het ekonomisch onderzoek van het huishouden. Die invloed kan naargelang de invalshoek van de studies in twee richtingen worden onderscheiden.

- Een eerste categorie van studies behandelt hoofdzakelijk het keuzegedrag van individuen of huishoudens met betrekking tot goederen, diensten, arbeid en tijdsbesteding.

Onder deze categorie vallen vooreerst alle studies die het menselijk gedrag benaderen vanuit de door Becker genaamde "Economic Approach of Human Behavior".

Sommige toepassingen blijken uit de titels, zoals : Economics of the Household, Economics of the Family, Economics of Marriage, Economics of Fertility, Economics of Law and Politics; etc. (16).

Daarnaast zijn er de "Allocation of time"-studies, waarbij de factor tijd, als equivalent van de factor arbeid, in het gedragsmodel geïntegreerd wordt. (17)

(16) Zie bv. Schultz, T.W., Economics of the Family, Marriage, Children and Human Capital, Univ. of Chicago Press, Chicago, 1973.

(17) Zie bv. Gronau (1977), Grossbard-Schechtman (1984), Leibowitz (1972), De Serpa (1971), Ghez & Becker (1975), enz. ...

Tenslotte is er de ontwikkeling van de "Human Capital" Studies die het belang onderstrepen van zgn. investeringen in menselijke capaciteiten (18).

- Een tweede categorie van studies bestudeert rechtstreeks de waarde van de huishoudelijke produktie (19).

In plaats van het gedrag op zich te verklaren, wil men de waarde van niet monetaire variabelen in monetaire termen bepalen om het relatieve belang te onderzoeken van activiteiten die buiten de betaalde beroepsbezigheden vallen. Centraal in deze studies staat de waardebepaling van huishoudelijke arbeid, hetzij mikro- hetzij makro-ekonomisch.

In tegenstelling tot de eerste studies hieromtrent in de jaren '30 tot '60, hechten de studies die in de periode '65-'80 in opvolging van het werk van Becker werden ondernomen, meer aandacht aan de theoretische fundering van hun methodes.

Het is duidelijk dat de twee categorieën van studies niet los staan van mekaar. Empirische toetsing is niet mogelijk zonder kwantificatie van deze waarden; en andersom is de methode om de waarde te bepalen mede geïnspireerd door het gedragsmodel en de theoretische concepten die in het onderzoek gehanteerd worden.

(18) Zie bv. Carlier (1980) voor de belangrijkste werken.

Voor een overzicht van de literatuur over de nieuwe consumptietheorie, zie Carlier (1976).

(19) Voor overzichten van deze studies, zie o.a. Goldschmidt-Clermont (1982), Hawrylyskyn (1976), Murphy (1978) (1982).

3. Doelstellingen voor het bepalen van de waarde van huishoudelijke arbeid

De laatste jaren zijn nogal wat pogingen ondernomen om de waarde van niet-monetaire variabelen, in hoofdzaak de waarde van huishoudelijke arbeid, te meten. Het is echter niet steeds even duidelijk waarvoor deze metingen moeten dienen. De doelen die de verschillende auteurs expliciet of impliciet aanbrengen, zijn van zeer uiteenlopende aard. Het is daarom nodig hier een overzicht te geven van de doelstellingen die er door de auteurs aan verbonden worden. Deze doelstellingen worden ingedeeld in twee groepen, nl. doelstellingen van descriptieve aard en beleidsverbonden doelen. Telkens kunnen deze op mikro-vlak of op makro-vlak gesitueerd worden.

3.1. Descriptieve doelstellingen

Hiermee beoogt men een meer accurate beschrijving te geven van :

- 1. Het "inkomens-" en "welvaartsbegrip", m.a.w. het bepalen van de totale welvaart van een subjeet (20) via betere berekening van het individuele of gezinsinkomen en het bepalen van de nationale welvaart via een aanpassing van de nationale rekeningen. Een herdefiniëring van de begrippen welvaart, BNP, enz. ... valt hier tevens onder.
- 2. Schommelingen in het inkomen, de welvaart en het welzijn op korte termijn. (21)

(20) Mikro : Adler, Hawrylyshyn (1978); Bruyn-Hundt (1983a); Buyze, Van Praag, Spit (1982); Clark (1958); Gronau (1974a); Katz (1983); Nordhaus, Tobin (1973); Reid (1947).

Makro : Bruyn-Hundt (1983a); Chadeau (1985); Clark (1958); Eisner (1978); Ferber, Birnbaum (1980); Gauger (1973); Goldschmidt-Clermont (1983); Gronau (1973), (1980); Hawrylyshyn (1977); Kendrick (1979); Murphy (1978), 1982; Nordhaus, Tobin (1973); Reid (1947); Ruggles and Ruggles (1973); Weinrobe (1974).

(21) Mikro : Clark (1958).

Makro : Bruyn-Hundt (1983); Katz (1983).

- 3. De groei van het inkomen, de welvaart, het welzijn, op lange termijn.
(22)
- 4. De produktiviteit van de activiteiten verricht door de individuen, de gezinnen, de sectoren, enz. Produktiviteit is hier op te vatten als uitdrukking van de efficiëntie. (23)
- 5. De verhouding tussen betaalde (monetaire) en niet betaalde (niet monetaire) activiteiten per persoon, in het gezin, in een sektor, een regio, een land, enz. ... (24).
- 6. Vergelijking tussen personen, gezinnen, deelgroepen, sectoren, regio's, landen, enz. op het vlak van de kosten, de baten, de draagkracht, het inkomen, de welvaart. (25)

3.2. Beleidsverbonden aspecten

Het betreft hier de voorbereiding op beleidsmaatregelen die betrekking hebben op :

- 1. De lasten op het inkomen (personenbelasting, indirecte belastingen, inleveringen, bezuinigingen sociale zekerheid, enz. ...) die verband houden met de draagkracht van het individu, het gezin. (26)
Aanpassing van het belastingssysteem in overeenstemming met de reële draagkrachtverschillen.

(22) Mikro : Bruyn-Hundt (1983a), Clark (1983).

Makro : Adler, Hawrylyshyn (1978); Bruyn-Hundt (1983a); Chadeau (1985); Kendrick (1979); Murphy (1982).

(23) Mikro : Adler, Hawrylyshyn (1978); Gronau (1980); Goldschmidt-Clermont (1983), (1982).

Makro : Adler, Hawrylyshyn (1978); Chadeau (1985); Kendrick (1979).

(24) Mikro : Goldschmidt-Clermont (1982); Reid (1947).

Makro : Hawrylyshyn (1976).

(25) Mikro : Bruyn-Hundt (1983a); Bruyze, Van Praag, Spit (1982); Ferber, Birnbaum (1974); Hagaraars, e.a. (1984); Homan, Van Praag, Hagaraars (1983); Kendrick (1979); Reid (1947).

Makro : Adler, Hawrylyshyn (1978); Bruyn-Hundt (1983); Buyze, Van Praag, Spit (1982); Chadeau (1983); Ferber, Birnbaum (1980); Goldschmidt-Clermont (1982); Kendrick (1979).

(26) Mikro : Bruyn-Hundt (1983a); Buyze, Van Praag, Spit (1982); Cuvillier, R. (1979); Ferber, Birnbaum (1980); Hagaraars e.a. (1984); Homan, Van Praag, Hagaraars (1984).

Makro : Bruyn-Hundt (1983a); Buyze, Van Praag, Spit (1982); Cuvillier (1979); Ferber, Birnbaum (1980) Hagaraars, e.a. (1984).

- 2. De sociale zekerheid met betrekking tot de niet betaalde arbeid (ziekteverzekering, invaliditeitsverzekering, pensioen, werkloosheidsvergoeding, minimuminkomen). (27)
- 3. De juridische geschillen waarbij de waarde van thuisarbeid centraal staat. Bv. overlijden van een huisvrouw door toedoen van derden. (28)
- 4. De beïnvloeding van de verhouding tussen de monetaire (markt-) sektor en de niet-monetaire sektor, zowel per persoon, in het gezin, als tussen deelgroepen (bv. mannen en vrouwen), per regio, per land, enz. (29)
- 5. Arbeidstijdverkorting ter bevordering van de algemene werkgelegenheid, zowel voor mannen als vrouwen. (30)
- 6. De inleveringspolitiek in relatie met de reële draagkrachtverschillen. (31)

(27) Mikro : Buyze, Van Praag, Spit (1982); Cuvillier (1979).

Makro : Bruyn-Hundt (1978); Buyze, Van Praag, Spit (1982); Cuvillier (1979)

(28) Mikro : Puyn (1960).

(29) Mikro : Goldschmidt-Clermont (1982).

Makro : Bruyn-Hundt (1983a); Siegers (1983).

(30) Makro : Bruyn-Hundt (1983); Siegers (1981), (1983).

(31) Makro : Hagenaars e.a. (1984); Homan e.a. (1983).

4. De opportuniteitskostbenadering

Zoals aangegeven, worden nu de drie benaderingen die onderscheiden kunnen worden in de literatuur omtrent de waardebeoordeling van huishoudelijke arbeid, afzonderlijk behandeld.

In dit hoofdstuk is de opportuniteitskostbenadering aan de beurt. Eerst worden bondig de theoretische uitgangspunten van de benadering geschetst. Daarna komen de verschillende methoden apart aan bod. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de enkelvoudige formules voor de opportuniteitskost en de meer ingewikkelde methoden die R. Gronau heeft uitgewerkt. De reden daartoe is eenvoudig, nl. Gronau heeft juist gepoogd een aantal tekortkomingen van de enkelvoudige formules op te vangen door een meer genuanceerde en complexe aanpak.

4.1. Theoretische achtergrond

Deze benadering volgt op een directe wijze uit het theoretisch kader van Becker.

"Commodities do not have market prices because they are not purchased, but they do have shadow prices (...)" . Hiermee geeft Becker de kern van zijn visie weer. Conform de mikro-ekonomische theorie wordt voor objecten die niet op de markt verkocht worden, een "schaduwprijs" gehanteerd (32). Schaduw prijzen worden door Becker ingevoerd om zijn allocatiemodel inhoud te geven.

-
- (32) Het begrip schaduwprijs wordt in de literatuur op verschillende manieren geïnterpreteerd. Een eerste interpretatie is gekend van de lineaire programmering, nl. als de duale variabelen in het optimaliseringsprobleem. Schaduw prijzen zijn dan de optimale prijzen, gegeven de doelfunctie en de restricties van het subject. Een tweede betekenis is algemeen, nl. als de opportuniteitskost van een factor, m.a.w. de opbrengst die men derft door de factor niet op een andere wijze aan te wenden. Toegepast op de arbeid thuis wordt de opportuniteitskost (en dus de schaduwprijs) uitgedrukt door het opgeofferde loon (forgone wage). Ten derde wordt "schaduwprijs" ook gebruikt in de discussie rond sociale, reële kosten versus de (vrije) marktprijs. De schaduwprijs zou daarbij ook de (niet monetaire) sociale kosten van een productieproces incalculeren (b.v. milieuverontreiniging, aantasting van de gezondheid) (Bannock, e.a., pp. 406-408).

Dit kan afgeleid worden via zijn model van de huishoudelijke produktie (cfr. sub. 2.3).

Een equivalente uitdrukking voor y_i en T_i in [2] is

$$T_i = t_i Z_i \quad [5]$$

$$y_i = b_i Z_i \quad [6]$$

waarbij t_i en b_i de input van tijd resp. marktgoederen per eenheid van Z_i weergeven.

Uitdrukkingen [3] en [4] zijn duidelijk niet onafhankelijk van elkaar. Om te komen tot één beperking wordt T_w in [3] gesubstitueerd door zijn equivalent in [4].

$$\sum p_i y_i + \sum T_i w = V + Tw \quad [7]$$

Door toepassing van [6] en [7] kan uitdrukking [8] omgevormd worden tot :

$$\sum (p_i b_i + t_i w) Z_i = T.w + V \quad [8]$$

$$\text{of } \sum \Pi_i Z_i = Tw + V = S \quad [9]$$

In zijn visie is de schaduwprijs van een commodity Z_i gelijk aan de produktiekost :

$$\Pi_i = p_i \frac{y_i}{Z_i} + w \frac{T_i}{Z_i}, \quad [10]$$

waarbij p_i de marktprijs is van y_i en w het uurloon voor het buitenshuis werk, Π_i = 'full cost' van Z_i , m.a.w. de totale kostprijs voor Z_i , en S = 'full income', m.a.w. het volledig inkomen, bestaande uit enerzijds direct de uitgaven aan marktgoederen $\sum p_i b_i Z_i$ en anderzijds indirect het opgeofferde inkomen $\sum t_i w Z_i$, door deze tijd te besteden aan consumptie in plaats van aan betaald werk. (zie [9])

De volledige kost van Z_i bestaat volgens [10] dus uit de kost van de marktgoederen ($p_i \cdot y_i / Z_i$) en uit de kost van de tijd ($w \cdot t / Z_i$) die aan de produktie

van Z_1 besteed wordt. (33)

Het volledig inkomen $S = \Pi \cdot Z_1$ kan geïnterpreteerd worden als het monetaire inkomen dat zou verdiend zijn indien de volledige periode T betaald werk werd verricht. Een deel ervan verkiest men echter in de vorm van een "psychisch" inkomen, wat Becker "utility" noemt. (34)

De waarde van een "commodity" is evenwel niet hetzelfde als de waarde van de tijd (of arbeid) besteed aan de produktie ervan. De optimumvoorwaarden van het model, nl. dat de marginale substitutievoet tussen de tijd thuis en de tijd op het werk gelijk is aan 1, impliceren dat de waarde van de thuisarbeid gelijk is aan de opportuiniteitskost.

De schaduwwaarde van de thuisarbeid is in concrete termen dan gelijk aan het reële loon w/p_i dat de betrokkene verdient op de arbeidsmarkt (p_i fungeert als prijsdeflator) (35).

Dit besluit geldt uiteraard enkel voor personen die een betaalde baan hebben.

Becker zelf heeft zich voor zover ons bekend nooit ingelaten met de concrete waardebepaling en de methodologische discussie daaromtrent. Hij hield zich op het theoretisch, mikro-ekonomisch vlak bezig met de verklaring van de allocatie van middelen en tijd door het individu en/of het huishouden. Aan de praktische bepaling van de opportuiniteitskost besteedt Becker dan ook geen aandacht.

Met betrekking tot personen die geen betaalde baan uitoefenen, gaat hij zelfs nog sneller over het probleem van de waardebepaling heen. Dit wordt duidelijk in volgend citaat.

(33) Er dient op gewezen te worden dat Becker uitgaat van een situatie met constante schaalopbrengsten, zonder joint production, en met "price taker ship", zodanig dat marginale en gemiddelde waarden gelijk zijn.

(34) Becker geeft dit weer in een concreet voorbeeld :
 "Households in richer countries do, however, forfeit money income in order to obtain additional utility, i.e., they exchange money income for a greater amount of psychic income (...). In these and other situations the amount of money income forfeited measures the cost of obtaining additional utility.

(35) Becker (1981), pp. 6-9

"If all time is spent in the household sector, the value of time would not be measured by the wage rate but by a shadow price equal to the marginal product of time in the household sector.

The equilibrium condition (...) would be replaced by

$$MU_{th_j} / MU_{x_i} = \mu / p_i,$$

where μ , the shadow price of time, equals the marginal rate of substitution between goods and time after conversion into monetary units." (onze onderlijning) (36).

Hoe hij deze "conversie in monetaire termen" praktisch realiseert, komt in zijn werk niet ter sprake.

4.2. Enkelvoudige formules voor de opportunitetskost

De evenwichtsvoorwaarden van het model bepalen dat de schaduwwaarde van de huishoudelijke arbeid gelijk is aan de opportunitetskost. Uitgaande van deze redenering wordt voor de concrete waardebepaling het opportunitetskostbegrip vertaald in termen van het gederfde loon op de arbeidsmarkt. Voor de praktische berekening van de waarde van de huishoudelijke arbeid worden verschillende formules toegepast.

Deze methode is enkel gericht op het bepalen van de waarde van huishoudelijke arbeid en niet van de output van die arbeid, nl. de zgn. "commodities". Dit is in overeenstemming met het basismodel : de schaduwprijs van een "commodity" kan maar bepaald worden van zodra de opportunitetskost van de tijd gekend is.

In essentie komt deze aanpak er op neer dat men de specifieke loonvoet, die voor de betrokkenen zou gelden indien ze de huishoudelijke arbeid zouden vervangen door buitenshuiswerk, als maatstaf neemt voor de waarde van die huishoudelijke arbeid.

Uitgaande van de evenwichtsvoorwaarden van Beckers model komt men tot de reële loonvoet van de betrokkenen op de arbeidsmarkt. Ondanks deze algemene aanpak zijn er in de literatuur meerdere concrete formules terug te vinden.

(36) Becker (1981), p. 7.

4.2.1. Het opgeofferde loon, individueel (37)

Deze formule leunt het meest aan bij de eigenlijke conceptuele betekenis van de opportuiniteitskost. Voor elk individu kan nagegaan worden welk loon het zou verdienen indien het een aantal uren zou vervangen door buitenshuis werk. Er vanuit gaande dat het individu kosteloos van situatie kan veranderen, wordt hiervoor meestal het loon gehanteerd dat het op dat moment verdient. De formule geeft dan : $W_H = LI \cdot T_H$,

waarbij W_H = waarde van de huishoudelijke arbeid,

LI = het gederfd individueel uurloon,

T_H = aantal uren besteed aan huishoudelijke arbeid.

Deze methode wordt vooral in mikro-ekonomisch verband voorgesteld. Voor elk huishouden kan de bijdrage van de huishoudelijke arbeid tot de individuele welvaart bepaald worden. Deze bepaling is dan vooral nuttig voor de praktische uitvoering van het beleid. Voor meso- en makro-ekonomische doeleinden (vooral informeren, documenteren en delibereren van het beleid) worden meer algemene formules voorgesteld.

4.2.2. Het gemiddelde loon op de arbeidsmarkt (38)

De formule geeft dan : $W_H = LG \cdot T_H$,

waarbij LG = het gemiddeld uurloon op de arbeidsmarkt.

Dit is uiteraard de meest algemene formule die kan worden toegepast. De motivering is dat bij makro-doeleinden de gemiddelde loonvoet een voldoende nauwkeurigheid biedt. Door de wet van de grote getallen vallen de variaties tegenover mekaar weg.

4.2.3. De gemiddelde loonvoet binnen een deelgroep op de arbeidsmarkt

Indien men meer gedesaggregeerde gegevens wil samenstellen dan kan dit door op basis van enkele relevante criteria een aantal functionele deelgroepen af te bakenen. Voor elk van deze deelgroepen moet vervolgens de gemiddelde loonvoet berekend worden. Die wordt dan als waarderingsmaatstaf gehanteerd

(37) Zie bv. Ferber and Birnbaum (1980), Kreps (1971); Clarke and Ogus (1978), Nordhaus and Tobin (1973); P n (1969); Sirageldin (1973).

(38) Zie bv. Adler and Hawrylyshyn (1978), Murphy (1978), Weinrobe (1974).

voor de arbeid die personen uit de overeenkomstige deelgroepen in het huishouden verrichten. Naargelang de doelen van het onderzoek kan een verdere differentiatie van de doelgroep worden doorgevoerd.

De volgende opsplitsingen zijn bv. relevant vanuit een economisch denkkader :

- (i) Opsplitsing volgens het geslacht. (39)
- (ii) Opsplitsing naargelang het opleidingsniveau. (40)
- (iii) Opsplitsing naargelang de economische sector. (40)

4.3. De methoden van R. Gronau (41)

4.3.1. Inleiding

R. Gronau neemt een aparte plaats in binnen het kader van de methodologie van de waardebeoordeling.

Alhoewel hij zijn werk ontplooid heeft in het licht van het theoretisch kader van G. Becker, stelt hij zich toch niet tevreden met de enkelvoudige formules van de opportuniteitskostbenadering. Tegelijkertijd zet hij zich ook af tegen de marktkostbenadering (cfr. hfst. 5). Hij verwoordt dit alles volgt :

"The market prices approach is deficient in the case of corner solutions - the case when the household does not consume market services. In this case, the market prices approach assigns to have production prices which have been explicitly rejected by the household as a true measure of its productivity. The family could have bought the home services in the market but preferred not to do so, either because it found their prices too high, or because it found their quality wanting. The "opportunity costs" approach, on the other hand, ignores the fact that a person working at home is, in essence, self employed, contributing to the production process both his labor services and his entrepreneurial capacity. The "producer surplus" generated by homemakers is ignored in the conventional "opportunity costs" calculation" (42).

(39) Zie bv. Brody (1975); Hawrylyshyn (1977); Murphy (1978); Nordhaus and Tobin (1973); Weinrobe (1974).

(40) Deze formule werd tot op heden niet empirisch toegepast. Het is echter zinvol ze aan te duiden.

(41) Gronau (1973a), (1973b), (1974), (1977), (1980).

(42) Gronau (1980), p. 414.

Het is daarom interessant Gronau's aanpak apart voor te stellen. Ondanks zijn kritiek op de "conventionele" opportunitetskostmethoden sluit hij toch in grote mate aan bij de benadering en probeert de tekortkomingen op te vangen.

Gronau vertrekt evenzeer van het allocatiemodel van het huishouden zoals Becker het voorstelde. De assumpties zijn dezelfde, de uitwerking ook (43). Hij heeft echter wel de bedoeling om het probleem van de waarde van de arbeid thuis op te lossen. Daarbij legt hij vooral nadruk op het onderscheid tussen de buitenshuiswerkende vrouwen en de thuiswerkende vrouwen.

Voor buitenshuiswerkende vrouwen leidt het model tot de optimumvoorwaarden dat de marginale produktiviteit van het huishoudelijke werk (f_H) gelijk is aan de marginale substitutievoet tussen vrije tijd en goederen (s), welke op z'n beurt gelijk is aan de schaduwprijs van de tijd (W^*). Deze drie variabelen zijn ten slotte gelijk aan de reële loonvoet ($\hat{W}$). M.a.w. :

$$f_H = s = W^* = \hat{W}$$

In evenwicht kan de waarde van de huishoudelijke arbeid, volgens dit model, voor buitenshuiswerkende vrouwen vrij eenvoudig gemeten worden aan de hand van de loonvoet die op de arbeidsmarkt geldt (44).

Hieruit kan dan ook een beslissings- of allocatieregel worden afgeleid voor het gedrag van het subject dat zich niet in evenwicht situeert. Onder de voorwaarden van het model zal het subject dus marginaal meer uren buitenshuis gaan werken als het potentiële loon (W) hoger ligt dan de waarde van de huishoudelijke arbeid, of als $W > W^*$ en vice versa als $W^* > W$. Hij spreekt van het potentiële loon daar er een verschil kan zijn t.o.v. het feitelijke loon.

(43) Zie vooral Gronau (1977), pp. 1104-1106; (1980), pp. 408-409, (1973a), pp. 635-641. Zie ook Carlier, A. (1980), pp. 2-10.

(44) Hierbij wordt abstractie gemaakt van directe satisfactie, transportkosten, administratiekosten en efficiëntie-aspecten. Indien met deze factoren rekening gehouden wordt kan er wel een verschil optreden tussen de reële marginale produktiviteit van de thuisarbeid en het loon (cfr. Gronau (1977), p. 1106, voetnoot 6; Gronau (1973b), p. 171.

De realiteit is echter niet zo perfect als in het model wordt voorgesteld. Het potentiële loon is niet zomaar eenduidig te bepalen in continue termen. Het "gemeten" loon kan dan ook afwijken van het "reële" loon (45).

Voor huisvrouwen daarentegen kan het evenwicht enkel uitgedrukt worden in termen van de marginale produktiviteit (f_H) en de marginale substitutievoet :

$$f_H = s$$

Voor de huisvrouwen kan de opportunitetskost dus niet bepaald worden. De huisvrouwen hebben immers geen reëel loon; het potentieel loon op zijn beurt is moeilijk te bepalen.

Voor de waardebepaling van hun arbeid in het huishouden moet dan ook een andere maatstaf gevonden worden. Het is vooral dit probleem waarmee Gronau zich bezighoudt.

4.3.2. Het vraag-aanbod schema voor de waarde van huishoudelijke arbeid van huisvrouwen

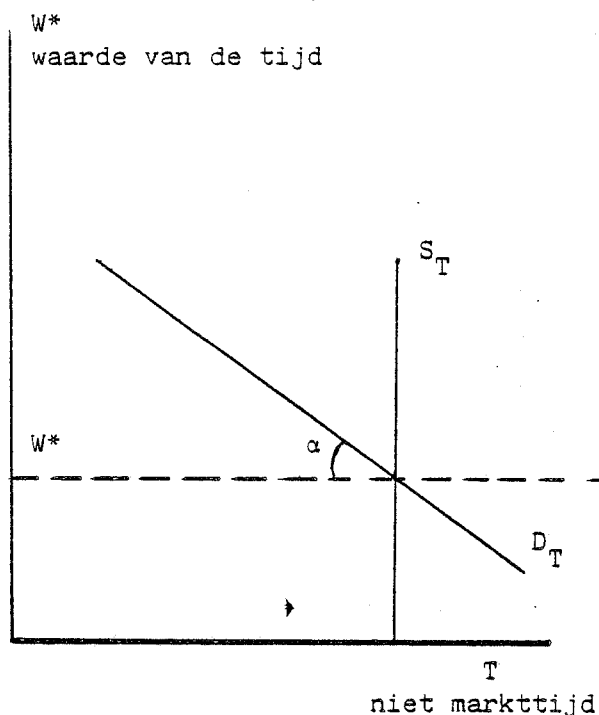
Gronau vertrekt van een vraag-aanbod schema voor de waarde van de tijd in het huishouden. (46)

Het aanbod van niet-markttijd van een huisvrouw stelt hij als oneindig onelastisch. M.a.w. wat ook de waarde is van de niet-markttijd, het aanbod ervan blijft hetzelfde (cfr. fig. 4.1 : S_T is vertikaal). Dit impliceert dat de schaduwprijs van de niet-markttijd (W^*) in de afwezigheid van marktmogelijkheden, door de vraag bepaald is. De vraag naar haar tijd D_T (als afgeleide vraag naar al de verschillende bezigheden) is dan afhankelijk van de outputprijzen (commodity prices), de prijzen van andere inputs en de gebruikte techniek. Een verandering in (één van) deze parameters verschuift de vraagcurve zodat ook de schaduwprijs van de tijd wijzigt.

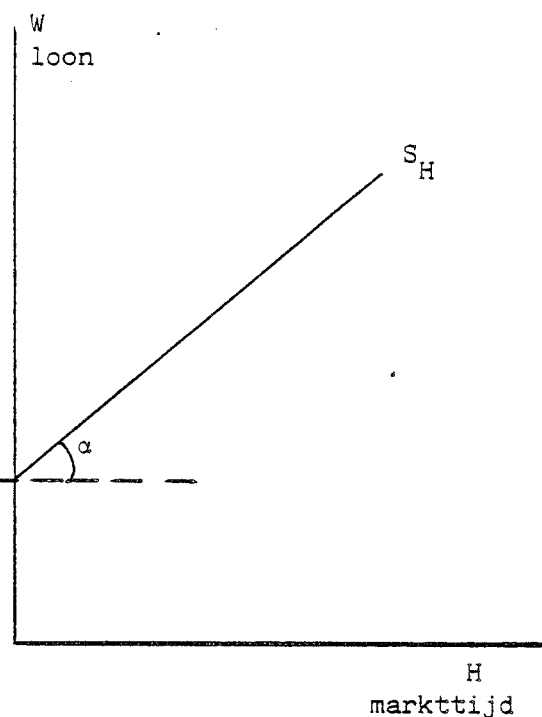
(45) Gronau, (1974a), p. 466. Factoren daarbij zijn belastingen, variabele kosten en psychisch inkomen (direct nut). Cfr. voetnoot 44.

(46) Gronau, (1974a), pp. 459-465.

figuur 4.1

figuur 4.2

Deze zienswijze suggereert voor Gronau dat de waarde van de tijd enkel kan gemeten worden indien de afgeleide vraag naar haar niet markttijd bepaald wordt. Hij besteedt verder echter geen aandacht aan deze optie. Hoe deze vraagfunctie in concreto kan afgeleid worden, is niet verder op te maken. Gronau stelt echter onmiddellijk een alternatieve werkwijze voor (47).

4.3.3. Het reservatieloon als maatstaf voor de schaduwwaarde van de thuiswerkende vrouw

Dit alternatief houdt in dat men uitgaat van het aanbod van arbeid van vrouwen op de arbeidsmarkt. Hierbij moet verondersteld worden dat er geen inherent verschil is tussen thuis- en buitenshuiswerkende vrouwen op het vlak van de waardering van de tijd, zolang ze dezelfde socio-ekonomische kenmerken vertonen. Gronau stelt vervolgens dat het arbeidsaanbod (S_H) van een vrouw het spiegelbeeld is van haar afgeleide vraag naar niet markttijd. Op

(47) Een mogelijke reden van het feit dat Gronau over dit probleem heen stapt is de evidentie voor hem dat er toch geen voldoende en geschikt datamateriaal bestaat. Hij stapt daarom direct over naar methoden waarvoor wel gegevens beschikbaar zijn.

die wijze komt het reservatieloon overeen met de waarde van de tijd (zie figuur 4.2). Door het aanbod van arbeid van werkende vrouwen te schatten, kan men het reservatieloon bepalen en alzo de waarde van de niet markttijd. (48)

Centraal in deze aanpak is dus de bepaling van het arbeidsaanbod van de vrouw. Gronau werkt dit zelf verder niet uit omdat de methode hem geen voldoening geeft, om volgende redenen :

- (1) Theoretisch is er geen aanwijzing te vinden voor de "reële" dimensie van het arbeidsaanbod : aantal uren per week, het aantal werkweken, het aantal uren, dagen, ... per jaar, enz. ... De overeenkomst met de tijdsbesteding buiten de markt is dan moeilijk na te gaan.
- (2) Er zijn ook weinig decisieve indicatoren in de theorie voor de keuze van de mathematische functie die het best het arbeidsaanbod beschrijft (49).
- (3) Het belangrijkste punt van kritiek betreft de veronderstelling dat er geen verschillen bestaan tussen huisvrouwen en buitenshuiswerkende vrouwen met dezelfde socio-ekonomische kenmerken.

"The mere fact that they differ in their labor force behavior indicates that there are some unobserved fundamental differences between the two groups, and there are good reasons to suspect that these differences may be related to the price the women assign to their time". (50).

(48) Gronau (1974a), p. 464.

Voor een algemene definitie van het reservatieloon, en de betekenis ervan voor de tijdsbesteding en het arbeidsaanbod, zie bv. Killingsworth (1983); p. 8, 13, 17, 132, 149, 153, 163, 217.

(49) Killingsworth (1983), (pp. 68-70), geeft drie manieren aan om de arbeidsaanbodfunctie te specificeren. Een eerste gaat uit van de maximering van een concrete directe nutsfunctie, onderworpen aan een budgetbeperking. Een tweede vertrekt van een concrete specificatie van een andere functie : b.v. marginale substitutievoetfunctie, uitgaven- en kostenfuncties of een indirecte nutsfunctie. Ten slotte de derde werkwijze waarbij het arbeidsaanbod direct gespecificeerd wordt als een functie van (veranderingen in) het loon, het niet-arbeidsinkomen en de prijzen. Welke werkwijze Gronau het meest adequaat acht komt niet tot uiting.

(50) Gronau (1973b), (1974).

Om deze redenen lijkt het hem raadzamer deze methode te verwerpen, ten gunste van een methode die zich baseert op het arbeidsparticipatiegedrag. (51)

4.3.4. Waardebepaling op basis van de arbeidsparticipatie (52)

Het probleem blijft derhalve dat het potentiële loon voor de huisvrouw niet als adequate maatstaf kan genomen worden voor de waarde van de huishoudelijke arbeid.

Aangezien verondersteld wordt dat vrouwen vrij hun tijdsbesteding kunnen kiezen, impliceert dit voor de huisvrouw dat de waarde van haar tijd thuis groter is dan de potentiële loonvoet op de arbeidsmarkt. De potentiële loonvoet van personen die geen betaald werk verrichten, is echter niet makkelijk te bepalen. De vraag die zich dan ook stelt in verband met de waarde-bepaling van de arbeid thuis is a) hoe groot is de afwijking van het potentiële loon t.a.v. de waarde van de thuisarbeid, en b) in welke mate verschilt het potentiële loon van de huisvrouwen van het (potentiële en/of actuele) loon van de buitenhuiswerkenden? (53)

Gronau poogt hierop een antwoord te geven door uit te gaan van verschillende deelgroepen van vrouwen, naargelang een aantal socio-ekonomische karakteristieken. Er wordt verondersteld dat de waarde van de thuisarbeid van de huisvrouwen een eenduidig verband vertoont met het gemiddeld potentiële loon van de deelgroep waartoe ze behoren. De waarde van de thuisarbeid wordt daarbij niet (meer) individueel benaderd, maar in termen van het gemiddelde per deelgroep.

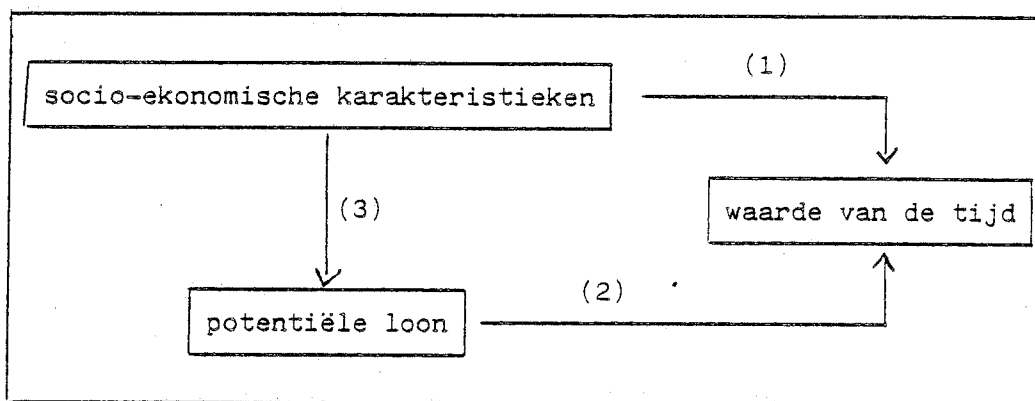
(51) Heckman heeft deze methode wel verder uitgewerkt.

Volgens Heckman kan de studie (en kennis) van de indifferentiecurven van de consument (samenstelling en verschuivingen) de basis vormen voor de oplossing van een aantal belangrijke vraagstukken: bepalen van functies van arbeidsaanbod en -participatie, functies omtrent de keuze werken of niet werken en van het aantal uren werken, van welvaartsverliezen door belastingsprogramma's, en tenslotte "estimate reservation wages to estimate the value of nonworking-women's time (Gronau herein)" (Heckman (1974b), p. 491).

(52) Gronau (1973b), (1974)

(53) Gronau (1973b), p. 171

De structuur kan schematisch als volgt voorgesteld worden (54) :

Relatie (1) drukt het reële verband uit tussen de feitelijke waarde van de tijd en het gehele pakket van relevante socio-ekonomische karakteristieken. Enkele voorbeelden daarvan zijn de leeftijd, het opleidingsniveau, het gezinsinkomen, de beroepservaring, enz. ... De uiteindelijke selectie hiervan in het feitelijke onderzoek is zowel afhankelijk van het theoretisch beeld dat men heeft van deze relatie(s), van het beschikbaar empirisch materiaal over deze factoren, als van de concrete methode die men voor ogen heeft om het verband tot uitdrukking te brengen.

Relatie (3) is in formele termen analoog aan (1). De inhoud ervan verschilt uiteraard, daar het potentiële loon en de waarde van de thuisarbeid substantieel verschillende grootheden zijn.

Relatie (2) ten slotte geeft het directe effect weer van het potentiële loon op de waarde van de tijd. Deze factor fungeert binnen deze methode als een soort spil tussen de doelvariabele en de overige verklarende variabelen.

Op deze wijze is Gronau's aanpak een genuanceerde versie van de opportuiniteitskostbenadering. De centrale maatstaf voor de waardebepaling is het potentieel loon van buitenshuiswerkenden. Om het probleem voor de huisvrouwen op te lossen, gaat hij uit van het potentiële loon van buitenshuiswerkende vrouwen met dezelfde socio-ekonomische karakteristieken. Dit potentiële loon kan verder aangepast worden naargelang er verschillen optreden in karakteristieken die betrekking hebben op de activiteiten binnen het huishouden.

(54) Deze structuur werd uit de voorstelling die Gronau van zijn methoden geeft, geëstrapoleerd.

Concreet gebruikt Gronau de arbeidsparticipatiebeslissing van de vrouwen om het verband tussen de waarde van de arbeid thuis en het potentiële loon te bepalen. (55)

Aan de ene kant fungeert de participatiebeslissing als een indicator van de richting van de afwijking van de waarde van de tijd t.o.v. het potentiële loon. Aan de andere kant geeft de differentiatie in het arbeidsparticipatiegedrag binnen een bepaalde deelgroep aan dat er zowel verschillen in de waarde van de tijd als in het potentiële loon kunnen voorkomen. M.a.w. het potentiële loon (en de determinanten ervan) alleen vormt geen voldoende verklaringsbron voor de bepaling van de waarde van de tijd. Ook de verschillen in de waarde van de tijd (en de determinanten ervan) moeten meegerekend worden.

Op basis van het voorgaande werkte Gronau twee varianten uit;

- Bij de eerste variant (56) wordt eerst de participatiegraad [$P = \text{prob}(W > W^*)$] bepaald, op basis van een specifieke verdelingsfunctie tussen de potentiële loonvoet (W) en de waarde van de arbeid thuis (W^*).

Hierbij worden de populatiegemiddelden van $W(\mu_W)$ en $W^*(\mu_{W^*})$ en de standaardprijzen σ_W en σ_{W^*} geïntroduceerd.

Vervolgens wordt per deelgroep de gemiddelde loonvoet $\bar{W}$ van de werkende vrouwen bepaald als de som van het populatiegemiddelde μ_W en de afwijking ervan voor de specifieke deelgroep.

Op analoge wijze wordt de waarde van de tijd uitgedrukt in termen van een afwijking t.o.v. het populatiegemiddelde.

(55) "One of the implications of the preceding section states that while the value of time of working women equals their wage rate, the value placed on the time of housewives exceeds their potential wage rate and increases with family income. The wife's decision to enter the labor market can therefore serve as an indication that in the absence of market opportunities her value of time would have fallen short of her current wage rate. Similarly, the wife's decision to refrain from entering the labor force indicates that her value of time exceeds her potential wage rate." (Gronau (1973a), p. 642.)

(56) Zie Gronau (1973a) en (1973b). Zie ook Carlier (1980) voor een nederlandse weergave en toepassing op de Belgische situatie. Voor de volledige (wiskundige) voorstelling wordt verwezen naar bijlage 1.

De kennis van $\bar{W}$ en P is echter onvoldoende voor de schatting van de vier parameters van $f(W, W^*)$: μ_W , σ_W , μ_{W^*} en σ_{W^*} .

Om hieraan tegemoet te komen, moet een bijkomende assumptie aanvaard worden. Gronau onderscheidt twee mogelijkheden :

- a) Enerzijds is het mogelijk dat $\sigma_W = 0$, m.a.w. dat alle vrouwen binnen eenzelfde deelgroep dezelfde loonvoet anticiperen, nl. μ_W . D.w.z. dat verschillen in het participatiegedrag verklaard worden door verschillen in de waardering van de thuisarbeid.

Deze vrouwen worden verondersteld dezelfde "markt" karakteristieken te hebben, maar verschillende "huishoud" karakteristieken.

- b) Anderzijds kan men veronderstellen dat $\sigma_{W^*} = 0$, m.a.w. dat alle vrouwen binnen eenzelfde deelgroep dezelfde tijds waarde hebben. D.w.z. dat participatieverschillen verklaard worden door verschillen in het potentiële loon. Deze vrouwen worden dan geacht dezelfde "huishoud" karakteristieken te vertonen, maar verschillende "markt" karakteristieken.

De eerste assumptie impliceert dat deze vrouwen buitenshuis gaan werken, die de laagste waarde hebben voor de arbeid thuis, m.a.w. die de laagste produktiviteit hebben in de thuisarbeid. Immers enkel de determinanten m.b.t. de waarde van de arbeid thuis bepalen de participatiekeuze. Men verwacht dan ook dat de gemiddelde tijds waarde van huisvrouwen hoger ligt dan het gemiddelde loon van buitenshuiswerkende vrouwen die tot dezelfde leeftijd-opleiding-inkomensgroep behoren. [$\bar{W}^* = E(W^*/W^* > \mu_W = \bar{W}) > \bar{W}$].

Volgens de tweede assumptie hebben werkende vrouwen juist de hoogste produktiviteit in de marktsector, of m.a.w. ontvangen de hoogste loonoffers. Hier bepalen enkel de marktgegevens de participatiekeuze. De gemiddelde tijds waarde van huisvrouwen wordt dan ook verwacht lager te zijn dan het potentiële loon in dezelfde deelgroep. [$\bar{W} = E(W/W > \mu_{W^*} = \bar{W}^*) > \bar{W}^*$].

Afhankelijk van de keuze tussen deze assumpties kan dan de waarde van de thuisarbeid geschat worden.

- In de tweede variant gaat Gronau uit van de beslissingsregel voor de huisvrouwen. (57)

Vrouwen met dezelfde marktkarakteristieken kunnen toch verschillen vertonen in hun potentieel loon en vrouwen met dezelfde niet-marktkenmerken kunnen ook verschillen in de waardering van hun tijd thuis. Uitgaande van de hypothese dat het potentiële loon W_i (22) gekend is, kan de waarde van de arbeidstijd thuis W_{ik}^* omschreven worden als

$$W_{ik}^* = \mu_{W^*k} + \epsilon_{W^*ik} \quad [1]$$

waarij μ_{W^*k} = de gemiddelde waarde van de tijd van alle vrouwen met dezelfde niet-marktkenmerken k , en

ϵ_{W^*ik} = de i -de toevallige afwijking van dit gemiddelde.

De vrouw participeert dan op de arbeidsmarkt als $W_{ik} \geq W_{ik}^*$, m.a.w. als $W_i - \mu_{W^*k} \geq \epsilon_{W^*ik}$, terwijl ze in het andere geval thuisblijft.

De faktor μ_{W^*k} is echter niet gekend. Daarom veronderstelt Gronau een lineair verband met een aantal variabelen (de leeftijd (A_f), de opleiding (E_f), het gezinsinkomen (Y), het aantal kinderen (C), de leeftijd (A_m) en de opleiding van de man (E_m)) :

$$\mu_{W^*} = \beta_0 + \beta_1 A_f + \beta_2 E_f + \beta_3 Y + \beta_4 C + \beta_5 A_m + \beta_6 E_m \quad [2]$$

Verder definieert hij $\hat{\epsilon} = \epsilon_{W^*} / \sigma_{W^*}$, met σ_{W^*} als de standaardafwijking van W^* .

De vrouw neemt dan aan de betaalde arbeid deel als

$$\frac{1}{\sigma_{W^*}} [W^* - (\beta_0 + \beta_1 A_f + \beta_2 E_f + \beta_3 Y + \beta_4 C + \beta_5 A_m + \beta_6 E_m)] \geq \hat{\epsilon}_i \quad [3]$$

Uitgaande van een normaalverdeling voor $\hat{\epsilon} (\hat{\epsilon} \sim N(0,1))$ is de waarschijnlijkheid dat een vrouw participeert

$$P(X_i=1) = (2\pi)^{-1/2} \int_{-\infty}^{\infty} \frac{1}{\sigma_{W^*}} [W_i - (\beta_0 + \beta_1 A_{fi} + \dots + \beta_6 E_{mi})] \exp(-U^2/2) dU \quad [4]$$

De logaritme van de aannemelijkheid om een steekproef te observeren van n onafhankelijke observaties waarbij er r vrouwen wel en $(n-r)$ vrouwen niet participeren, is gelijk aan

$$L = \sum_{i=1}^r \log P(X_i=1) + \sum_{i=r+1}^n \log [1-P(X_i=1)] \quad [5]$$

Als de n waarden van W_i , A_{fi} , E_{fi} , Y_i , C_i , A_{mi} en C_{mi} gekend zijn, is de aannemelijkheidsfunctie afhankelijk van de parameters $\beta_0, \beta_1, \dots, \beta_6$ en σ_{W^*} .

Gronau maakt gebruik van de "probit iterative method" van J. Tobin (58) om de grootste aannemelijkheidsschatters te bepalen :

$$X_i = b_0 + b_1 A_{fi} + b_2 E_{fi} + b_3 Y_i + b_4 C_i + b_5 A_{mi} + b_6 E_{mi} + b_7 W_i \quad [6]$$

waarbij b_7 = schatter van de coëfficiënt van W in de aannemelijkheidsfunctie, $1/\sigma_{W^*}$

$$b_j = \text{schatter van } -\beta_j / \sigma_{W^*} \quad (j = 0, 1, \dots, 6)$$

Bijgevolg is $1/b_7$ een consistente schatter van σ en $-b_j/b_7$ een consistente schatter van β_j . Kennis van b_7 is dus nodig om β_j in [2] te schatten.

Een probleem treedt op als W_i niet gekend is. Een oplossing is er als het gemiddelde potentiële loon μ_{Wj} gekend is, met

$$W_{ji} = \mu_{Wj} + \epsilon_{Wji} \quad [7]$$

waarbij ϵ_{Wji} de afwijking is van het potentiële loon van de i -de vrouw met marktkenmerken j , van het gemiddelde.

Deelname aan het arbeidsproces is er als

$$\mu_{jk} = \mu_{Wj} - \mu_{W^*k} > \epsilon_{Wjk} - \epsilon_{Wji} = \epsilon_{kji} \quad [8]$$

(58) Tobin, (1955); zie ook Maddala G.S. (1983), pp. 13-27, 46-49; 59-70 voor de theoretische uitwerking.

Als ϵ normaal verdeeld is ($\epsilon \sim N(0, \sigma)$), kan de probitanalyse nog toegepast worden door in [6] W te vervangen door μ_W .

In dit geval kan echter niet apart de standaardafwijking van de waarde van de arbeid thuis (σ_{W*}) bepaald worden, maar enkel σ , dat de afwijkingen van de verdeling van de tijdswaarde en van het potentiële loon aanduidt.

Een bijkomende moeilijkheid is dat ook μ_W niet gekend is, door gebrek aan data over het potentiële loon van voltijds thuiswerkenden. Gronau suggereert twee alternatieve oplossingen.

- (a) Ten eerste kan er een relatie gepostuleerd worden tussen het gemiddelde potentiële loon en enkele meetbare markteigenschappen, i.c. de leeftijd en opleiding van de vrouw :

$$\mu_W = \alpha_0 + \alpha_1 A_f + \alpha_2 E_f \quad [9]$$

Deze variabelen worden geïntroduceerd in [6].

De vrouw neemt een betaalde baan als

$$\mu/\sigma = 1/\sigma_W [(\alpha_0 + \beta_0) + (\alpha_1 - \beta_1)A_f + (\alpha_2 - \beta_2)E_f - \beta_3 Y - \beta_4 C + \beta_5 A_m - \beta_6 E_m] \geq \epsilon' \quad [10]$$

waarbij $\epsilon' = \epsilon/\sigma$ normaal verdeeld is [$\epsilon \sim N(0, 1)$].

Opnieuw kan de probitanalyse toegepast worden om de grootste aannemelijkheidsschatter te bepalen :

$$X = a_0 + a_1 A_f + a_2 E_f + a_3 Y + a_4 C + a_5 A_m + a_6 E_m \quad [11]$$

waarbij $a_j =$ de schatter van $1/\sigma_W(\alpha_j - \beta_j)$ als $j = 0, 1, 2$

$a_j =$ de schatter van $-\beta_j/\sigma_W$ als $j = 3, 4, 5, 6$.

Aan deze werkwijze zijn echter beperkingen verbonden. Een eerste beperking is dat enkel de relatieve effecten van de factoren Y , C , A_m en E_m op μ_W kunnen bepaald worden, omdat β_1 ($1=3, 4, 5, 6$) enkel tot op de proportionaliteitsfactor $1/\sigma_W$ kan geschat worden.

Ten tweede kan het effect van de kenmerken A_f en E_f niet gescheiden worden ten aanzien van μ_W en μ_{W*} .

Men zou zich dan tevreden kunnen stellen met de schatting van het (relatieve) effect van de andere factoren (Y, C, A_m en E_m). Doch ook dan is er kritiek mogelijk, met name op de specificatie van μ_{W*} .

Immers men zou kunnen verdedigen dat alle variabelen die van invloed zijn op de waarde van de arbeidstijd thuis ook opgenomen moeten worden in de loonfunctie (59). Indien men dit zou doorvoeren, dan kan ook het aparte effect van deze variabelen op de waarde van de tijd niet bepaald worden.

- (b) Om deze problemen te vermijden, kan men de tweede "oplossing" toepassen. Hierbij wordt verondersteld dat het populatiegemiddelde van de potentiële lonen (μ_W) gelijk is aan het gemiddeld loon van werkende vrouwen met gelijke marktkarakteristieken ($\bar{W}$). Relatie [6] kan dan geschat worden door W te vervangen door $\bar{W}$. Vervolgens kan de gemiddelde tijds waarde geschat worden door

$$\mu_{W*} = 1/b_7(b_0 + b_1\bar{A}_f + b_2\bar{E}_f + b_3\bar{Y} + b_4\bar{C} + b_5\bar{A}_m + b_6\bar{E}_m) \quad [12]$$

waarbij $-b_j/b_7$ het absolute effect van factor j op μ_{W*} meet, en $(-b_j/b_7) \cdot \mu_{W*}$ het relatieve effect.

Met deze werkwijze is Gronau echter ook niet zo gelukkig omwille van de zware veronderstelling dat $\mu_{Wj} = \bar{W}_j$. Ze sluit immers alle verschillen in participatiegedrag uit die te wijten zijn aan verschillen in potentiële lonen en niet aan verschillen in waardering van de tijd thuis. Zo kan een lage participatiegraad meer te maken hebben met een laag potentieel loon dan met een hoge waarde van de thuisarbeid. In zulke situatie zou het gemiddeld loon van de vrouwen die een betaalde baan hebben een overschatting zijn van het gemiddeld potentieel loon van thuiswerkers. Het gevaar voor deze vertekening is in Gronau's specificatie geaccentueerd door de factor "marktervaring", voorgesteld aan de hand van de leeftijd (A). Voor oudere vrouwen kan deze factor in grote mate verschillen tussen buitenhuis- en thuiswerkenden. Een vertekende meting van μ_{W*} kan tevens resulteren in vertekende en inconsistente schatters van andere coëfficiënten $\beta_1, \dots, \beta_6$.

4.3.5. Waardebepaling op basis van de marginale produktiviteit

In een meer recent artikel (60) heeft Gronau een derde methode uitgewerkt, evenwel los van het probleem van de bepaling van het potentieel loon van huisvrouwen. De methode is dan ook meer algemeen van toepassing. Een ander verschil is dat Gronau de waarde van de output van de huishoudelijke produktie en niet die van de arbeid zelf wil bepalen. Niettegenstaande dit neemt het potentiële loon een belangrijke plaats in. De methode kan dan ook ondergebracht worden bij de opportuniteitskostbepaling.

Gronau gaat direct uit van de evenwichtsvoorwaarden voor huisvrouwen van het model, zoals in het begin van dit hoofdstuk werd uiteengezet. Aangezien de output Z van het productieproces thuis niet gekend is, en er ook geen directe wijze bestaat om de goederen die op de markt gekocht worden onder te verdelen in finale consumptiegoederen (X_m) en inputs voor de huishoudelijke produktie (X_H), en om deze laatste groep te meten, is de schatting van de huishoudelijke produktiefunctie $Z = f(X_H, H)$ niet op directe wijze mogelijk.

Uitgaande van de evenwichtsconditie ($f_H = s = W$) kan de functie van de marginale produktiviteit van de huishoudelijke arbeid geschat worden. Door integratie van deze produktiviteitsfunctie kan dan de produktiefunctie zelf afgeleid worden.

Er zijn twee werkwijzen, waarvan Gronau de tweede toepast.

Enerzijds kan een bepaalde vorm voor de huishoudelijke produktiefunctie verondersteld worden (b.v. Cobb-Douglas of CES-functie), waarvan f_H afgeleid wordt, om vervolgens f_H te schatten.

Anderzijds kan men uitgaan van een expliciete hypothese over de vorm van f_H om zo f te bepalen. Gronau vertrekt van volgende semi-logaritmische functionele vorm :

$$\ln f_H = \alpha_0 - \alpha_1 H + \alpha_2 Y \quad [1]$$

waarbij H = het aantal uren arbeid thuis;

Y = een vector van variabelen die f_H beïnvloeden.

(60) Gronau, 1980.

Gegeven deze functie en de evenwichtsconditie kan een functie voor de thuisarbeid voor buitenshuiswerkenden afgeleid worden :

$$H = (\alpha_0 - \ln W + \alpha_2 Y) / \alpha_1 \quad [2]$$

Deze functie kan geschat worden :

$$H = a_0 - a_1 \ln W - a_2 Y, \quad [3]$$

waardoor de schatters van de parameters α_1 kunnen afgeleid worden :

$$1/a_1 = \text{est}(\alpha_1)$$

$$a_0/a_1 = \text{est}(\alpha_0)$$

$$a_2/a_1 = \text{est}(\alpha_2)$$

Aan de hand van deze parameters kan de waarde van de output van de huishoudelijke arbeid geschat worden :

$$\begin{aligned} Z &= \int_0^H f_H(t) dt = \int_0^H \exp(\alpha_0 - \alpha_1 t + \alpha_2 Y) dt \\ &= \{\exp(\alpha_0 + \alpha_2 Y) [1 - \exp(-\alpha_1 H)]\} / \alpha_1 \end{aligned} \quad [4]$$

in de veronderstelling dat de output nul is als er geen huishoudelijke arbeid wordt verricht.

Praktisch gezien schat Gronau eerst de loonfunctie, waarbij het loon geïmputeerd wordt als een functie van de opleiding van de vrouw, haar ervaring op de arbeidsmarkt, deze variabele gekwadrateerd, en de opleiding van de man.

Vervolgens kan de vergelijking van H geschat worden. De vector Y omvat de volgende verklarende variabelen :

de leeftijd en opleiding van de vrouw, opleiding en loonvoet van de man, het niet door de arbeid verdiende gezinsinkomen, het aantal kinderen, de leeftijd van het jongste kind, en het aantal kamers in de woning.

Hierdoor worden de structurele parameters van de marginale produktiviteitsfunctie f_H geschat (61).

In laatste instantie wordt dan voor elke vrouw in de steekproef de waarde van de output van de huishoudelijke produktie berekend aan de hand van vergelijking [4].

Gronau is met deze aanpak de enige auteur die van een theoretische basis vertrekt om de waarde van de output te schatten. Hij beseft zelf dat hiermee weinig op directe wijze kan gezegd worden over de waarde van de huishoudelijke arbeid.

(61) Over de keuze van de schattingsmethoden in concreto wordt hier niet uitgewijd. Zie hiervoor Gronau, (1974a), pp. 411-416.

5. DE MARKTKOSTBENADERING

Alvorens in sectie 5.2. aan te geven wat onder de marktkostbenadering moet begrepen worden, wordt eerst in sectie 5.1. een toelichting gegeven bij de standpunten van Hawrylyshyn omtrent het concept huishoudelijke arbeid in relatie tot het geheel van de economische en de niet-economische activiteiten. In sectie 5.3. volgt dan een opsomming van de concrete formules voor de berekening van de huishoudelijke arbeid via de marktprijs. Dit hoofdstuk over de marktkostbenadering wordt afgerond (sectie 5.4.) met aan te duiden waarom de marktprijsbenadering volgens Hawrylyshyn tot een juistere schatting van de waarde van de huishoudelijke arbeid leidt en waarom de opportuniteitsbenadering veeleer tot een overschatting leidt.

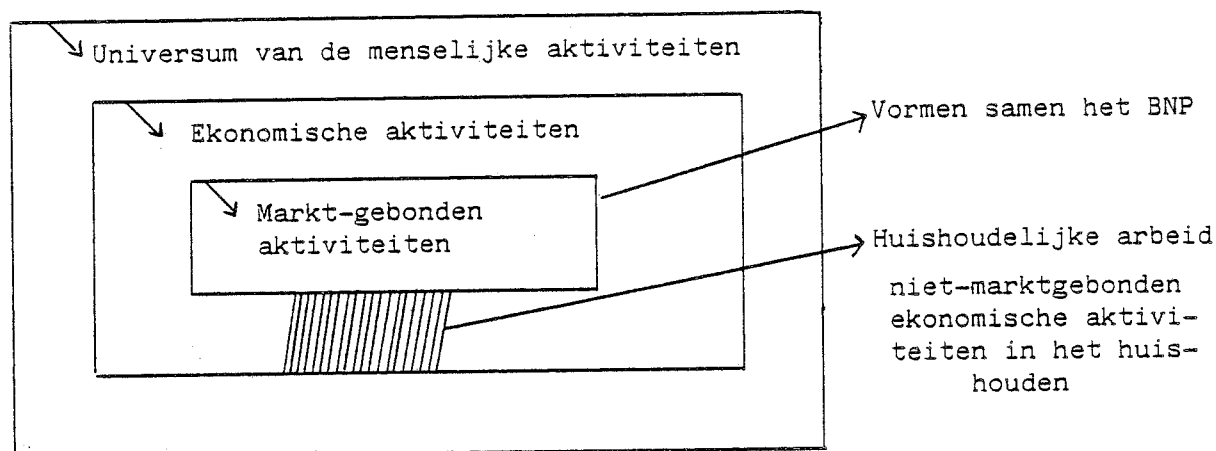
5.1. Het concept huishoudelijke arbeid (62)

Het vertrekpunt is de wijze waarop de huishoudelijke arbeid geplaatst wordt ten opzichte van de marktactiviteiten versus niet marktactiviteiten en ten opzichte van economische versus niet-economische activiteiten.

Alhoewel Hawrylyshyn uitgaat van het produktief karakter van de huishoudelijke arbeid en het economisch belang van de produktie thuis, is er toch een belangrijk verschil met het theoretisch perspectief van G. Becker.

Hawrylyshyn poogt immers de verschillende soorten activiteiten op een eenduidige manier af te bakenen, terwijl Becker uitgaat van een economische aanpak die voor alle activiteiten van toepassing is.

(62) Hawrylyshyn (1977) biedt een theoretische uiteenzetting, die hier als belangrijkste referentie fungeert. Zie verder : Adler and Hawrylyshyn (1978), Ferber and Birnbaum (1980); Goldschmidt-Clermont (1982); Kendrick (1977); Chadeau (1981), (1975); Ferber and Greene (1983); Goldschmidt-Clermont (1982); Hawrylyshyn (1976); Murphy (1976), (1978) en (1980); Chiswick (1982); Walker and Gauger (1973); Rosen (1974).

figuur 5.1.

Hawrylyshyn gaat hierbij uit van een 5-tal proposities :

- (i) de economische activiteiten vormen een onderdeel van de totaliteit van de menselijke activiteiten;
- (ii) de markt-gebonden activiteiten vormen slechts een onderdeel van de economische activiteiten;
- (iii) niet markt-gebonden economische activiteiten kunnen en moeten daarom op eenzelfde wijze gemeten worden als marktactiviteiten;
- (iv) niet-economische menselijke activiteiten kunnen eventueel gemeten en gewaardeerd worden, maar niet noodzakelijk op dezelfde wijze als economische;
- (v) Huishoudelijke arbeid bevindt zich op de grens tussen economische en andere activiteiten. Om dezelfde maatstaf te hanteren als voor economische activiteiten moeten de huishoudelijke activiteiten strikt afgebakend worden.

Huishoudelijke arbeid is geen marktactiviteit, m.a.w. valt buiten de monetaire sektor. Toch kan bewezen worden dat het economische arbeid is. Dit "bewijs" probeert hij te leveren op basis van twee bijkomende criteria :

- (i) het "direct versus indirect nut" criterium. (63)

Huishoudelijke activiteiten zijn te onderscheiden van niet-economische

(63) Hawrylyshyn (1977), p. 86.

aktiviteiten door het feit dat zij in grote mate indirect nut opleveren, d.w.z. materiële goederen en diensten, naast een hoeveelheid direct nut, d.w.z. satisfactie, genot, enz. ... voor het subject.

Niet economische activiteiten leveren enkel direct nut op (Hawrylyshyn, 1977, p. 89).

(ii) Het "Third man" criterium van Reid. (64)

Volgens dit criterium wordt een activiteit als economisch of produktief beschouwd wanneer deze activiteit door een ander persoon (ev. betaald) kan gedaan worden, zonder dat de resultaten daardoor wijzigen.

Met "resultaten" bedoelt hij het geleverde indirect nut, of de goederen of diensten.

Deze produktieve activiteiten zondert hij af van de niet-economische activiteiten, om tenslotte tot vier categorieën te komen : (65)

- biologische behoeften : slapen, persoonlijke verzorging;
- marktactiviteiten : betaalde arbeid;
- produktieve niet-marktactiviteiten : huishoudelijke taken, opvoeding van kinderen, studie en vrijwilligerswerk;
- ontspanning en plezier : luieren, niets doen; thuisontspanning, buitenshuisontspanning; openbare activiteiten.

De economische sektor bestaat uit de tweede en de derde categorie. Om dus de totale welvaart te kennen, moeten ook de activiteiten van de derde categorie in monetaire termen uitgedrukt worden, meer specifiek de materiële goederen en diensten ervan.

(64) Reid (1934), p. 11; Hawrylyshyn, 1977, p. 87; Goldschmidt-Clermont, p. 4.

(65) Hawrylyshyn (1977), p. 89.

5.2. Monetaire bepaling van de waarde van huishoudelijke arbeid

Huishoudelijke produktie wordt - zoals reeds vermeld - niet in monetaire termen uitgedrukt in het huishouden zelf. Deze produktie is immers direct voor het huishouden zelf bestemd. Er is dus geen reële marktprijs en/of een ruilwaarde voor de huishoudelijke produktie. Goldschmidt-Clermont drukt het als volgt uit :

"(...) It is, however, also recognised that imputing a value on household production, no matter how desirable, meets with difficulties which have so far prevented inclusion of this item in national accounts. These difficulties arise from the lack, for household production, of direct market transactions which, for similar goods and services produced in the market, determine a socially accepted value, a price." (66)

"Imputing a value on household production" impliceert dat men ergens een monetaire waarde zoekt die kan doorgaan voor de waarde van de huishoudelijke produktie in kwestie.

De MARKTKOSTENBENADERING houdt essentieel in dat men zich baseert op de marktprijs van gelijkaardige goederen en diensten, om de huishoudelijke produktie en arbeid te evalueren. Concreet komt dit erop neer dat men voor de verscheidene huishoudelijke taken en produkties de alternatieve kost om gelijkaardige goederen of diensten op de markt aan te schaffen als maatstaf neemt voor de waarde van die huishoudelijke arbeid of produkties.

Men refereert dus eenvoudig naar bestaande en gekende marktprijzen van andere goederen (diensten) om de niet-monetaire activiteiten en objekten ook in geldtermen uit te drukken. Men hanteert een marktprijs (goederenprijs, arbeidsloon) per eenheid (kilo, aantallen, uren, enz. ...) die dan vermenigvuldigd wordt met de kwantiteit van het te waarderen gegeven.

Zo kan men bv. voor de waarde van een thuisbereide maaltijd refereren naar een maaltijd die men koopt; voor de waarde van de schoonmaakarbeid naar het loon van betaalde schoonmakers (maaksters); voor de waarde van arbeid in de tuin, aan het huis, enz. ... naar het loon van de betreffende vakken.

(66) Goldschmidt-Clermont (1982), p. 3.

Deze aanpak wordt met volgende argumenten verdedigd :

- (i) het is een relatief eenvoudige procedure om de huishoudelijke arbeid en produkties in monetaire termen te vertalen;
- (ii) enkel de activiteiten die door betaalde personen kunnen gedaan worden, komen in aanmerking (third man criterium ingebouwd);
- (iii) hieruit volgt dat enkel het "indirect nut" van de activiteiten wordt meegerekend, en het "directe nut" wordt uitgesloten (67).

Of deze argumenten doorslaggevend zijn, zal uit de bespreking volgen. Eerst moeten de concrete methoden voorgesteld worden.

5.3. De concrete formules (68)

In de economische literatuur kan men een grote verscheidenheid van methoden terugvinden die onder de marktkostbenadering vallen. We delen deze methoden in drie groepen in, al naargelang de evaluatie gebaseerd is op

- (1) de marktprijs van gelijkaardige arbeidsinputs;
- (2) de marktprijs van gelijkaardige outputs;
- (3) de verhouding van de marktprijs van outputs tgo. inputs.

5.3.1. Evaluatie gebaseerd op de marktprijs van arbeidsinputs

De huishoudelijke arbeid wordt monetair geëvalueerd aan de hand van de marktprijs voor gelijkaardige arbeidsvormen, die bij uitbesteding van de taak op de arbeidsmarkt zouden moeten betaald worden. Dit kan ondermeer gebeuren via :

- (1) Gemiddeld uurloon van polyvalent huishoudelijke personeel.

Zodat :

$$W_H = LHP \cdot T_H$$

-
- (67) "(...) method which purports to replace not the mother-homemaker, but merely a portion of her services, 'household work'" (...)

"This method (...) leaves asside the difficult question of valuing a mother's overall contribution to the upbringing as opposed to "chores" narrowly defined (...) (Hawrylyshyn (1976, pp. 112-113).

- (68) Dit overzicht is samengesteld uit de overzichten van Goldschmidt-Clermont (1982), Hawrylyshyn (1976), (1977), Murphy (1978), (1982) en Chadeau (1985).

Voor de toepassing door de verschillende auteurs wordt naar deze overzichten verwezen.

W_H = waarde van de huishoudelijke arbeid;
 LHP = uurloon polyvalent personeel in huishouden;
 T_H = aantal uren besteed aan huishoudelijk werk.

Men refereert met deze methode naar het loon van all-round personeel in bv. crèches, homes voor kinderopvang, ziekenhuizen, enz. ... dat zowel keukenwerk, onderhoud woning en kledij als begeleiding van kinderen, enz. ... uitvoert.

Bij verruiming van het begrip "huishoudelijke arbeid" kan men op deze wijze ook andere activiteiten evalueren, bv. de waarde van allerlei doe-het-zelf bezigheden aan de hand van het loon van een klusjesman, die zowel metselwerk, timmerwerk, sanitair- en loodgieterij, elektriciteit enz. ... verricht.

(2) Gemiddeld uurloon van gespecialiseerd huishoudelijk personeel.

Zodat :

$$W_H = \sum_{i=1}^n LHS_i \cdot T_{Hi}$$

waarbij :

LHS_i = uurloon voor personeel gespecialiseerd in taak i van het huishoudelijk werk;

T_{Hi} = aantal uren besteed aan taak i.

Men gaat ervan uit dat er op de arbeidsmarkt gespecialiseerd personeel bestaat voor de verschillende taken van het huishoudelijk werk. Bv. de opvoeding van kinderen, schoonmaken, keukenwerk, en in ruimere zin tui- nieren, schilderwerk, elektriciteit, enz. ...

(3) Gemiddeld uurloon voor functies met gelijkwaardige kwalificaties.

Zodat :

$$W_H = \sum_{i=1}^n LEK_i \cdot T_{Hi}$$

Waarbij :

LEK_i = uurloon voor een functie met gelijkwaardige kwalificaties;

T_{Hi} = tijd besteed aan functie i, in uren.

De methode lijkt sterk op de vorige. Het verschil zit hem vooral in de indeling van de functies of taken.

Bij de vorige methoden werden de taken ingedeeld op basis van de soort bezigheid en het resultaat ervan, terwijl bij deze methode een aantal kwalificaties van de werkomstandigheden, zoals bv. graad van verantwoordelijkheid, van eentonigheid, van gevaar, van organisatorische complexiteit, van routine, enz. ... als maatstaf fungeren.

Op basis van een uitvoerige "job-analyse" zou men voor iedereen een kwalificatiekaart kunnen opstellen van de verrichte huishoudelijke taken. Hieruit zou een kwalificatieniveau kunnen afgeleid worden voor elke functie, dat vergeleken kan worden met de kwalificatieniveaus en de respectievelijke loonvoeten op de arbeidsmarkt. Voor elke functie kan op die manier de gepaste loonvoet bepaald worden.

- (4) Marktuurlonen uit (1), (2) en (3) gekoppeld aan de minimum noodzakelijke tijd om een bepaald produkt voort te brengen. In navolging van De Serpa's kritiek op de opportunitetskostbenadering (zie sub. 5.3.) dat enkel het indirect nut meegerekend mag worden, heeft Hawrylyshyn (1977, p. 91-92) deze methode naar voor gebracht.

Hiervoor is het nodig een schatting te maken van de minimum tijd die nodig is voor een bepaald resultaat.

Hierdoor sluit men uit dat personen die er langer over doen om bv. een maaltijd te maken omdat ze zich tegelijkertijd wat willen amuseren (babbelkje slaan, boekje lezen, enz. ...) aan eenzelfde loonvoet gewaardeerd worden dan hen die de strikt noodzakelijke tijd benutten. Voor de formules betekent dit dat T_H en T_{Hi} vervangen wordt door resp. $T_{H \min}$ en $T_{H \min i}$.

De formules (1), (2) en (3) zijn veruit het meest gebruikt.

Ook in de periode vóór Becker werden ze vrij veel toegepast, echter zonder veel theoretische omkadering. (69)

(69) Zie Goldschmidt-Clermont, (1982).

5.3.2. Evaluatie gebaseerd op de marktprijzen van outputs

Algemeen is deze aanpak er op gericht om de waarde van de huishoudelijke output (7) te bepalen, op basis van de marktprijs van equivalente marktgoederen en diensten die als substituten kunnen fungeren.

Deze methode is in verhouding tot de arbeidsinput-evaluatie methode zeer weinig toegepast. Hierbij is het belangrijk een onderscheid te maken naar gelang de globaliteit van de output.

Aan de ene kant kan men een globale vervangingskost nemen voor een omvangrijke output. Men krijgt voor grote onderdelen van de output van de huishoudelijke arbeid een schatting van de waarde ervan op basis van de prijs die men voor een gelijkaardige output moet betalen als men ze buiten het huishouden zou kopen. Clark (1958) baseert aldus zijn evaluatie van een huishoudelijke operatie, zoals de opvoeding van kinderen, op de globale kost van het verblijf van een kind in een instelling. Hierbij heeft hij wel aandacht voor de verschillende economische aard van deze twee "bedrijvigheden", met name de mogelijkheid tot schaalvoordelen maar tevens de niet te vermijden administratiekosten voor een instelling, die een huishouden niet kent. Afhankelijk van de relatieve grootte van deze twee factoren fungeert de globale alternatieve kost van het verblijf in een instelling als een ondergrens of bovengrens voor de waarde van de huishoudelijke arbeid.

Aan de andere kant kan men ook zeer strikt afgebakende outputs evalueren op basis van de marktkost van alternatieve, gelijkaardige goederen, zoals bv. Morgan, e.a. (1962).

Het onderscheid tussen beide is duidelijk van graduele aard, naargelang het complexiteitsniveau dat men kiest bij de evaluatie van de outputs.

Er is geen enkele studie voorhanden die een schatting maakt van de waarde van de huishoudelijke arbeid op basis van de waarde van de output alleen.

Er moet dus een onderscheid gemaakt worden tussen auteurs die de waarde van de output zelf willen bepalen (zoals Clark, 1958 ; en Morgan, e.a., 1962) en de auteurs die de waarde van de huishoudelijke arbeid wensen te meten op basis van o.a. de waarde van de output.

In het laatste geval komt men terecht bij de "input-output" methode.

5.3.3. Evaluatie op basis van marktprijzen van inputs en outputs

Deze methode combineert de twee vorige om tot een bepaling van de waarde van huishoudelijke arbeid te komen. Het uitgangspunt is dat elk arbeidsproces een input-output proces is, waarbij inputs (grondstoffen, produktiemiddelen) omgevormd worden tot een output. In het geval van huishoudelijke produktie zijn de inputs (al dan niet duurzame) consumptiegoederen, op de markt gekocht; en de outputs de geviseerde produkten, die men ook op de markt had kunnen kopen. Door de waarde van de inputs af te trekken van de waarde van de outputs krijgt men een schatting van de toegevoegde waarde van de huishoudelijke arbeid.

De waarde van de inputs en outputs wordt bepaald op basis van de marktprijzen van gelijkaardige produkten. De methode hoort dus thuis bij de marktkostbenadering.

In de economische literatuur vinden we twee studies terug die van deze methode gebruik maken.

Een eerste studie is in Finland uitgevoerd door Suviranta en Mynttinen (70). Zij doen een poging om de waarde te bepalen van het schoonmaakwerk op basis van enerzijds de globale kostprijs van een gelijkaardige taak uitgevoerd door een schoonmaakbedrijf en anderzijds de kost van de gebruikte materialen en toestellen. Hierdoor bekomen ze een nettokost per vierkante meter.

Deze kost wordt gerelateerd aan de oppervlakte die moet schoongemaakt worden in het huishouden en de tijd eraan besteed, om daaruit een waardecijfer af te leiden voor het schoonmaakwerk.

De tweede studie werd vrij recent gemaakt door Goldschmidt-Clermont (44). Zij noemt haar aanpak : "A product related micro-economic approach". Haar uitgangspunt is in feite de kritiek die reeds meermaals was geuit ten opzichte van de evaluatie op basis van de marktprijzen van gelijkaardige ar-

(70) Suviranta and Mynttinen (1980-1981), tevens vermeld in Goldschmidt-Clermont (1982, p. 29) onder het hoofdstuk van de evaluaties op basis van de marktprijs van outputs, wat in feite niet klopt.

beidsinputs (zie sub. 4.2.1.). Zonder echt vooruit te lopen op de bespreking van de marktkostbenadering (zie verder in hoofdstuk 3) houdt deze kritiek in dat bij deze methoden geen rekening wordt gehouden met de feitelijke efficiëntie van de huishoudelijke arbeid. Om dit te kunnen, moeten de inputs tgo. de outputs geplaatst worden. Om de waarde te bepalen van inputs en outputs houdt ze zich aan de marktkostbenadering. Haar methode kan in vier stappen samengevat worden.

- (1) de toegevoegde waarde van de huishoudelijke arbeid (VA_H) is gelijk aan de "netto monetaire besparing" door de eigen produktie thuis :

$$VA_H = C_M - C_H$$

waarbij C_M de kostprijs is voor een gelijkaardig produkt op de markt, en C_H de kostprijs op de markt van de goederen die als input fungeren bij de eigen produktie.

- (2) de netto-tijds-kost voor huishoudelijke produktie (T_H) is het verschil tussen de volledige produktietijd thuis (t_H) en de tijd die nodig is om een gelijkaardig produkt op de markt aan te schaffen (t_M) :

$$T_H = t_H - t_M$$

- (3) het geïmputeerde huishoudelijke uurloon (W_H) is de verhouding van de toegevoegde waarde (VA_H) en de netto-tijds-kost (T_H) :

$$W_H = VA_H / T_H$$

De netto-tijds-kost fungeert op die manier als een correctiefactor voor de efficiëntie van de huishoudelijke produktie : naarmate de nettotijds-kost hoger is, is de efficiëntie lager, en ook het geïmputeerde uurloon.

- (4) Tenslotte moet de kwaliteit van het thuis geproduceerde produkt en het alternatieve marktprodukt vergeleken worden, en moeten de persoonlijke, niet-ekonomische waardeverschillen geëxpliciteerd worden, zodat deze - weliswaar niet cijfermatig - meetellen in de globale evaluatie.

Deze werkwijze paste ze toe op een tiental voedingsprodukten, waarbij voor elk produkt een specifiek uurloon wordt bepaald samen met een indicatie van de kwaliteit (Goldschmidt-Clermont (1983) p. 114).

5.4. Kritiek op de opportunitetskostbenadering

Volgens Hawrylyshyn geeft de marktkostbenadering een betere schatting van de economische waarde van de huishoudelijke arbeid. Naar zijn overtuiging leidt de opportunitetskostbenadering steeds tot een overschatting.

Hawrylyshyn komt tot die conclusie op basis van het onderscheid tussen direct en indirect nut. Dit onderscheid komt uit de kritieken van Pollak en Wachter en van De Serpa (71) op het model van Becker en de daarop gebaseerde waarderingsmethode.

Samengevat komt het er op neer dat huishoudelijke arbeid naast indirect nut ook direct nut oplevert. Indirect nut wordt gezien als de materiële, "economische" output, terwijl direct nut gelijkgesteld wordt met de satisfactie, het plezier, enz. ... van de persoon bij de bezigheid zelf.

De opportunitetskost als maatstaf voor de waarde meet in deze optiek zowel direct als indirect nut. Het is daarom geen correcte maat voor de "economische" waarde van de huishoudelijke arbeid, maar wel voor de "globale" waarde van de "huisvrouw" of het "thuis-zijn". (72)

Het directe nut of het "psychische inkomen" kan volgens Hawrylyshyn niet worden meegerekend tot de "economische" waarde van de huishoudelijke arbeid. De economische waarde kan enkel verwijzen naar de "economische" diensten van een activiteit (73).

De opportunitetskost zal daarom de reële economische waarde overschatten, en de omvang van deze afwijking zal afhangen van de verhouding tussen direct en indirect nut.

Bekeken vanuit De Serpa's kritiek zou enkel de minimaal noodzakelijke tijd die nodig is om het indirecte nut te realiseren, mogen aangerekend worden bij de waardebepaling. (74)

(71) Pollak-Wachter, (1975); De Serpa (1971).

Zie Hawrylyshyn (1977), pp. 84-87 voor een toepasselijk overzicht.

(72) Hawrylyshyn, (1976), p. 112

(73) Hawrylyshyn, (1977), p. 86-87

"Thus "results" of household behaviour which are themselves utility, such as parental pride, cultural and aesthetic satisfaction, should be explicitly excluded from evaluation."

(74) Hawrylyshyn (1977), pp. 84-86, p. 91

6. DE INKOMENSEVALUATIEBENADERING

6.1. Inleiding

De methoden die in deze sectie aan bod komen nemen een eigen plaats in in de problematiek van de waardebepaling van huishoudelijke arbeid. Enerzijds vertrekt men van het algemeen theoretisch kader van de New Home Economics om het gedrag van de huishoudens te analyseren en voor te stellen. Men sluit dus aan bij de twee andere benaderingen voor de waardebepaling. Anderzijds kiest men voor een andere "richting", resulterend uit de kritiek op het model van Becker en de tekortkomingen van de marktkost- en opportuniteitskostbenadering.

De ontwikkeling en de toepassing van deze methoden vormen een onderdeel van een ruimer onderzoeksproject, onder leiding van B.M.S. Van Praag in het Centrum voor onderzoek van de economie in de publieke sektor, aan de Universiteit van Leiden. (75) Centraal in het project staat de studie van de determinanten en de effecten van het inkomen op de gedragskeuzen van individuen en huishoudens.

Aangezien hun methoden nog zeer recent zijn en minder verspreid, wordt eerst nader ingegaan op de methodologische en theoretische achtergrond ervan.

6.2. Directe meting van de individuele welvaart

Een belangrijk uitgangspunt is dat voor de beschrijving en verklaring van het gedrag, het inkomen van de subjecten moet vertaald worden in termen van de welvaart of het nut voor de subjecten.

Hiertoe werd een methode ontworpen om een individuele welvaarts- of nutsfunctie te bepalen. Deze methode is gebaseerd op de directe meting van de evaluatie van het inkomen door het subject. (76) Het middel daartoe is

(75) Voor een overzicht van de activiteiten en publicaties binnen dit onderzoeksproject kan verwezen worden naar de nota : Summary of Activities, The Leyden Income Evaluation Project, 1984, COEPS, Leiden.

(76) Vandaar de naam van het project : The Income Evaluation Project.

de befaamde "Income Evaluation Question" (77).

De verbale antwoordniveaus worden gekwantificeerd door de vertaling ervan in punten op gelijke afstand op een begrensd interval. Het interval $[0,1]$ werd gekozen zodat de slechtste situatie met 0 en de beste met 1 correspondeert. Het evaluatie-schema van een subjeet kan beschreven worden als een functie $U(y)$ die het inkomen (x -as) afbeeldt op het $[0,1]$ interval op de y -as. Deze functie wordt de "individuele welvaartsfunctie van het inkomen" genoemd.

Meer concreet betekent dit dat het subjeet in zijn antwoord een aantal subjeetieve inkomensnormen aanduidt die corresponderen met bepaalde punten op zijn subjeetieve nutsfunctie. Aangezien deze normen, die in feite de gewenste inkomens voor welbepaalde nutsniveaus aanduiden, niet noodzakelijk met het feitelijke inkomen (y) overeenkomen, wordt een behoefteparameter (μ) geschat voor elk subjeet. (78) Met deze werkwijze kan via directe meting een indifferentiecurve worden bepaald, a.h.v. de vergelijking $\ln y - \mu = \text{constante}$. Het algemene voordeel van deze directe methode is dat de problemen waarmee de traditionele aanpak geconfronteerd wordt kunnen vermeden worden (zie verder). Deze directe meting kan door mondelinge of schriftelijke enquêtes uitgevoerd worden.

(77) Hagenaars e.a., (1984), pp. 9-10; Buyze e.a., (1982), p. 12; Homan e.a., (1984), p. 5. Voor de theoretische ontwikkeling en beschrijving van de techniek wordt verwezen naar Van Praag (1968), (1971), (1976), (1979); Kapteyn en Wansbeek (1979).

De inkomensevaluatievraag heeft de volgende vorm :

"What after tax family income would you consider, in your circumstance, to be very bad, bad, insufficient, sufficient, good, very good ? Please enter an answer on each line, and underline the period you refer to.

very bad	Dfl.	per week/month/year
bad	Dfl.	per week/month/year
insufficient	Dfl.	per week/month/year
sufficient	Dfl.	per week/month/year
good	Dfl.	per week/month/year
very good	Dfl.	per week/month/year"

(Homan e.a. (1984), p. 5.)

(78) μ is gedefinieerd als

$$\mu = \frac{1}{6} \sum_{i=1}^6 \ln y_i, \text{ waarbij } y_i \text{ de } i\text{-de inkomensnorm is, cfr. Hagenaars, e.a., (1984), p. 10.}$$

6.3. De waardebepaling van huishoudelijke arbeid

De waardebepaling van de huishoudelijke arbeid wordt bestudeerd binnen de discussie rond de draagkracht van de gezinnen in het kader van de verdeling van de inkomens. Volgens Van Praag en medewerkers wordt de huishoudelijke produktie te weinig in deze discussie betrokken. Huishoudelijke produktie levert nochtans ook een inkomen op, weliswaar niet in monetaire termen, dat van essentieel belang is voor de draagkracht van het gezin. De draagkrachtverschillen tussen de gezinnen zijn dan mede afhankelijk van de mogelijkheid om huishoudelijke arbeid te verrichten. (79)

Andere doelstellingen die deze auteurs aan hun studie van de waardebepaling verbinden, betreffen de internationale vergelijkingen van het Bruto Nationaal Produkt per capita, het bepalen van de grootte van de kinderbijslagen, de verklaring van de arbeidsparticipatie en de tijdsbesteding. (80)

6.3.1. Het concept huishoudelijke arbeid

Ook ten aanzien van het begrip huishoudelijke arbeid nemen de auteurs een aparte positie in. In tegenstelling tot bv. Hawrylyshyns poging om het begrip eenduidig te definiëren volgens welbepaalde criteria (81) gaat men er van uit dat huishoudelijk werk te heterogeen is om op een één-dimensionele schaal te beschrijven.

Tijdsbestedingsstudies waarbij door de onderzoeker a-priori bepaald wordt wat huishoudelijke arbeid inhoudt, worden daarom afgewezen. Er wordt in de plaats gekozen voor de vraagstelling waarbij het aan de respondenten overgelaten wordt om te bepalen wat zij als huishoudelijke arbeid, met name als een "last" beschouwen. Sommigen zien bv. koken als een hobby (lust), anderen als een plicht (last). Van belang is dus niet de aktiviteit op zich, wel hoe het individu deze ervaart.

De vraag is dan als volgt :

"Hoeveel uur besteden U en uw eventuele partner per week aan het huishouden ?"
(82)

(79) zie bv. Hagenaars e.a. (1984), p. 1.

(80) Buyze e.a. (1982), pp. 1-2, pp. 44-45; cfr. ook hfst. 3.

(81) Hawrylyshyn (1977).

(82) zie Hagenaars e.a. (1984), p. 13; Homan e.a. (1983), p. 9; Buyze e.a. (1982), p. 2.

Via deze directe meting wordt dan het aantal uren huishoudelijke arbeid van de gezinnen in kaart gebracht.

De auteurs zien de huishoudelijke arbeid dus als die activiteiten binnen het huishouden die als een last, als zwaar ervaren worden (83). Over de houdbaarheid van dit uitgangspunt kan sterke twijfel geuit worden, waarover meer in de bespreking.

6.3.2. Waarde van de huishoudelijke arbeid : begripsbepaling

Buyze geeft kort weer hoe het waardebegrip wordt geïnterpreteerd (84).

Conform de economische literatuur onderscheidt ze de "objektieve" ruil- of marktwaarde en de "subjektieve" gebruikswaarde.

De ruilwaarde wordt in haar optiek bepaald via de marktprijsmethode (cfr. hfst. 4), nl. waardering tegen de geldende marktprijs voor gelijkaardig werk in de betaalde sektor. Deze ruilwaarde is echter niet gelijk aan de subjektieve waarde. Immers vele huishoudens wensen de marktwaarde juist niet te betalen, terwijl andere gezinnen misschien meer over hebben.

De subjektieve waarde wordt zoals in de traditionele theorie van het consumentengedrag in marginale termen uitgedrukt nl. als de subjektieve keuze om een hoeveelheid van activiteit (of goed) A te vervangen (ruilen) voor een hoeveelheid van activiteit (of goed) B.

De inkomensevaluatiebenadering behandelt de waarde van de huishoudelijke arbeid in de betekenis van het subjektieve waardebegrip.

Om aan te tonen hoe de subjektieve waarde van de huishoudelijke arbeid concreet moet worden bekeken, met het oog op de meting ervan, vertrekt ze van een analogie met de monetaire waardering van "niet-materiële" componenten.

Het vertrekpunt is de paradox voor de traditionele theorie : nl. een werknemer die 30.000 fr. per maand verdient, een andere baan aangeboden krijgt voor 40.000 fr. per maand, maar deze "betere baan" kategoriek afwijst.

De verklaring hiervoor wordt gezocht in het verschil in "psychisch of immaterieel" inkomen van de twee banen.

(83) Hiermee wordt de kritiek op Becker van Pollak-Wachter inzake het directe nut omzeild.

(84) Buyze, e.a. (1982), pp. 3-11.

Formeel kan dit keuzeprobleem voorgesteld worden door een nutsfunctie in het monetaire en het psychische inkomen : $U = U(y, m)$. Gegeven dat y_1 en y_2 voor twee situaties gekend zijn, maar m_1 en m_2 niet, dan kan (ex post) uit de keuze van het subjeet bepaald worden of $U_i(y_1, m_1) \geq U_i(y_2, m_2)$. Stel dat U op volgende wijze concreet wordt weergegeven :

$$U_i(y_1 = 30, m_1) = U_i(y_2 = 40, m_2)$$

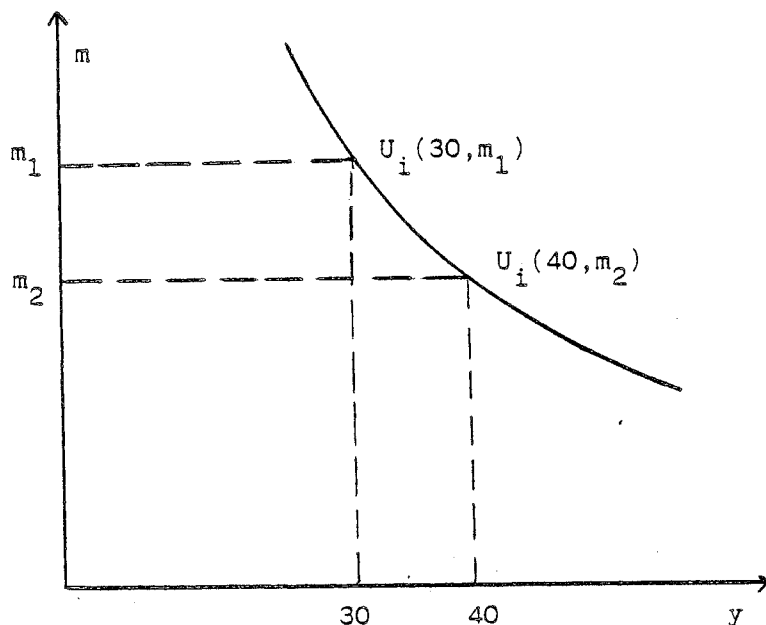
of $30 + m_1 = 40 + m_2$

of $m_1 - m_2 = 10$

Het saldo van het psychische inkomen is in dit geval 10 (duizend frank), m_1 en m_2 zelf zijn echter niet gekend.

Grafisch kan een indifferentiecurve worden opgesteld voor alle banen met een gelijke subjektieve waarde, opgesplitst in monetaire en psychische inkomen.

figuur 6.3

Deze redenering past Buyze vervolgens toe om de waarde van huishoudelijke arbeid te interpreteren.

Bondig komt het er op neer dat in de voorkeursfunctie van het huishouden m vervangen wordt door h , zijnde de gepresteerde huishoudelijke arbeid :

$$U = U(y, h).$$

M.a.w. de welvaart van het gezin is een functie van de arbeid in het huishouden en het monetair inkomen.

Analoog kan een indifferentiecurve bepaald worden, grafisch identiek aan fig. 8, met h_1 en h_2 i.p.v. m_1 resp. m_2 .

De vergelijking tussen twee posities (y_1, h_1) en (y_2, h_2) interpreteert Buyze dan in de betekenis "dat de reductie van huishoudelijke lasten van h_2 tot h_1 gewaardeerd wordt met een psychisch inkomenssaldo van $(y_2 - y_1)$ als en slechts als $U_1(y_1, h_1) = U_1(y_2, h_2)$ ". (85) (onze onderlijning).

De meting van de (subjektieve) waarde van huishoudelijke arbeid komt in de inkomensevaluatiebenadering dan neer op de meting van de reductie in de (psychische) lasten van het huishouden verbonden aan een verandering van het inkomen dat hiermee gepaard gaat. (86)

6.4. Meting van de waarde van huishoudelijke arbeid

Een nutsfunctie op zich is niet voldoende om de waarde van huishoudelijke arbeid in concreto te bepalen. Er moet een bepaalde procedure uitgewerkt worden. Van Praag en medewerkers beschrijven daarbij de marktkost- en de

(85) Buyze e.a. (1982), p. 7.

(86) Een voorbeeld maakt dit duidelijk :

Stel dat $h_2 > h_1$; aangezien h een last betekent, en dus negatief gewaardeerd wordt, is de waarde van h_2 meer negatief dan die van h_1 ; om aan de gelijkheid te voldoen moet $y_2 > y_1$. $y_2 - y_1$ is dan de monetaire uitdrukking van de subjektieve waardering van $h_2 - h_1$. Om minder lasten te hebben (van h_2 naar h_1) heeft het subjeet $y_2 - y_1$ over, zonder zijn welvaart te verminderen.

opportuniteitskostbenadering als twee hoekoplossingen van het model van Becker (87).

De keuze tussen de twee formules is afhankelijk van de manier waarop men de huishoudelijke activiteiten evalueert.

Indien alle activiteiten door derden kunnen verricht worden, kan de marktkost best gebruikt worden; indien sommige activiteiten enkel door de consument kunnen verricht worden, dan is de opportuniteitskost te verkiezen. De realiteit dwingt de auteurs echter een middenweg te kiezen; de waarde van de huishoudelijke arbeid is dan $P_{HN} \cdot H_N^* + wH^*$ waarbij H_N^* = uren werk die ook door een betaalde kracht kunnen verricht worden;

H^* = uren werk die enkel de consument zelf kan doen.

Voor de auteurs zijn er echter bezwaren verbonden aan deze werkwijze (88). De eerste en meest belangrijke kritiek betreft de optimumsituatie die in het model verondersteld wordt (tot stand te komen). Dit zou een permanente adaptatie t.a.v. veranderende situaties impliceren. In de realiteit is dit echter niet steeds mogelijk.

Een tweede bezwaar is dat de consument dikwijls geconfronteerd wordt met andere externe restricties op het gedrag die een optimum in de weg staan.

(87) Homan e.a. (1984), pp. 2-4

De opportuniteitskost is het resultaat indien verondersteld wordt dat er geen betaald personeel in het huishouden in dienst wordt genomen. De marginale substitutievoet tussen huishoudelijke arbeid en monetair inkomen of de schaduwprijs van de huishoudelijke arbeid is dan gelijk aan het marktloon.

$$\frac{\partial U}{\partial H} / \frac{\partial U}{\partial y} = \left(\frac{\partial U}{\partial Q} / \frac{\partial Q}{\partial H} \right) / \frac{\partial U}{\partial y} = \frac{w}{P_y}$$

waarbij $P_y = 1$, de prijs van y , met y als numéraire;

H = aantal uren huishoudelijke arbeid zelf uitgevoerd;

$H_N = 0$ = aantal uren betaalde arbeid in het huishouden;

w = marktloon van de consument.

De marktkost wordt bekomen indien verondersteld wordt dat alle huishoudelijke arbeid door betaalde krachten uitgevoerd wordt.

$$\frac{\partial U}{\partial H_N} / \frac{\partial U}{\partial y} = \left(\frac{\partial U}{\partial Q} / \frac{\partial Q}{\partial H_N} \right) / \frac{\partial U}{\partial y} = \frac{P_{HN}}{P_y}$$

waarbij P_{HN} = de (kost)prijs te betalen voor een betaalde kracht;

$H = 0$.

(88) Homan e.a. (1983), pp. 12-13; Hagenaars e.a. (1984), p. 8-9.

Homan e.a. (1984), pp. 4-5

De inkomenswaarderingsbenadering wil daarom een alternatief bieden door op basis van directe meting van de welvaartsfunctie de schaduwwaarde van de huishoudelijke arbeid te bepalen.

Met deze bondige uiteenzetting over de visie op de waarde van huishoudelijke arbeid, het meten van huishoudelijke arbeid en de evaluatie van het inkomen, is er genoeg informatie aanwezig om een tweetal concrete methoden voor te stellen.

6.4.1. Waardebepaling op basis van de subjektieve substitutievoet (89)

De schaduwprijs van huishoudelijke arbeid wordt binnen deze methode gedefinieerd als de subjektieve marginale substitutievoet tussen de huishoudelijke arbeid en het geldinkomen, zoals die uit de vergelijking van de indifferentiecurve wordt afgeleid.

Deze subjektieve marginale substitutievoet is dus gebaseerd op de indifferentiecurve weergegeven door $\ln y - \mu = C^{te}$. Hij is gelijk aan het quotiënt van de partiële afgeleide van $\ln y - \mu$ naar huishoudelijke arbeid (h_a) en die naar het inkomen (y) :

$$sv(y, h_a) = \frac{\partial(\ln y - \mu)}{\partial h_a} / \frac{\partial(\ln y - \mu)}{\partial y} \quad [1]$$

De substitutievoet kan geschat worden indien het verband tussen de behoefteparameter en de karakteristieken van het huishouden geschat wordt. De volgende specificatie wordt gekozen (90) :

$$\begin{aligned} \mu = & \beta_0^1 + \beta_0^2 d_k + \beta_1 \ln fs + \beta_2 \ln y + \beta_3 \ln H + \beta_4 \ln l_h + \beta_5 \ln l_p + \beta_6 \Pi_p \ln hap \\ & + \beta_7 \Pi_p \ln lp \end{aligned} \quad [2]$$

waarbij fs de gezinsgrootte voorstelt, y het netto geldinkomen van het huishouden, Π_p de participatiegraad van de partner, $H = f(h_a, h_p)$ de huishoudelijke produktie, d_k een dummy-variabele met waarde 1 voor een tweekostwinnergezin en 0 anders en l_h en l_p de vrije tijd van de hoofdkostwinner resp. de partner.

(89) Zie Homan e.a. (1983), pp. 11-14; Hagenaars e.a. (1984), pp. 9-12.

(90) Hagenaars (1984), p. 11.

Als functionele vorm voor H wordt een Cobb-Douglas functie gekozen :

$$\ln H = \alpha_0 \ln ha_h + \alpha_1 \ln ha_p \quad [3]$$

De huishoudelijke produktie is opgenomen omdat verwacht wordt dat deze de behoefteparameter μ zal verlagen.

Het verwachte effect van de gezinsgrootte op μ is positief, m.a.w. hoe groter het gezin, hoe hoger de behoeften. Het inkomen wordt opgenomen om de zgn. "preference drift" weer te geven (91). Het effect van $\ln ha_p$ en $\ln ha_h$ wordt geacht negatief te zijn, nl. arbeid thuis wordt als produktie ervaren. De term $(\Pi_p \cdot \ln ha_p)$ dient om het effect van de verzwarende belasting bij hogere participatiegraad van de partner het meten, een effect dat behoefte-niveau-verhogend wordt verondersteld. Ceteris paribus wordt ten slotte verondersteld dat meer vrije tijd de behoefte aan geldinkomen zal verminderen.

Door substitutie van [3] in [2] kan $\ln y - \mu = C^{te}$ geschat worden :

$$\begin{aligned} \ln y - \mu = & -\beta_0^1 - \beta_0^2 d_k - \beta_1 \ln fs + (1-\beta_2)y - \beta_3 \alpha_0 \ln ha_h - \beta_3 \alpha_1 \ln ha_p \\ & - \beta_4 \ln l_h - \beta_5 \ln l_p - \beta_6 \Pi_p \ln ha_p - \beta_7 \Pi_p \ln l_p \end{aligned}$$

De subjektieve substitutievoet tussen het geldinkomen en de huishoudelijke arbeid van de partner, m.a.w. de schaduwprijs van de huishoudelijke arbeid van de partner is dan :

$$\begin{aligned} sv(y, ha_p) &= \frac{\partial \ln(y-\mu)}{\partial ha_p} / \frac{\partial \ln(y-\mu)}{\partial y} \\ &= \frac{-\beta_3 \alpha_1 - \beta_6 \Pi_p}{1 - \beta_2} \cdot \frac{y}{ha_p} \quad [4] \end{aligned}$$

(91) Hageraars e.a. (1984) p. 11; Van Praag (1971).

Dit betekent dat inkomensstijging ook een stijging van de behoeften met zich brengt.

Op basis hiervan kan de subjektieve waarde (in monetaire termen) van de huishoudelijke arbeid van de partner geschreven worden als

$$sv(y, ha_p) \cdot ha_p = \gamma_p y \quad [5]$$

waarbij

$$\gamma_p = \frac{-\beta_3^a - \beta_6^p}{1 - \beta_2} \quad [6]$$

De gezochte correctiefactor, ten aanzien van de draagkracht van het gezin, voor verschillen in huishoudelijke produktie is dus $(1 + \gamma_p)$.

Bij de praktische berekening wordt voor een bepaalde steekproef eerst $\ln ha_p$ en $\ln ha_h$ geschat, vervolgens wordt μ geschat, waarbij Π_p exogeen verondersteld wordt. Ten slotte kan de schaduwprijs, de subjektieve waarde en de correctiefactor berekend worden volgens [4], [5] en [6]. Voor de data en de resultaten wordt verwezen naar de oorspronkelijke teksten (cfr. noot 89).

6.4.2. Waardebepaling op basis van de marginale kosten (92)

Deze methode is een variant op de vorige, in die zin dat zowel de theoretische achtergrond over de waarde van huishoudelijke arbeid als de subjektieve meting van inkomensnormen hetzelfde zijn.

Het verschil zit enkel in de concrete interpretatie van de subjektieve inkomensnormen en de daaruit afgeleide formule voor de bepaling van de schaduwprijs.

In deze versie wordt de inkomensevaluatievraag geïnterpreteerd als

"(...) a Cost Assessment Question where each verbal description supplies the respondent with an indication of a welfare level, and where the money amounts filled in by the respondents are the monetary costs that respondents associate with those welfare levels" (93).

(92) Homan, e.a. (1984).

(93) Homan e.a. (1984), p. 6; zie ook Van Praag (1984).

Elke respondent levert via het antwoord op de vragen zijn individueel kostenprofiel, overeenstemmend met de welvaartsniveaus. Verondersteld wordt dat het welvaartsniveau dat geassocieerd wordt met zeer goed, goed, genoeg, enz. ..., voor iedereen hetzelfde is.

Deze kostenprofielen worden afhankelijk beschouwd van bepaalde huishoud-karakteristieken, zoals b.v. het aantal kinderen (f_s) en het gezinsinkomen (y), met beide een verwacht positief effect op de kosten, gegeven een bepaald welvaartsniveau u_i :

$$\tilde{c}_i = \tilde{c}(u_i; f_s, y) \quad [1]$$

$$\text{met } \frac{\partial \tilde{c}_i}{\partial f_s} > 0 \text{ en } \frac{\partial \tilde{c}_i}{\partial y} > 0$$

Dit laatste wordt de "preference drift" genoemd, m.a.w. dat een stijgend inkomen de behoeften doet stijgen.

Dit impliceert dat het kostenprofiel $\tilde{c}_i$ niet equivalent is aan de neoklassieke kostenfunctie. Deze laatste worden de "reële" kosten genoemd, terwijl $\tilde{c}_i$, $i=1, \dots, 6$, het virtuele kostenprofiel voorstelt.

Aangezien echter de virtuele kost een monotoon stijgende functie van het inkomen is, kan de reële kostenfunctie afgeleid worden van $\tilde{c}_i$ voor die deelgroep van respondenten waarvan het feitelijk inkomen (y) gelijk is aan de vernoemde kosten bij een welvaartsniveau u_i , m.a.w.

$$\tilde{c}(u_i; f_s, y) = y \quad [2]$$

De reële kost $c(u_i)$ beantwoordend aan nutsniveau u_i is de oplossing van y uit [2]. Deze respondenten worden de " u_i -eigengroep" genoemd.

Voor [1] wordt volgende specificatie gekozen om het verband met de reële kostenfunctie af te leiden :

$$\ln \tilde{c}(u_i) = \alpha_{0i} + \alpha_{1i} \ln y \quad (i = 1, \dots, 6) \quad [3]$$

De u_i -eigengroep wordt dus gekenmerkt door het inkomensniveau $c(u_i)$ waarvoor geldt : $\tilde{c}(u_i, c(u_i)) = c(u_i)$.

Aan de hand van [3] kan vergelijking [2] opgelost worden :

$$\begin{aligned} \ln y &= \alpha_{0i} + \alpha_{1i} \ln y \quad \text{of} \\ \ln c &= \frac{\alpha_{0i}}{1 - \alpha_{1i}} \end{aligned} \quad [4]$$

Als $\tilde{c}(u_i)$ echter ook afhankelijk is van het aantal kinderen (fs) en de huishoudelijke produktie (Q) zal ook de reële kostenfunctie ervan afhankelijk zijn : $c_i = c_i(fs, Q)$, $i=1, \dots, 6$.

Om deze te bepalen wordt volgende specificatie voor $\tilde{c}_i$ gebruikt :

$$\ln \tilde{c}_i = \alpha_{0i} + \alpha_{1i} \ln y + \alpha_{2i} \ln fs + \alpha_{3i} \ln Q \quad [5]$$

Uit [5] kan dan de reële kostenfunctie gevonden worden :

$$\ln \tilde{c}_i = \frac{\alpha_{0i} + \alpha_{2i} \ln fs + \alpha_{3i} \ln Q}{1 - \alpha_{1i}} \quad [6]$$

Via [6] kan vervolgens de marginale kost van kinderen berekend worden als

$$\frac{\alpha_{2i}}{1 - \alpha_{1i}} \cdot \frac{c_i}{fs} ;$$

en de marginale kost of schaduwprijs van de huishoudelijke produktie bij een welvaartsniveau u_i als

$$\frac{\alpha_{3i}}{1 - \alpha_{1i}} \cdot \frac{c_i}{Q} .$$

Voor de uitvoerige uiteenzetting over de praktische bepaling en voor de resultaten wordt verwezen naar het betreffende artikel.

Belangrijk in dit opzicht is dat voor elk welvaartsniveau u_i , $i=1, \dots, 6$, een schaduwprijs bepaald kan worden, m.a.w. dat deze schaduwprijs varieert met het welvaartsniveau. Daarbij wordt de huishoudelijke produktie uitgedrukt in termen van het aantal uren door de resp. partners, H_h en H_p , zodat de schaduwprijs van huishoudelijke produktie per uur arbeid eraan besteed uitgedrukt is.

Ten slotte is het mogelijk om deze werkwijze uit te breiden voor de bepaling van de schaduwprijs van andere variabelen, b.v. de vrije tijd, vrijwilligerswerk, enz.

7. PRAKTISCHE PROBLEMEN BIJ DE WAARDEBEPALING

In dit laatste hoofdstuk worden een aantal concrete problemen besproken die opduiken bij de toepassing van de verschillende methoden. Hierbij wordt voorbijgegaan aan de fundamentele vragen rond de theoretische houdbaarheid van de benaderingen in het algemeen. Dit vergt een afzonderlijke analyse, welke trouwens voorwerp van een volgend dokument uitmaakt.

De volgende problemen komen aan bod :

1. Meting van huishoudelijke arbeid
2. Existentieprobleem
3. Specificatie- en dataproblemen
4. Invloed van marktgebonden aspecten
5. Invloed van subjektieve factoren

7.1. De meting van de huishoudelijke arbeid

Om de waarde van huishoudelijke arbeid te bepalen, om vergelijkbare cijfers te verzamelen, en om op een betrouwbare wijze de welvaartseffekten te meten, moet op een eenduidige wijze de tijd die aan huishoudelijke arbeid besteed wordt, gekwantificeerd worden. Hier doen zich een tweetal praktische problemen voor.

Ten eerste moet er duidelijk aangeduid worden welke activiteiten als huishoudelijke arbeid worden beschouwd. Dit houdt echter in dat er een theoretische overeenstemming moet zijn over het begrip huishoudelijke arbeid. Voor zover deze overeenstemming niet gerealiseerd is, moeten een aantal praktische normen gehanteerd worden zodat de meetresultaten toch vergelijkbaar blijven. De bestaande empirische resultaten zijn omwille van het gebrek aan een uniforme begripsbepaling bijna onvergelijkbaar.

Alhoewel dit probleem zich bij alle methoden in meer of mindere mate voordoet, stelt het zich toch het duidelijkst bij de inkomensevaluatiebenadering. Hierbij is dan de vraag of de respondenten enkel de als last ervaren activiteiten aangeven indien hen gevraagd wordt het aantal uren huishoudelijke arbeid per week op te geven. Naast het fundamenteel probleem omtrent de begrippen arbeid, hobby etc. gaat hierachter ook het probleem van de willekeur en de verwarring in de beantwoording schuil. Men kan met name niet weten wat de respondent juist heeft geantwoord.

Praktisch gezien is er dan ook geen eenduidige vergelijking mogelijk tussen de respondenten.

Wat er aan huishoudelijke arbeid in uren per week wordt waargenomen is daarom ons inziens een eerder willekeurig pakket van activiteiten, dat moeilijk te operationaliseren is met het oog op verder beleidsgericht onderzoek.

Ten tweede is er de registratie van de tijdsbesteding. De invloed van de registratiewijze op de gegevens over de tijdsbesteding is vrij aanzienlijk, ongeacht de waarderingsmethode.

De discussie over de meest geschikte methode kan hier niet volledig gevoerd worden.

De twee problemen gaan meestal samen. Er is dan ook een groot verschil tussen registratie via bv. gezinsboekjes waarbij de respondenten per tijdseenheid (bv. kwartier) al de activiteiten van een week moeten aanduiden, en enquêtes waarbij men een grove schatting moet doen van het gemiddeld aantal uren per dag/week/maand dat men aan een reeks a-priori benoemde activiteiten besteedt, en tenslotte de direkte meting waarbij respondenten zelf bepalen wat ze als huishoudelijke arbeid aanzien.

Indien men deze methoden verder wenst te operationaliseren, zal men in de toekomst nog veel aandacht aan deze problemen moeten besteden. De effecten van een verschillende afbakening van de activiteiten en een verschillende wijze van registratie van de tijdsbesteding maken de resultaten onvergelijkbaar en dus onbetrouwbaar.

7.2. Existentieprobleem

Het existentieprobleem houdt in dat de maatstaf die wordt gehanteerd bij de waardebepaling van de huishoudelijke arbeid in sommige omstandigheden niet kan bepaald worden of zelfs helemaal niet bestaat.

Dit probleem stelt zich het meest bij de marktkostmethoden die voor de waardebepaling van huishoudelijke arbeid of produkten refereren naar (de waarde van) gelijkaardige gegevens op de markt, en er bijna per definitie van uit gaan dat deze gelijkaardige produkten of bezigheden reëel bestaan.

Gegeven de grote verscheidenheid (kwantitatief en kwalitatief) in goederen, diensten en vormen van arbeid, is het echter gegrond dit uitgangspunt in

vraag te stellen. Het begrip "gelijkaardig" (94) is immers zeer rekbaar, naargelang de behoefte van degene die het zingeft. Het is duidelijk dat bij een zeer strenge bepaling van wat gelijkaardig is - en dus als referentie kan fungeren - er in vele gevallen geen alternatief produkt of alternatieve bezigheid op de markt kan gevonden worden op basis waarvan de waarde van huishoudelijke arbeid of produktie kan worden bepaald. Bij een zeer soepele bepaling geldt uiteraard het omgekeerde.

De vraag is dus hoe streng of hoe soepel de bepaling van het begrip "gelijkaardig" moet zijn.

Tenslotte is het mogelijk dat er voor bepaalde activiteiten of produkten in het huishouden helemaal geen marktsubstituut te vinden is.

Dit existentieprobleem geldt voor alle marktkostmethoden. Zo is het niet duidelijk of er polyvalent personeel kan gevonden worden waarvan de taken gelijkaardig (genoeg) zijn aan een deel van de huishoudelijke taken. In het geval van gespecialiseerd huishoudpersoneel is er het probleem van de afbakening van de "specialisaties". Kan men deze eenduidig afbakenen zodat ze zowel voor thuisarbeid als uithuis arbeid hanteerbaar zijn? Hetzelfde geldt voor de bepaling van een geschikt kwalifikatieprofiel van de functies, waaraan de thuisarbeid kan getoetst worden.

Tenslotte stelt zich dit probleem voor alle produkten (input en/of output) van de huishoudelijke produktie.

Voor de opportunitetskostbenadering spitst het existentieprobleem zich toe op de situatie van de huisvrouwen, m.a.w. vrouwen die geen betaalde baan hebben en dus geen vergoeding in geld (een loon) ontvangen. De vraag of een huisvrouw ja dan neen een opportunitetskost heeft voor de huishoudelijke arbeid wordt in geen enkel werk eenduidig beantwoord. De zaak wordt meestal afgedaan met de (vast)stelling dat huisvrouwen geen betaalde baan hebben en dus de opportunitetskost, in concreto het gederfde potentiële loon, niet kan bepaald worden.

(94) "(...) the value (price) of equivalent market goods and services which could be used as replacement." Goldschmidt-Clermont (1982, p. 29). Er weze opgemerkt dat het woord "equivalent" letterlijk betekent "gelijkwaardig", d.w.z. met dezelfde waarde. Aangezien goederen met "dezelfde" waarde geen aanleiding geven tot imputatie van een waarde, moet "equivalent" hier als "gelijkaardig" beschouwd worden.

Terwijl voor buitenhuiswerkende vrouwen het feitelijk loon als maatstaf kan dienen, zou men voor de huisvrouwen moeten kiezen voor een andere methode, bv. van de marktkostbenadering.

Tegenover deze vage situering van het existentieprobleem kan het volgende gesteld worden.

- (i) Het begrip opportuniteitskost wordt van oorsprong uit betekenis gegeven in continue, marginale termen. In dit opzicht heeft uiteraard voor elke gedragsvorm een opportuniteitskost betekenis. Voor elke gedragsoort kan principieel bepaald worden wat de gederfde opbrengst is van een marginale substitutie ervan door een andere gedragsvorm. Substitutie kan in alle richtingen gebeuren, ook door andere niet-monetaire activiteiten. De eventuele situatie dat bepaalde vrouwen helemaal niet willen/ kunnen deelnemen aan het betaalde arbeidscircuit, zou dan inhouden dat de opportuniteitskost van huishoudelijke arbeid ten aanzien van betaald werk naar nul gaat. Dit impliceert geenszins dat de opportuniteitskost ten aanzien van b.v. vrijwilligerswerk ook nul zou zijn.

Ook voor huisvrouwen kan het potentiële loon principieel bepaald worden, nl. het loon dat ze zouden verdienen indien ze toch betaald werk zouden doen. De omvang ervan wordt bepaald door de kenmerken van de concrete situatie waarin ze zich bevindt, zoals b.v. haar wensen, inzet, ervaring, opleiding, enz. ... enerzijds, en de arbeidssituatie anderzijds.

- (ii) In de micro-economische theorie wordt de opportuniteitskost gesitueerd binnen de evenwichtstoestand van het subjeet, gegeven de condities van het model. Hierbij wordt voor buitenhuiswerkende vrouwen de opportuniteitskost gelijkgesteld met het loon dat ze op dat moment verdienen, uitgaande van de evenwichtsvoorwaarde dat de marginale opbrengsten van alle activiteiten gelijk zijn.

Concreet betekent dit voor buitenshuiswerkenden dat hun potentiële loon niet (noodzakelijk) gelijk is aan het feitelijk loon. Om het potentiële loon te bepalen moeten daarnaast ook andere factoren in acht genomen worden.

Het besluit is daarom dat er werk moet gemaakt worden van een realistische bepaling van het potentiële loon van de huisvrouwen. Dit zou dan als waarderemeter kunnen fungeren voor hun arbeid thuis. Deze werkwijze kan trouwens ook voor de huishoudelijke arbeid van buitenhuiswerkenden gevolgd worden.

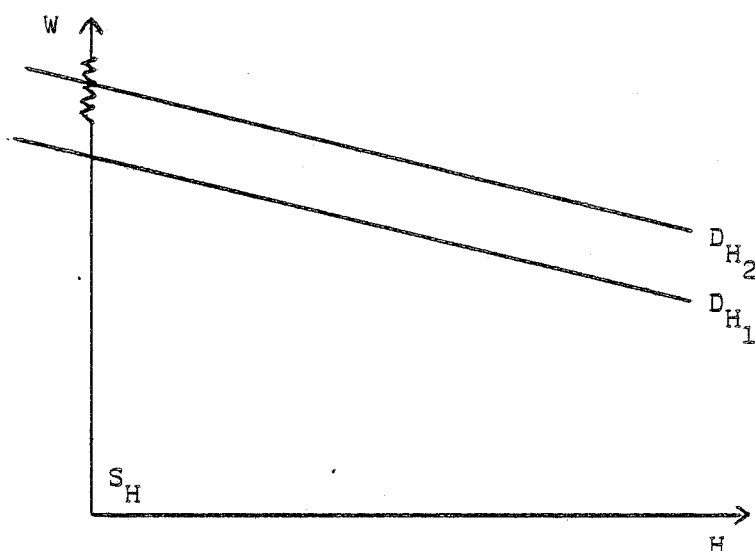
Gronau omzeilt het existentieprobleem met zijn arbeidparticipatiemethoden. De huisvrouw heeft in zijn ogen wel een potentieel loon. Dat dit evenwel moeilijker te bepalen is dan voor de buitenhuiswerkende vrouw, omwille van de afwezigheid van de feitelijke arbeidsparticipatie en loonvoet, doet daar geen afbreuk aan.

Wat de methode op basis van het reservatieloon betreft, kan de vraag gesteld worden of voor alle huisvrouwen sowieso het reservatieloon reëel bestaat, en of het wel bepaald kan worden.

Men denke hierbij aan huisvrouwen die (bij manier van spreken) voor geen geld ter wereld (terug) willen gaan werken. De vraag of er zulke vrouwen zijn, is van empirische aard, en kan enkel via gepaste enquêtering beantwoord worden.

Theoretisch betekent dit dat het aanbod van werk op de arbeidsmarkt steeds nihil is, wat ook de vraag en het loonoffer moge zijn. Voor de huisvrouw betekent dit dat haar reservatieloon naar oneindig gaat. Grafisch voorgesteld geeft dit :

figuur 7.2

De aanbodcurve S_H valt samen met de vertikale as. Het reservatieloon is dus (theoretisch) per definitie niet bepaalbaar. Een categorie vrouwen die aan deze voorwaarde kan voldoen zijn b.v. de oudere vrouwen die reeds hun hele leven huisvrouw zijn geweest, geen financiële noodzaak ervaren een eigen inkomen te verwerven en helemaal niet willen buitenshuis werken.

Voor de methode op basis van de marginale produktiviteit bestaat geen existentieprobleem. Elk produktieproces heeft een output en een input en de marginale produktiviteit is dus principieel bepaalbaar.

Hetzelfde kon gezegd worden voor de inkomensevaluatiebenadering. Al de variabelen die in deze benadering betrokken worden, zijn voor alle huishoudens reële grootheden en kunnen dus principieel bepaald worden.

7.3. Specificatie- en dataproblemen

Deze problemen stellen zich het minst bij de marktkost- en de enkelvoudige opportuniteitskostmethoden. Van ingewikkelde specificaties en schattingsmethoden is helemaal geen sprake. Daarentegen stelt elke methode zijn specifieke eisen ten aanzien van de data omtrent huishoudelijke produktie : arbeids- en tijdsindeling, produktieïndeling. Zijn deze data beschikbaar, en zo niet, kan men ze verzamelen, en tegen welke kost ? Gegevens over marktprijzen zijn echter wel vrij makkelijk te vinden.

Indien men op een realistische basis het potentiële loon van huisvrouwen wil bepalen, zullen deze problemen wel aan de orde komen.

Wat de inkomensevaluatiebenadering betreft, slaan deze problemen enerzijds op de bepaling van de behoefteparameter μ en anderzijds op de bepaling van de virtuele en reële kostenfunctie.

Hierbij is het van belang om de juiste specificatie te vinden, wat dan weer zijn eisen stelt op het vlak van de data en de schattingsmethode (95). De auteurs stellen echter dat hun aanpak vrij behoorlijke resultaten afwerpt. Ze menen te beschikken over betrouwbare gegevens via de directe meting van de welvaartsnormen welke dan gekoppeld worden aan een aantal socio-ekonomische factoren waarvan ook goede gegevens kunnen verzameld worden.

Toch stelt zich duidelijk de vraag in welke mate de inkomensevaluatievraag beantwoord wordt. Wat is het percentage van respondenten dat deze vraag beantwoordt ? Wordt de vraag volledig beantwoord, en zo neen, in welke mate ? Is de responsgraad voor alle relevante subgroepen in de steekproef ongeveer dezelfde, met het oog op het behoud van de representativiteit ?

(95) Homan e.a. (1984), pp. 8-11, behandelt zelf enkele van deze problemen. Zonder het belang van deze problemen te negeren, wordt echter niet verder op ingegaan.

De methoden van Gronau gaan duidelijk het meest gebukt onder dit probleem. Dit is vooral te wijten aan de algemene aard van deze methoden.

Het cruciaal probleem is de afhankelijkheid van gegevens over marktgebonden variabelen voor de bepaling van niet-marktvariabelen, zonder dat er directe gegevens over deze laatste beschikbaar zijn. Zulke indirecte meting vereist echter een zeer nauwkeurige en exhaustieve specificatie om enigszins realiteitsgetrouwe "schattingen" te bekomen. De vraag is verder of de geschikte data over de verklarende variabelen wel steeds voorhanden zijn. Het dataprobleem is nauw verbonden met de specificatie; er is een wisselwerking.

Met betrekking tot de reservatieloon-methode is er, zoals Gronau het zelf reeds stelt, geen eenduidigheid omtrent de specificatie van het arbeidsaanbod. Eventuele fouten in de specificatie hebben hun uitwerking in de bepaling van het reservatieloon en dus de waarde van de niet-markttijd. Het arbeidsaanbod van huisvrouwen stelt nog een extra probleem.

Voor variante 1 van de arbeidsparticipatiemethode komen volgende moeilijkheden naar voor.

Een eerste probleem betreft de kennis van de vorm en de parameters van de functie $f(W, W^*)$. Hiervoor moet men de afgekapte verdelingsfunctie $f(W/W > W^*)$ kennen, alsook de participatiegraad $P = \text{Prob}(W > W^*)$. Deze informatie is echter niet voorhanden. Gronau is daarom verplicht een zware veronderstelling te maken, nl. dat W en W^* onafhankelijk verdeeld zijn. Dit betekent dat de determinanten van W geen effect hebben op W^* . Deze assumptie is in feite in tegenstrijd met de algemene aanpak van Gronau (cfr. sub. 4.3.4.). Hij is er zelf niet erg gelukkig mee: "The assumption is, therefore, adopted with mixed feelings, being crucial to the estimation procedure" (96).

Een tweede probleem stelt zich bij de assumptie dat ofwel $\sigma_W = 0$, ofwel $\sigma_{W^*} = 0$. Geen van beide mogelijkheden geeft een getrouwe weergave van de realiteit, maar de assumptie is noodzakelijk om $f(W, W^*)$ te schatten.

Tenslotte zijn er praktische problemen met de bepaling van de participatiegraad, het gemiddelde loon, het permanente inkomen binnen een bepaalde deelgroep.

(96) Gronau (1973a), p. 643.

Bij de uiteenzetting van variante 2 werden de meeste problemen reeds vermeld. Zij worden hier nog eens op een rijtje gezet.

Een eerste punt betreft de specificatie van de gemiddelde tijdswaarde voor een bepaalde deelgroep ($\hat{\mu}_{W^*K}$). Zijn de belangrijkste variabelen in de vergelijking opgenomen? Zo worden een aantal situationele en gedragsaspecten naar voor gebracht, terwijl de feitelijke uitgevoerde huishoudelijke taken (aard, omvang, enz.) niet gekarakteriseerd worden. Tevens dient een onderscheid gemaakt tussen de feitelijke en de gewenste participatie.

Een bedenking kan ook gemaakt worden bij het feit dat de arbeidsparticipatie enkel in extreme vorm wordt gehanteerd, nl. wel of niet participeren. De mate waarin een subjeet participeert of wenst te participeren wordt in deze methode volledig buiten beschouwing gelaten. De kans dat iemand b.v. 10 dan wel 40 uren werkt is verschillend, en hangt samen met de verwachte (potentiële) baten en kosten ervan, die afgewogen worden tegen de kosten en baten van het werk in het huishouden. Dit zou de toepassing van de prohibit-analyse wel wat moeilijker maken omdat er dan meerdere categorieën zijn voor de afhankelijke variabele (97). In plaats van $X_i = 1$ voor een vrouw die buitenshuis werkt, en $X_i = 0$ voor een vrouw die helemaal geen betaald werk verricht, zou een meer realistische categorisering kunnen gehanteerd worden: b.v. $X_i = 0$ voor voltijdse huisvrouwen, $X_i = 1$ voor vrouwen met een betaalde baan van 10 uur per week, $X_i = 2$ in het geval van 20 uren per week, $X_i = 3$ voor 30 uren per week, en $X_i = 4$ voor 40 uren per week, wat traditioneel een voltijdse baan genoemd wordt (98).

Tenslotte is er het potentiële loon W_i als centrale variabele bij deze methode, nl. als beslissingsvariabele in de keuze tot participeren. W_i is echter niet gekend. Voor de theoretische voorstelling van de methode is dit geen echt bezwaar, voor de praktische toepassing echter wel.

Het voorgestelde verband $W_{ji} = \mu_{Wj} + \epsilon_{Wji}$ brengt ook geen soelaas omdat μ_W niet gekend is. Er is weinig of geen informatie voor handen over de po-

(97) Zie Maddala (1983), pp. 13-27, pp. 46-49, pp. 59-70, voor de theoretische uitwerking.

(98) Dit komt ook meer overeen met de zienswijze van de meeste vrouwen. Parttimers zien zich tevens als een huisvrouw, deeltijds weliswaar. Bovendien zijn "voltijds" buitenshuis werkenden feitelijk gezien nog "deeltijds huisvrouw" daar ze ook nog huishoudelijk werk moeten verrichten. Deze zienswijze is ook voor mannen meer en meer toepasbaar.

tentiële lonen (loonoffertes), zeker niet voor de voltijdse huisvrouwen. Er kan dan kritiek geformuleerd worden op de twee alternatieve "oplossingen" die Gronau aanbiedt.

Voor het eerste alternatief waarbij een relatie gelegd wordt tussen μ_W en enkele marktkarakteristieken, stellen zich dezelfde problemen als voor de algemene funktie van μ_{W*} en W^* . Met name kan de specificatie in vraag getrokken worden, en moet de adequaatheid van de data nagegaan worden. Gronau geeft zelf de verwikkelingen aan die deze assumptie meebrengt voor de specificatie van μ_{W*} , nl. dat de determinanten van μ_{W*} ook een direct effect uitoefenen op μ_W . In ieder geval is zulke weergave een stap dichterbij zijn algemene perceptie van het probleem.

Het tweede alternatief ($\mu_{Wj} = \bar{W}_j$) komt erop neer dat voor de bepaling van het potentiële loon geen rekening wordt gehouden met het eigen karakter van resp. voltijds huisvrouwen, deeltijds buitenhuiswerkenden, zowel op het vlak van de arbeid in huishouden als op het vlak van de arbeid in de marktsektor.

Algemeen kan voor deze methode besloten worden dat via de assumpties het gebrek aan informatie over de determinanten van W en W^* wordt omzeild. In hoeverre hierdoor de resultaten van deze methode in vraag kunnen gesteld worden kan niet met zekerheid gezegd worden.

Een analoge vaststelling is er voor de methode op basis van de marginale produktiviteit.

Ten eerste is er de specificatie van de marginale produktiviteitsfunctie, nl. de keuze van de variabelen van de vektor Y . Deze bepalen immers de schatting van de Z -waarde voor elke vrouw. Daarbij komt de specificatie van H , afgeleid van de evenwichtsvoorwaarde en de produktiviteitsfunctie. De schattingsresultaten komen rechtstreeks terecht in de vergelijking van de outputwaarde van de huishoudelijke produktie. Hierin speelt het potentiële loon - voorgesteld door een gemiddelde loonvoet van (een deelgroep van) de buitenhuiswerkende vrouwen - een cruciale rol. Voor de huisvrouwen stellen zich dus dezelfde moeilijkheden als in de vorige twee methoden. Het is echter niet duidelijk op te maken of Gronau deze methode ook van toepassing acht op de situatie van de voltijdse huisvrouwen.

Daarbij komt dat in Gronau's toepassing de verklaringskracht van de regressie van het loon en het aantal uren besteed aan huishoudelijke arbeid zeer laag is ($R^2 = 0.16$ resp. $R^2 = 0.158$). Op zichzelf is dit voor een doorsnede-analyse geen bezwaar, zij het dat deze resultaten dan niet als directe input fungeren voor de berekening van de outputwaarde van elke vrouw (Z_1). Voor de variabele Z zijn immers geen data beschikbaar, op basis waarvan een regressie kan uitgevoerd worden.

Ten derde is er de vraag naar de beschikbare data over de verklarende variabelen. Gronau zelf ziet dit als een van de grote problemen voor zulk onderzoek (99). Over de sociale, menselijke karakteristieken zijn bijna geen representatieve gegevens beschikbaar. Uniforme en operationele gegevens over de tijdsbesteding van vrouwen zijn ook nog zeer fragmentair.

Ten slotte dient te worden opgemerkt dat Gronau ook gegevens moet hebben over de waarde van de inputs (marktgoederen, niet-marktgoederen, diensten van duurzame consumptiegoederen) om de toegevoegde waarde (of de waarde van de arbeid) te bepalen.

Ook hieraan ontbreekt het in grote mate (100).

7.4. Invloed van marktgebonden aspecten

Het is duidelijk dat de evaluatiemethoden onderhevig zijn aan marktgebonden factoren en evoluties, voor zover deze factoren bij de waardebepaling betrokken worden.

In deze sectie wordt een kort overzicht gegeven van de belangrijkste aspecten.

7.4.1. Strukturele loonverschillen tussen mannen en vrouwen

Omwille van de nog bestaande structurele verschillen in de socio-ekonomische rolverdeling tussen mannen en vrouwen, zijn structurele loonverschillen tussen mannen en vrouwen nog steeds een deel van de realiteit.

Dit heeft zijn invloed op de waardering van de huishoudelijke arbeid, ongeacht de gebruikte methode.

(99) Zie Gronau (1980), p. 409.

(100) Gronau (1980), pp. 414-415.

Voor de eenvoudige opportuniteitskostmethoden en de marktkostmethoden is deze invloed direct en totaal, omdat men marktlonen als directe waardemaat hanteert. Zo toonden Adler en Hawrylyshyn (1978) (pp. 341-344) duidelijk aan dat er niet onaanzienlijke verschillen voorkomen in de waarde van de huishoudelijke arbeid van mannen en vrouwen, naargelang men zich baseert op marktlonen van mannen respectievelijke vrouwen.

De vraag is daarbij of de rolverdeling die zich op de arbeidsmarkt voordoet, zich op dezelfde wijze voltrekt binnen de huishoudens. Indien dit niet zo is, kan men scheeftrekking in de resultaten verwachten.

Een mogelijke oplossing is, dat men geen rekening houdt met het onderscheid man-vrouw en men enkel naar de aktiviteit kijkt. De aard van de aktiviteit bepaalt dan welk uurloon zal aangerekend worden.

De arbeidsparticipatie- en marginale produktiviteitsmethode van Gronau ondervinden relatief veel invloed van deze faktor daar het (potentiële) loon sterk afhankelijk is van de situatie op de arbeidsmarkt.

De overige methoden ondergaan slechts indirect en in mindere mate een effect van de structurele man-vrouw verschillen.

7.4.2. Verandering van marktprijzen en lonen

Marktprijzen en lonen zijn aan verandering onderhevig, waarvoor meerdere faktoren verantwoordelijk kunnen zijn.

Met de marktkostbenadering worden deze prijsveranderingen op direkte wijze integraal doorgerekend in de waarde van de huishoudelijke arbeid. Er is echter geen enkel afdoende argumentatie voor een volledige congruentie tussen evolutie van de relatieve waarden in de marktsektor en die binnen een huishouden.

Het is bv. mogelijk dat prijsveranderingen onder invloed van wijzigende produktietechnieken (aanbodcondities) in de marktsektor geen invloed heeft op de relatieve waarden binnen het huishouden. Het effect is zeker niet altijd direct noch integraal. De omvang van het effect hangt af van de openheid van het huishouden en de mobiliteit van de leden daarvan.

Aangezien de arbeidsparticipatiemethoden van Gronau draaien rond het potentiële loon, dat concreet weergegeven wordt door de gemiddelde loonvoet van een deelgroep van de werkende vrouwen, zijn ze ook onderhevig aan veranderingen en evoluties op de arbeidsmarkt. De invloed van de evoluties op de arbeidsmarkt is echter indirect en zeker niet integraal, dit in tegenstelling tot bovenstaande methoden.

Hetzelfde geldt voor de marginale produktiviteitsmethode die vrij sterk afhankelijk is van het loon, in de functie van de huishoudelijke arbeid.

Het reservatieloon is een subjektieve grootheid, nl. de waardering van het subjekt t.o.v. de situatie "nul uur werken" of voltijds thuis blijven, vs. een eerste eenheid werken buitenhuis. Het is dus geen marktwaarde. Als dusdanig is het niet direkt maar slechts indirekt gevoelig voor marktgebonden factoren en evoluties.

Voor de inkomensevaluatiemethoden kan hetzelfde vastgesteld worden.

7.4.3. Verschillen in marktprijzen en lonen op basis van plaats of regio

Deze verschillen zijn vooral van invloed op de marktkost en de eenvoudige opportuniteitskost heden, maar ook in belangrijke mate op de arbeidsparticipatie- en de marginale produktiviteitsmethode van Gronau.

Op basis van deze verschillen kan eenzelfde huishoudelijke taak in de ene regio hoger of lager gewaardeerd worden dan in de andere. De vraag is daarom in hoeverre de opsplitsing tussen regio's (in de ruime betekenis van het woord) moet doorgevoerd worden bij toepassing van een evaluatiemethode. Het antwoord is afhankelijk van de ruimtelijke spreiding van de verschillen enerzijds, en van de doelstelling inzake de waardebepaling anderzijds: lokaal, provinciaal, gewestelijk, nationaal, internationaal. De differentiatie is zo groot dat voor elke studie apart de geschikte indeling moet worden gekozen.

Voor de reservatieloon- en de inkomensevaluatiemethoden is er een effect in de mate dat met de prijzen en lonen rekening gehouden wordt bij de bepaling van het reservatieloon en het gewenste inkomen.

7.4.4. Verschillen in lonen op basis van de anciënniteit

In de marktsector kunnen er grote verschillen optreden in lonen naargelang de lengte van de arbeidsloopbaan. Het effect daarvan op de waardebepaling van huishoudelijke arbeid is analoog aan de vorige factoren. Een klein voorbeeldje kan dit duidelijk maken. Nemen we een huisvrouw die nooit uit werken is geweest en al 20 jaar het huishouden doet. Stel dat we haar werk waarderen op basis van het loon van een polyvalente huishoudster in een privé-opvangtehuis voor kinderen. De vraag is dan : alle andere factoren buiten beschouwing gelaten, moet haar arbeid gewaardeerd worden aan het loon

van een huishoudster met 20 jaar anciënniteit of niet; en indien niet, welke anciënniteit moet men dan wel rekenen? Dit is zeker een belangrijke vraag, wetende dat tussen 1 en 20 jaar anciënniteit er een verschil van vele duizenden franken kan liggen. Maar het is zeker een moeilijke vraag omdat er geen eenduidige indicatoren bestaan die kunnen aanwijzen welke anciënniteit geldig is.

Het is duidelijk dat weer dezelfde methoden van deze faktor de grootste invloed ondervinden, cfr. sub. 7.4.1.

De moeilijkheid zit vervat in de betekenis van "anciënniteit" in termen van konkrete karakteristieken van het gedrag van het betrokken van het betrokken subjezt. Is het een aanwijzing van ervaring, van inzet, produktiviteit, trouw, enz. ...?

7.4.5. Invloed van belastingen, extra kosten, kortingen ...

Een laatste punt in deze bespreking betreft de invloed van belastingen, extra kosten (bv. transportkosten), kortingen, enz. ... op de waardering van de huishoudelijke arbeid en/of de produkten ervan.

Op het vlak van de lonen heeft vooral M. Murphy dit probleem aangebracht. (101)

Bij het bepalen van de loonvoet resteert er de invloed van de personenbelasting, de sociale zekerheidsbijdragen, secundaire financiële vergoedingen door de werkgever en de direkt beroepsverbonden kosten voor de werknemer. Als alle kombinaties op een rij gezet worden, heeft men volgende keuzen bij de waardering van de huishoudelijke arbeid :

1. het bruto loon;
2. het belastbaar loon (= 1 minus de bijdragen van RSZ);
3. het netto-loon (= 2 minus de personenbelasting op het loon);
4. het beschikbaar loon (= 3 minus direkt beroepsverbonden kosten);
5. de bruto-compensatie (= 1 plus alle extra financiële vergoedingen van de werkgever);
6. de belastbare compensatie (= 5 minus de bijdragen aan RSZ);
7. de netto compensatie (= 6 minus personenbelasting);
8. de beschikbare compensatie (= 7 minus direkt beroepsverbonden kosten).

(101) Murphy, M., (1982) pp. 31-34. Alhoewel hij dit enkel toepast op de concrete formules van de opportuniteitskostenbenadering, is het evenzeer van toepassing voor de marktkostenbenadering, de arbeidsparticipatie- en de marginale produktiviteitsmethode van Gronau.

Op het vlak van de goederen zijn ook enkele aspecten te vermelden die een invloed kunnen hebben op de waardering, ondanks het feit dat ze in de literatuur niet aan bod zijn gekomen.

1. Indirekte belastingen

Moeten de thuisgeproduceerde goederen gewaardeerd worden aan de marktprijs met of zonder B.T.W. ? Een eenduidig antwoord ligt niet voor de hand. Enerzijds kan gesteld worden dat B.T.W. moet betaald worden indien men het produkt op de markt zou kopen; anderzijds is er de realiteit : men produceert zelf en men betaalt geen belasting op de toegevoegde waarde.

2. Extra kosten versus extra kortingen

Het probleem is analoog aan het vorige.

Rekening houdend met de omvang van de belastingen, de sociale zekerheidsbijdragen, transportkosten, enz. ... is het duidelijk dat de verschillen in de waardering van de huishoudelijke arbeid hoog kunnen oplopen naargelang de keuze die men maakt.

7.5. Invloed van "subjektieve" factoren

Vooraf de inkomensevaluatiemethode heeft met dit probleem te kampen. In tegenstelling tot de marktgevoeligheid van de andere benaderingen is hier vooral de gevoeligheid voor persoonlijke aspecten van de respondenten van belang.

Omwillen daarvan kan er zich een grote variabiliteit voordoen in het antwoordgedrag zelf van de respondenten, die via deze werkwijze niet kan bepaald noch gecontroleerd worden. Het gevolg is de oncontroleerbaarheid van de effecten van deze factoren op het gewenste inkomen.

Uiteraard heeft dit te maken met de direkte waarneming via het antwoordgedrag van de betrokken personen.

7.6. Samenvatting

In onderstaande tabel wordt een schematisch overzicht gegeven van de verschillende methoden en de mate waarin elk van deze invloed ondervindt van de verschillende praktische problemen. (5 = VEEL; 4 = VRIJ VEEL; 3 = MATIG; 2 = WEINIG; 1 = NIET).

METHODEN PROBLEMEN	OPPORTUNITEITSKOST- BENADERING				MARKTKOST- METHODEN	INKOMENS- EVALUATIE- METHODEN
	EENVOUDIGE METHODEN	GRONAU				
		RESERVATIE LOONMETHODE	ARBEIDS- PARTICIPATIE- METHODEN	MARGINALE PRODUKTIV. METHODE		
AFBAKENING HUISH. ARBEID	3	3	3	3	3	5
REGISTRATIE HUISH. ARBEID	4	4	4	4	4	5
EXISTENTIEPROBLEEM	4	4	3	1	5	1
SPECIFIKATIEPROBLEEM	2	5	5	4	1	3
DATAPROBLEEM	3	5	5	5	3	3
SCHATTINGSPROBLEEM	1	4	4	4	1	3
MAN-VROUW VERSCHILLEN	5	4	4	4	5	2
VERANDERING LONEN/PRIJZEN	5	3	4	4	5	2
VERSCHILLEN PRIJZEN : REGIO	5	3	4	4	5	2
VERSCHILLEN PRIJZEN : ANCIENNITEIT	5	3	4	4	5	2
INVLOED LASTEN, KORTINGEN, ...	5	3	4	4	5	2
SUBJEKTIEVE FAKTOREN	1	3	3	1	1	5

De eenvoudige opportunitetskostmethoden hebben vooral te lijden van de marktgebonden invloeden, het registratie- en het existentieprobleem.

De reservatieloonmethode verschilt hiervan in de zin dat de marktgebonden invloed plaatsmaken voor specificatie- en dataproblemen. De arbeidsparticipatiemethoden verschillen slechts op het vlak van de specificatie- en dataproblemen, terwijl de marginale produktiviteitsmethode van Gronau met dezelfde problemen te kampen heeft, uitgezonderd het existentieprobleem.

De marktkostmethoden scoren hoog m.b.t. de registratie van de arbeid thuis, maar vooral m.b.t. het existentieprobleem en de invloeden van marktfactoren. De inkomensevaluatiemethoden tenslotte zijn het meest geplaagd door de afbakening en de registratie van de huishoudelijke arbeid en (uiteeraard) door de subjektieve factoren bij de direkte meting.

Deze factoren kunnen grote verschillen met zich brengen in de waardering van de huishoudelijke arbeid, afhankelijk van de methode die men hanteert.

Het is bijna onmogelijk om te beslechten welke van deze methoden de meest adequate is. Daarvoor is het nodig om indicatoren of maatstaven te vinden die deze adequaatheid aanduiden. Deze indicatoren moeten echter gezocht worden binnen de situatie van de huishoudelijke produktie zelf : aard van de aktiviteit, karakteristieken van het subjezt, omvang en aard van de produkten, enz. ...

De methoden geven echter geen van allen de nodige aanwijzingen omtrent deze indicatoren. Er is dus geen vergelijkingspunt aanwezig om de methoden onderling eenvormig te evalueren.

Deze veelvormigheid van methoden en problemen enerzijds en het gebrek aan indicatoren om deze problemen op te lossen anderzijds, impliceert dan ook de essentiële vraag of er geen andere dan louter "praktische" gronden moeten gehanteerd worden bij de evaluatie van de methoden.

8. BESLUIT

In voorliggende studie werd een overzicht gegeven van een drietal benaderingen die in de economische literatuur voorkomen ter berekening van de waarde van huishoudelijke arbeid en/of produktie. Het accent lag daarbij volledig op de beschrijving enerzijds en op de problemen bij de praktische toepassing anderzijds.

In dit rapport over de waarde van huishoudelijke arbeid werd bijgevolg niet ingegaan op vragen als 'Wordt huishoudelijke arbeid al dan niet te weinig gewaardeerd?' 'Wat zijn de mogelijke oorzaken van de negatieve waardering die het beroep van huisvrouw kenmerkt?' 'Welke argumenten wettigen de noodzaak van een opwaardering van de functie van thuiswerkende ouder?'

Welke algemene conclusies kunnen dan uit deze studie getrokken worden?

Allereerst blijkt dat elke methode vrij grote praktische problemen oplevert die in belangrijke mate de bruikbaarheid van de resultaten conditioneren en differentiëren. Ofschoon alle benaderingen een aantal gemeenschappelijke problemen kennen, blijkt toch dat er grote verschillen bestaan in de mate waarin ze ermee gekonfronteerd worden. Waar de opzet erin bestaat de waarde van huishoudelijke arbeid te meten, is dus voorzichtigheid geboden bij de toepassing van elke methode. Het gevolg van dit alles is ondermeer dat de opdracht om te komen tot een eenduidige bepaling van wat onder het begrip huishoudelijke arbeid dient begrepen te worden onverminderd blijft bestaan.

Daarbij komt dat er tot op heden voor de verschillende methoden nog geen voldoende aanwijzingen geboden werden voor de manier waarop aan deze problemen zou kunnen verholpen worden.

Dit alles resulteert in de feitelijke onvergelykbaarheid van de hier besproken methoden. Een echte decisieve evaluatie is niet mogelijk, zowel voor elke methode apart als voor de methoden onderling. De vraag in welke mate de methoden slagen ten opzichte van het doel om de waarde van huishoudelijke arbeid te bepalen, blijft daarom onbeantwoord.

Hier stelt zich dus het probleem van de dualiteit tussen de theoretische houdbaarheid van de methoden en de praktische toepasbaarheid binnen bepaalde

(welafgebakende) grenzen. Zo is de vraag gegrond of deze methoden die een beroep doen op maatstaven die zich buiten de arbeid in het huishouden zelf situeren, niet buiten hun eigen grenzen treden, en dus vanuit theoretisch oogpunt incorrect zijn. Indien dit zo zou zijn, dan zouden de resultaten eerder als indicatoren moeten aanzien worden van de verschillende aspecten van de gezinsarbeid, waarvan de waardebepaling er een is. Zo kunnen deze indicatoren enkel als signalen fungeren ten opzichte van de publieke opinie en het beleid, als problemen rondom gezinsarbeid zoals inkomensverdeling, draagkrachtverschillen, fiscaliteit aan de orde zijn.

Belangrijk is daarom de vaststelling dat dit overzicht van de methoden en hun praktische toepasbaarheid de noodzaak onderstreept om te komen tot een meer algemene en meer fundamentele theoretische benadering van de waardevorming in het huishouden. In een volgend rapport zal dan ook op basis van een meer algemeen referentiekader voor de waardevorming een evaluatie gemaakt worden van de fundamentele problemen van deze economische benaderingen.

Indien men deze theoretische discussie even buiten beschouwing laat, kan men vaststellen dat er op vlak van de praktische uitvoering van deze methoden toch een aantal verbeteringen aan te brengen zijn. Het gaat hier dus om de concrete bepaling van de maatstaven, nl. de opportunitetskost, de alternatieve kost, het reservatieloon, het gewenste loon, enz. ...

Door de integratie van een aantal differentiërende karakteristieken, zoals bv. leeftijd, aantal kinderen, opleiding, arbeidsparticipatie(wens), ervaring, levensbeschouwing, welvaartsniveau, enz. ... kunnen voor een aantal relevante subgroepen meer realistische resultaten bekomen worden. Dit is belangrijk omdat deze variabelen op zich belangrijke determinanten van het menselijk gedrag zijn, ongeacht de vraag of ze als maatstaf kunnen fungeren voor de waarde van huishoudelijke arbeid.

Tot slot kan gewezen worden op de achterstand die bestaat zowel in Vlaanderen als in Wallonië met betrekking tot de studie (van de waarde) van de huishoudelijke arbeid. Het literatuuroverzicht wijst uit dat dit vraagstuk hier niet de aandacht krijgt die het verdient en die het in het buitenland wel krijgt.

BIJLAGE

Waardebepaling op basis van de arbeidsparticipatie; variante 1 (cfr. 4.3.4.)

Gronau veronderstelt dat de participatiegraad (P) afhankelijk is van de gezamenlijke dichtheidsfunctie $f(W, W^*)$ van de potentiële loonvoet (W) en de waarde van de tijd (W^*) van de vrouw die niet op de arbeidsmarkt actief is.

$$P = \text{Prob} (W > W^*)$$

$$= \int_{-\infty}^{\infty} \int_{W^*}^{\infty} f(W, W^*) dW dW^* \quad [1]$$

Daarbij geldt dat het gemiddelde loon van buitenshuis werkende vrouwen en de gemiddelde waarde van de arbeidstijd van huisvrouwen gelijk is aan de gemiddelden van hun afgeknopte verdeling, m.a.w.

$$\bar{W} = E(W/W > W^*) = \frac{1}{P} \int_{-\infty}^{\infty} \int_{W^*}^{\infty} W f(W, W^*) dW dW^* \quad [2]$$

en

$$\bar{W}^* = E(W^*/W^* > W) = \frac{1}{1-P} \int_{-\infty}^{\infty} \int_{W}^{\infty} W^* f(W, W^*) dW dW^* \quad [3]$$

Een voorwaarde om $\bar{W}^*$ te kunnen schatten is dat de vorm en de parameters van de dichtheidsfunctie $f(W, W^*)$ gekend is.

Deze parameters zijn μ_W , σ_W , μ_{W^*} en σ_{W^*} . Deze informatie is echter niet voorhanden.

Om dit op te lossen veronderstelt Gronau dat W en W^* onafhankelijk verdeeld zijn en dat de gezamenlijke verdeling bivariaat normaal is. Dit betekent dat

$$\begin{aligned} f(W, W^*) &= \frac{1}{2\pi\sigma_W\sigma_{W^*}} \exp\left[-\frac{1}{2}\left(\frac{W-\mu_W}{\sigma_W}\right)^2 - \left(\frac{W^*-\mu_{W^*}}{\sigma_{W^*}}\right)^2\right] \\ &= \frac{1}{2\pi\sigma_W\sigma_{W^*}} \exp\left[-\frac{1}{2}(x^2+y^2)\right] \end{aligned} \quad [4]$$

waarbij μ_W en μ_{W^*} de populatiegemiddelden zijn, σ_W en σ_{W^*} de standaarddeviaties, en $x = \frac{W - \mu_W}{\sigma_W}$ en $y = \frac{W^* - \mu_{W^*}}{\sigma_{W^*}}$ de standaardvariabelen.

Verder wordt verondersteld dat μ_W enkel functie is van de leeftijd en de opvoeding en μ_{W^*} van het gezinsinkomen.

De participatiegraad binnen de gegeven leeftijd-opleidinginkomensgroep is dan gelijk aan

$$P = \text{Prob}(W = \mu_W + x\sigma_W > \mu_{W^*} + y\sigma_{W^*} = W^*) = \text{Prob}(x > A + By = y^*)$$

$$= \frac{1}{2\pi} \int_{-\infty}^{\infty} \int_y^{\infty} \exp\left[-\frac{1}{2}(x^2 + y^2)\right] dx dy \quad [5]$$

waarbij $A = (\mu_{W^*} - \mu_W)/\sigma_W$ en $B = \sigma_{W^*}/\sigma_W$

De gemiddelde loonvoet voor werkende vrouwen is dan

$$\bar{W} = \mu_W + \bar{x}\sigma_W \quad [6]$$

waarbij $(1)\bar{x} = E(x/x > y^*) = \frac{1}{2\pi P} \int_{-\infty}^{\infty} \int_{y^*}^{\infty} \exp\left[-\frac{1}{2}(x^2 + y^2)\right] dx dy$

$$= \frac{1}{P} \left[2\pi \frac{\sigma_W^2 + \sigma_{W^*}^2}{\sigma_W} \right]^{-1/2} \cdot \exp\left[-\frac{1}{2} \frac{(\mu_{W^*} - \mu_W)^2}{\sigma_W^2 - \sigma_{W^*}^2}\right] \quad [7]$$

Ten slotte kan de gemiddelde waarde van de huisarbeid van huisvrouwen geschreven worden als

$$\bar{W}^* = \mu_{W^*} + \bar{y}\sigma_{W^*} \quad [8]$$

waarbij $(1)\bar{y} = E(y/y^* > x) = \frac{P}{1-P} \frac{\sigma_{W^*}}{\sigma_W} \bar{x}$ [9]

(1) Zie Gronau (1973b), mathematische appendix.

De kennis van $\bar{W}$ en P is echter onvoldoende voor de schatting van de vier parameters van $f(W, W^*)$: μ_W , σ_W , μ_{W^*} en σ_{W^*} .

Om hieraan tegemoet te komen moet een bijkomende assumptie aanvaard worden. Er zijn twee mogelijkheden.

- a) Enerzijds is het mogelijk dat $\sigma_W = 0$, m.a.w. dat alle vrouwen binnen eenzelfde deelgroep dezelfde loonvoet anticiperen, nl. μ_W . D.w.z. dat verschillen in het participatiegedrag verklaard worden door verschillen in de waardering van de thuisarbeid.

Deze vrouwen worden verondersteld dezelfde "markt" karakteristieken te hebben, maar verschillende "huishoud" karakteristieken. De participatiegraad binnen de deelgroep is dan

$$P = \text{Prob}(W^* < W = \bar{W}) = \text{Prob}\left(y = \frac{W^* - \mu_{W^*}}{\sigma_{W^*}} \quad \frac{\mu_W - \mu_{W^*}}{\sigma_{W^*}} = \frac{-A}{B} = Z\right)$$

$$Z = \frac{-A}{B} = \frac{\mu_W - \mu_{W^*}}{\sigma_{W^*}} = \frac{\bar{W} - \mu_{W^*}}{\sigma_{W^*}}, \text{ of} \quad [10]$$

$$\bar{W} = \mu_{W^*} + Z\sigma_{W^*} \quad [11]$$

Als in een inkomensgroep i vastgesteld wordt dat P_{ij} procent van de vrouwen die tot de potentiële loongroep j (d.w.z. leeftijd-educatiegroep j) behoren, een betaalde baan heeft, dan kan men door gebruik te maken van de tabellen van de standaardnormale verdeling de overeenkomstige waarden van Z_{ij} afleiden, waarbij voldaan wordt aan $\text{Prob}(Z < Z_{ij}) = P_{ij}$.

In de veronderstelling dat er voldoende deelgroepen zijn, kan voor elke groep i de volgende regressievergelijking opgesteld worden :

$$\bar{W}_{ij} = a_i + b_i Z_{ij} \quad [12]$$

waarbij a_i fungeert als de schatting van de gemiddelde waarde van de arbeidstijd thuis, μ_{W^*} , en de regressiecoëfficiënt b_i als de schatting van de standaarddeviatie σ_{W^*} .

Men kan ook de gemiddelde waarde van de arbeidstijd van de deelgroep bepalen. Door substitutie van [7] in [9]

$$\bar{y} = \frac{1}{(1-P)\sqrt{2\pi}} \exp\left[-\frac{1}{2}\left(\frac{\mu_{W*}-\mu_W}{\sigma_{W*}}\right)^2\right] = \frac{1}{(1-P)\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{1}{2} Z^2\right) \quad [13]$$

Gegeven de waarden van P_{ij} en Z_{ij} kan men $\bar{y}_{ij}$ bepalen. Met de schatting van μ_{W*} en b_i kan men dan W_{ij}^* berekenen aan de hand van [8], m.a.w.

$$\bar{W}_{ij}^* = \mu_{W*} + \bar{y}_{ij} \sigma_{W*} = a_i + b_i \bar{y}_{ij} \quad [14]$$

- b) Anderzijds kan men veronderstellen dat $\sigma_{W*} = 0$, m.a.w. dat alle vrouwen binnen eenzelfde deelgroep dezelfde tijdswaarde hebben. D.w.z. dat participatieverschillen verklaard worden door verschillen in het potentiële loon. Deze vrouwen worden dan geacht dezelfde "huishoud" karakteristieken te vertonen, maar verschillende "markt" karakteristieken. De participatiegraad binnen de deelgroep is in dit geval

$$P = P(W > \mu_{W*}) = \text{Prob}\left(x = \frac{W - \mu_W}{\sigma_W} > \frac{\mu_{W*} - \mu_W}{\sigma_W} = A\right)$$

Uitgaande van [6] en [7] kan gesteld worden dat

$$\bar{W} = \mu_W + \bar{x} \sigma_W$$

waarbij $\bar{x} = E(x/x > y^* = A)$

$$= \frac{1}{P\sqrt{2\pi}} \int_{A=y^*}^{\infty} x e^{-x^2/2} dx = \frac{1}{P\sqrt{2\pi}} e^{-A^2/2} \quad [15]$$

Aangezien $\sigma_{W*} = 0$, of $B = 0$. (2)

Gegeven de waarde van P_{ij} kan men A_{ij} afleiden en aldus via [15] de waarde van $\bar{x}_{ij}$ berekenen.

(2) Gronau (1973b), zie appendix, p. 185.

Aangezien $\mu_W = \mu_{W*} - A\sigma_W$ kan men stellen dat

$$\begin{aligned} W_{ij} &= \mu_{Wj} + \bar{x} \sigma_{Wj} \\ &= \mu_{W*} + (\bar{x}_{ij} - A_{ij})\sigma_{Wj} \\ &= \mu_{W*} + Z_{ij}^* \sigma_{Wj} \end{aligned} \quad [16]$$

Aangenomen dat σ_{Wj} niet varieert tussen de deelgroepen, kan binnen elke groep volgende schatting uitgevoerd worden :

$$\bar{W}_{ij} = a_i + b_i Z_{ij}^* \quad [17]$$

waarbij b_i opnieuw de schatting is van de gemiddelde populatiewaarde van de arbeidstijd thuis (μ_{W*}) en de regressiecoëfficiënt b de schatting van de standaardafwijking van de verdeling van het potentiële loon, σ_{Wi} .

Aangezien verondersteld werd dat $\sigma_{W*} = 0$, kan op eenvoudige wijze de gemiddelde tijdswaarde per deelgroep bepaald worden, immers dan geldt

$$\bar{W}^* = \mu_{W*}.$$

ABSTRACT

This report deals with the different methods, presented in the economic literature, that are being used to compute a monetary value for the household production.

It is the first part of an extensive theoretical-methodological investigation in this matter.

The elaboration consists of three parts. In the first part a short comment is given on the theoretical background of the "New Home Economics". Next the three main approaches, each with its own particular methods, are presented: the Market Cost Approach, the Opportunity Cost Approach and the Income Evaluation Approach.

The report concludes with a systematic description of the practical difficulties the particular methods are confronted with.

Generally speaking, each method meets a lot of difficulties in using them for the actual computation of the value of household labour.

Above all, none of the approaches offer relevant indicators for how to solve these problems. A decisive evaluation of the methods, each on its own and in relation with one another is, therefore, not possible. For this reason, a more fundamental discussion of the "valuation-problem" seems to be necessary. This is the subject of a future report.

GERAADPLEEGDE WERKEN
Deel 1

ADLER, H.J., O. HAWRYLYSHYN, Estimates of the value of household work, Canada 1961 and 1971, in : Review of Income and Wealth, 1978, 33-335.

ALDERSHOFF, D.E., A.C.L. ZUIDBERG, W. BAAK, Huishoudelijke produktie in 1980. Eerste resultaten. SWOKA Interim rapport 14, 1983.

BANNOCK, (e.a.), The Penguin dictionary of Economics, pp. 406-408.

BARTEN, A.P., The Economics of Consumption, in : IHS Journal, 1980, 4, 15-35. (Reprint 411 UCL, Louvain, 1980).

BECKER, G.S., A theory of Allocation of time, in : Economic Journal, 1965, 75, 493-517,

BECKER, G.S., A theory of Marriage, in : Schultz, T.W., 1974, 299-34.

BECKER, G.S., Human Capital, A theoretical and empirical analysis with special reference to education, Colombia Univ. Press, N.Y., London, 1975

BECKER, G.S., The economic approach to human behavior, Prentice hall, Chicago, 1976.

BECKER, G.S., A treatise on the family, Harvard Univ Press, Cambridge, 1981.

BENDER, M., How much is a housewife worth?, Mc Call's, 1974.

BEN-PORATH, Y., Economics and the family - Match or mismatch? A Review of Becker's "A Freatise on the family".

BEN-PORATH, Y., The F-connection : families, friends and firms, and the organisation of exchange, in : Population and Development Review, Marsh 1980, Deel 6 (1), pp. 1-30.

BERENDS, H., Economische theorie en huishoudelijk werk, in : Studium Generale, (red.), Economie van de huishoudelijke arbeid? Futile, Rotterdam, 1980.

BERGMANN, B.R., The economic risks of being a housewife, in : American Economic Review, 1981, 2, 81-86.

BERK, R.A., The new home economics : An agenda for sociological research, in : S.F. Berk (ed.), Women and housefold labor, Sage Publications, Beverly Hills, 1980.

BERK, S.F., The Gender Factory, the apportionment of work in American households, Plenum Press, New York, London, 1985.

BRUYN-HUNDT, (e.a.), Verschuivingen in de verhouding tussen betaalde en onbetaalde arbeid, M. Bruyn-Hundt e.a., Stichting voor Economisch Onderzoek, 1983b, Univ. Amsterdam.

BRUYN-HUNDT, M., De huisvrouw als producent, in : Economische en Sociale Berichten, 1970, 13 mei.

BRUYN-HUNDT, M., Onbetaald werk in het national inkomen, in : Intermediair, 14 1978, 31 maart.

BRUYN-HUNDT, M., Onbetaald werk in het nationaal inkomen, in : Intermediair, 1978, 14 maart, 29-31.

BRUYN-HUNDT, M., Huishoudelijke arbeid en macro-economie, in : Economie van de huishoudelijke arbeid?, onder redactie van Studium Generale Erasmusuniversiteit, Futile, Rotterdam, 1980.

BRUYN-HUNDT, M., De waarde van huishoudelijke arbeid gemeten, in : E.S.B., 1983, 666-669.

BRUYN-HUNDT, M., W. DRIEHUIS, Y.M. KOOT, L. MOSSEL, Verschuivingen in de verhouding tussen betaalde en onbetaalde arbeid, Stichting voor Economisch Onderzoek, Amsterdam, 1983, 250.

BRUYN-HUNDT, M., Huishouden = Onbetaalde Arbeid, Maar huisvrouwenloon geen oplossing, Van Loghum Slaterus, Deventer, 1985.

BUYZE, J., B.M.S. VAN PRAAG, J.S. SPIT, Een benadering van de Economische waarde van Huishoudelijk Werk, in : SWOKA, Interim rapport 5, Den Haag, 1982.

CARLIER, A., Een literatuuroverzicht van de nieuwe consumptietheorie en haar toepassingen, SESO-UFSIA, rapport 76/59, Antwerpen, mei 1976.

CARLIER, A., Gezinsgrootte, consumptie en welvaart, Seso-rapport, 78.72, Ufsia, Antwerpen, 1978.

CARLIER, A., Het schaduwloon van de thuiswerkende vrouw : een empirische studie gebaseerd op arbeidsparticipatiegedrag, SESO, Antwerpen, 1980.

CARLIER, A., Theorie van het menselijk kapitaal. Een analyse van de inkomenscapaciteit over de levenscyclus. SESO-Rapport, 1980, 80-95, 24.

CHADEAU, A., Measuring household activities : Some international comparisons, in : Review of Income and Wealth, 1985, 31 (3), sept., pp. 237-253.

CHADEAU, A., A. FORQUET, Peut-on mesurer le travail domestique? in : E.& S., 136, sept. 1981.

CHAPUT-AUQUIER, G., La valeur économique du travail ménager, in : Cahier économiques de Bruxelles, 1959, July, 593-600.

CHISWICK, C.V., The value of the housewife's time, in : Journal of Human Resources, 17, 413-425.

CLARK, C., The economics of housework, in : Bulletin of Oxford Institute of Statistics, 1958, 20.

CLARK, C., Le travail ménager et le produit national, in : Analyse et Prévision, 1971, June, 759-771.

CLARK, K.A., A.I. OGUS, What is a wife worth?, in : British Journal of Law and Society 1978, 1-25.

CUVILLIER, R., The Housewife : An Unjustified Financial Burden on the Community, in : Journal of Social Policy, 1979, 8, 1, 1-26.

DE SERPA, A.C., The theory of the economics of time, in : The Economic Journal, dec. 1971, 330 : 28(10).

EISNER, R., Total incomes in the United States. 1959-1969, in : Review of Income and Wealth, 1978, 3, 41-70.

FERBER, M.A., B.G. BIRNBAUM, The new home economics : Retrospects and prospects, in : Journal of Consumer Research, 4, 1, 19-29.

FERBER, M.A., B.G. BIRNBAUM, Housework : priceless or valueless? in : Review of Income and Wealth, 1980, 4, 387-400.

FERBER, M.A., C.A. GREENE, Housework and Marketwork : some evidence how the decision is made, in : Review of Income and Wealth, 1983, 29, 147-159

GAUGER, W., Household work : can we add it to the G.N.P., in : Journal of Home Economics, 1973, 65, 12-15.

GHEZ, G.R., G.S. BECKER, The Allocation of time and goods over the Life Cycle, New York, NBER, 1975.

GOLDSCHMIDT- CLERMONT, L., Unpaid work in the household. A review of economic evaluation methods, in : International Labour Office, Geneva, 1982.

GOLDSCHMIDT-CLERMONT, L., Does Housework pay? A product-related microeconomic approach, in : Signs, Vol. 9, 1, 109-119.

GRONAU, R., The intrafamily allocation of time : the value of the housewives time, in : American Economic Review, 1973 (a), 634-651.

GRONAU, R., The measurement of output of the non-market sector : the evaluation of housewives' time, in : M. MOSS (ed.) : The measurement of economic and social performance, Studies in income and wealth, vol. 38, by the Conference on Research in Income and Wealth, National Bureau of Economic Research, New York, Columbia University Press, 1973 (b), 163-190.

GRONAU, R., The effect of children of the housewife's value of time, in : Schult, G.W., Economics of the Family, 1974, 451-488.

GRONAU, R., Leisure, Home production and work, the theory of the allocation of time revisited, in : Journal of Political Economy, 1977, 6, 1099-1123.

GRONAU, R., Home production - A forgotten industry, in : Review of Economics and Statistics, 1980, 62, 408-416.

HAGENAARS, A.J., M. HOMAN, B.R. VAN PRAAG, Draagkracht verschillen tussen huishoudens met één respectievelijk twee kostwinners, in : Economische Statistische Berichten, 1984, 20-6, 552-559.

HAGENAARS, A.J. M. HOMAN, B.M.S. VAN PRAAG, Monetaire waardering van huishoudelijke produktieverschillen tussen één en twee kostwinnershuishoudens. Een interim rapport, Rapport 84, 10, Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Publieke Sektor, R.U. Leiden, 1982.

HAGENAARS, A.J., B.M.S. VAN PRAAG, A synthesis of poverty line definitions. COEPS, Leyden University, Rapport nr. 83.01.1983.

HAWRYLYSHYN, O., Towards a definition of non-market activities, in : Review of Income and Wealth, 1977, 23, 79-96.

HAWRYLYSHYN, O., The value of household services : a survey of empirical estimates, in : Review of Income and Wealth, 1976, 22, 101-133.

- HECKMAN, J.J., Shadow prices, market wages and labor supply, in : Econometrica, 1974, 42, 679-694.
- HECKMAN, J.J., Effect of Child-care Programs on Women's Work Effort, in : Journal of Political Economy, 1974(b) March-April, 82, part II, 5136-5163.
- HERSHLAG, Z.Y., The case of unpaid domestic services, in : Economica Internazionale, 1960, 2, 24-41.
- HILL, M.S., Measuring and valuing non-market time spent in maintenance of major durables and home improvements, May 1980, Mimeo.
- HOMAN, M.E., B.M.S. VAN PRAAG, A.J.M. HAGENAARS, Monetaire waardering van huishoudelijke produktie, COEPS, R.U. Leiden, 1983, rapport 83.27.
- HOMAN, M.E., e.a., Inkomenswaardering, huishoudelijke arbeid en voorkeuren m.b.t. arbeidstijdsverkorting, in : Statistisch Magazine, C.B.S., 1984, 4, 3, 15-20.
- HOMAN, M.E., Ph. VAN PRAAG, A.J.M. HAGENAARS, The Female participation decision household cost functions and the shadow price of household production, Report 84.O8, Center for Research in Public Economics, Leyden Univ., 1984.
- KAPTEYN, A., T. GOEDHART, De definitie en meting van de economische waarde van huishoudelijke arbeid, Centrum voor Onderzoek over de Economie van de Publieke Sektor, Leiden (ongepubliceerd).
- KAPTEYN, A., B.M.S. VAN PRAAG, Hoe duur is ons gezin?, Rapport 74.O3, Economisch Instituut, R.U.Leiden, 1974.
- KAPTEYN, A., B. VAN PRAAG, A new approach to the construction of family equivalence scales, in : European Economic Review, 1976, 7, 4, 313-335.
- KATZ, A.J., Valuing the services of consumer durables, in : Review of Income and Wealth, 1983, 29, 405-427.
- KENDRICK, W., Expanding Imputed values in the National income and product, in : Review of Income and Wealth, 1979, dec, 349-364.
- KILLINGSWORTH, M.R., Labor Supply, Cambridge University Press, London, 1983, 493.
- KOOREMAN, P., A. KAPTEYN, A disaggregated analysis of the allocation of time within the households, Tilburg University, Department of Economics, 1984, FEW, 153.

KUZNETS, S., National income and its composition 1918-1938, 2 vol's, N.Y., National Bureau of Economic Research, 1944.

LANCASTER, K.J., A New Approach to Consumer Theory, in : Journal of Political Economy, 1966, 74, 1-157.

MADDALA, G.S., Econometrics, Mc Graw Hill Book Company, 1977.

MADDALA, G.S., Limited dependent and qualitative variables in economics, Cambridge University Press, London, 1983.

MINCER, J., Market prices, opportunity costs and income effects, in : Measurement in Economics : Studies in Mathematical Economics and Econometrics, Stanford Univ. Press, 1963.

MOSS, M., The measurement of economic and social performance, introduction, Columbia Univ. Press, New York, 1973.

MURPHY, M., The value of time spent in home production, in : American Journal of Economics and Sociology 1976, 191-197.

MURPHY, M., The value of non-market household production : opportunity cost versus market cost estimates, in : Review of Income and Wealth, 1978, 3, 243-255.

MURPHY, M., Comparative Estimates of the Value of Household Work in the U.S. for 1976, in : Review of Income and Wealth, 1982, maart, 29-43.

NORDHAUS, W., J. TOBIN, Is Growth obsolete? in : Moss, M, 1973, 509-532.

PETERSON, R.D., Problems in estimating the value of household services, in : American Journal of Economics and Sociology, 1978, 145-148.

POLLAK, R.A., M.L. WACHTER, The relevance of the household production function and its implications for the allocation of time, in : Journal of Political Economy, 1975, 83, 255-277.

POLLAK, R.A., A Transaction Cost Approach to families and Households, in : Journal of Economic Literature, 1985, XXIII, 581-608.

PROULX, M., Cinq millions de femmes, une étude de la femme Canadienne au foyer, juin 1978, in : Conseil Consultatif Canadien de la situation de la femme, Ottawa, 1978, 97.

PYUN, C.S., The monetary value of a housewife : An economic analysis for use in litigation, in : American Journal of Economics and Sociology, 1969, Juli, 271-284.

REID, M., Economics of Household Production, John Wiley and Sons, New York, 1934.

REID, M., The Economic contribution of homemakers, in : Annals of the American Academy of Political and Social Sciences, May 1947, pp. 61-69.

ROSEN, H.S., The monetary value of a housewife : a replacement cost approach, in : American Journal of Economics and Sociology, 1974, 33, 1, 65-73.

SUVIRANTA, A.; A. MYNITINEN, The value of unpaid housecleaning in 1980, in Finland, Ministry of Social Affairs and Health, Research Department : Housework Study, part IV, 1980-1981.

SZALAI, A., (ed.), The use of time, The Hague and Paris, Mouton Press, 1972.

VAN DE STADT, H., Het onderzoek inkomenswaardering 1975-1980, in : Sociale Maandstatistiek, 1981, november, 96-107.

VAN DE STADT, H., M. HOMAN, Inkomenswaardering, Huishoudelijke arbeid en voorkeuren m.b.t. arbeidstijdverkortung, In : Sociale Maandstatistiek, CBS, Voorburg, okt. 1982, 65-69.

VANEK, J., Time spent in Housework, in : Scientific American, 1974, 231, 116-120.

WALKER, K.E., Time spent in Household Work by Homemakers, in : Family Economic Review, 1969, (ARS 62-5), 9, 5-6.

WALKER, K.E., W. GAUGER, Time and its dollar value in household work, in : Family Economics Review, 1973, 5, 8-13.

WALKER, K.E., W.H. GAUGER, The dollar value of housework, in : Information Bulletin 60, Cornell University Ithaca, 1973.

WEINROBE, M., Household production and national production, an improvement of the record, in : Review of Income and Wealth, 1974, 89-102.

ZUIDBERG, A.C.L., Het verzorgingsniveau van huishoudens, SWOKA, s' Gravenhage, 1981.

WAARDE VAN HUISHOUDELIJKE PRODUKTIE

Bijkomende literatuur

Voorlopige bibliografie oktober 1985

ALDERSHOFF, D., Tijdsbesteding aan huishoudelijke en betaalde arbeid in : Vereniging voor Huishoudkunde in Nederland, 1982, 29-59.

AMSDEN, A., Introduction. In A. Amsden (ed.), The Economics of Women and Work, New York, St. Martin's Press, 1980.

ANDRE, R., Homemakers, the Forgotten Workers, University Chicago, Press Chicago, 1981.

ANDREWS, F.M.; S.B. WITHEY, Social indicators of well-being, New-York, Plenum,

ANDREWS, B., Economics of the Household, The Mc Millan C°, New York, 1925.

ANGRIST, S.S., J.R. LAVE and R. MICKELSEN, How working mothers manage : Socio-economic differences in work, child care and household tasks, in : Social Science Quarterly, 1976, 56, 631-637.

ARVEY, R. and R. GROSS, Satisfaction levels and correlates of satisfaction in the homemaker job, in : Journal of Vocational Behavior, 1977, 10, 13-24.

BENSTON, M. et al., Politieke economie van de huishoudelijke arbeid. Debat over gezin, economie en staat in het huidige kapitalisme, SUN, Nijmegen, 1977.

BERK, R.A., S.F. BERK, Labor and Leisure Activities at Home : Content and Organization of the Household Day, Sage, Beverly Hills, 1979.

BERK, R.A. and S.F. BERK, A simultaneous equation model for the division of household labor, in : Sociological Methods and Research, 1978, 6, 431-468.

BERK, R.A. and S.F. BERK, Supply-side sociology of the family : The challenge of the new home economics, in : Annual Review of Sociology, 1983, 9, 375-395.

- BERK, S.F., The Division of Household Labor : Patterns and Determinants, Doctoral dissertation, Northwestern University, 1976.
- BERK, S.F., C.W. BERHEIDE, Going backstage : gaining access to observe household work, in : Sociology of Work and Occupations, 1977, 4, 2, 27-48.
- BERK, S.F. and C.W. BERHEIDE, The Measurement of Household Work : An Examination of Ambiguities, University of California, Santa Barbara, unpublished manuscript, 1978.
- BERK, S.F., Husbands at home : The organization of the husbands' household day, in : K.W. Feinstein (ed.), Working Women and Families, Beverly Hills, Calif., Sage Publications, 1979.
- BERK, S.F., Women and Household Labor, Sage Publications, Beverly Hills, London, 1980.
- BERK, S.F. and A. SHIH, Contributions to household labor : Comparing wives' and husbands' reports, in : S.F. Berk (ed.), Women and Household Labor, Beverly Hills, Calif. : Sage Publications, 1980.
- BEUDER, T., How much is a housewife worth, in : Mc Call's, May 1974.
- BLAU, Exchange and power in Social Life, Wiley, New York, 1964.
- BOOTH, A. and S. WELCH, Spousal consensus and its correlates : A reassessment, in : Journal of Marriage and the Family, 1978, 40, 23-32.
- BOULDING, K., The Economics of Love and Fear.
- BRODY, W.H., Economic value of a housewife, Research and statistics note n° 9, DHEW Pub. n° SSA 75-11701, United States of Department of Health, Education and Welfare, Washington.
- BROWN, C., Home production for use in a market economy, in : B. Thorne (ed.), Rethinking the family. New York : Longman, 1982.
- BROWN, G.W. and M. RUTTER, The measurement of family activities and relationships, in : Human Relations, 1966, 19, 241-263.
- BRUGGEMAN-WYFFELS, M.C., H.G.M. KESTER-HORSTINK, De waarde van huishoudelijke arbeid, Heilige Landstichting, 1982.

- BRUYN-HUNDT, M. Economische discriminatie van de vrouw, in : Opzij, 1974, september, 5.
- BRUYN-HUNDT, M., De West-Europese (gezins)huishouding als productiehuis-houding, in : Huishoudkunde in Nederland, onder red. van A.C.L. Zuidberg, H. Veenman & Zonen B.V., Wageningen, 1978.
- BURNS, S., The household economy, The Beacon Press, Boston, 1977.
- CLARK, K.A., A.I. OGUS, What is a wife worth?, in : British Journal of Law and Society 1978, 1-25.
- COGLE, F.L. and G.E. TASKER, Children and housework, in : Family Relations, 1982, 31, 395-399.
- CONDAN, J.G. and J.G. BODE, Rashomon, working wives, and family division of labor : Middletown, 1980, in : Journal of Marriage and the Family, 1982, 44, 421-426.
- COULSON, M., B. MAGAS, H. WAINWRIGHT, De huisvrouw en haar arbeid in het kapitalisme - een kritiek, in : Politieke economie van de huishoudelijke arbeid, SUN, Nijmegen, 1977.
- COWL, M., "The Economic Role of the Housewife", in : Political Affairs, 1972, 51, aug., 52-62.
- COWLES, M.L. and R.P. DIETZ, Time spent in homemaking activities by a selected group of Wisconsin farm homemakers, in : Journal of Home Economics, 1956, 48, 29-35.
- CROMWELL, R.E. and D.H. OLSON, Multidisciplinary perspectives of power, in : R.E. Cromwell and D.H. Olson (eds.), Power in Families, New York : Wiley, 1975a.
- CROMWELL, R.E. and D.H. OLSON (eds.), Power in Families, New York, Wiley, 1975b.
- DE GROOTE, J., Le travail ménager et le revenu national, in : Cahiers du GRIF, 1974, 2, 21-24.
- DE GROOTE, J., Le travail ménager : nécessité ou politique, in : Cahiers du Grif, 1974, 8-12.
- DE GROOTE, J., Huishoudelijk werk en nationaal inkomen, in : LEF, 1977, 1, 77-81.
- DE SERPA, A.C., The theory of Economics of Time, in : The Economic Journal, 1971, dec.
- DUNCAN, O.D., Comment, in : T.W. Schultz (ed.), Economics of the Family, Chicago : University of Chicago Press, 1974.

- DUTCH FAMILY COUNCIL, The economic value of work in a family household : an exploratory study, The Hague, 1972.
- EISNER, R., Measurement and Analysis of National income (nonincome income), in : National Bureau of Economic Research, 1970, sept., 44.
- FARKAS, G., Education, wage rates, and the division of labor between husband and wife, in : Journal of Marriage and the Family, 1976, 3, 473-484.
- FEE, T., Domestic labor : An analysis of housework and its relation to the production process, in : Review of Radical Political Economics, 1976, 8, 1-8.
- FERBER, M.A., A note on 'Household production and national production : An improvement of the record' bij M. Weinrode, 1974, in : Review of Income and Wealth, 21, 251-252.
- FERREE, M.M., Working-class jobs : Housework and paid work as sources of satisfaction, in : Social Problems, 1976, 23, 431-441.
- FERREE, M.M., Satisfaction with housework: The social context, in : S.F. Berk (ed.), Women and Household Labor, Beverly Hills, Calif. : Sage Publications, 1980.
- FINLAND, Ministry of Social affairs and Health, Research Department, 1980-81, Housework Study, Official Statistics of Finland, Special Social Studies, XXXII, 7, 4 parts, Helsinki.
- FREY, B.S., W.W. POMMEREHNE, The hidden economy : state and prospects for measurement, in : Review of Income and Wealth, 1983, 29, 1-23.
- FRIEDMAN, S., A method of Comparing incomes of families differing in composition, in : Studies in income and Wealth, 1952, XV, 9-24.
- GALBRAITH, J., The economics of the American housewife, in : The Atlantic Men, 233, 74.
- GALBRAITH, J.K., The economics of housework, in : MS, april 1983, 27-31.
- GARDINER, J., Women's domestic labour, in : New Left Review, 1975, 89, 47-58.
- GAUGER, W., The potential Contribution to the GHP of valuing Household Work, Paper delivered to the American Home Economics Association, Atlantic City, New Jersey, 1973.

GAUGER, W.H., K.E. WALKER, The dollar value of household work, New York State College of Human Ecology, Information bulletin 60, Cornell University, Ithaca, New York.

GEERKEN, M. and W.R. GOVE, At Home and at Work : The Family's Allocation of Labor. Beverley Hills, Calif. : Sage Publications, 1983.

GOLDSCHMIDT-CLERMONT, L., L'importance économique du travail domestique et ses liens avec l'économie nationale américaine, in : Revue de l'Institut de Sociologie, 1952, janvier-mars, 57-71.

GRAMM, W.L., The demand for the wife's non-market time, in : Southern Economic Journal, 1974, July, 124-133.

G.R.I.F., Faire le ménage c'est travailler, in : Les cahiers du G.R.I.F., 1974, 2.

GRONAU, R., Wage comparisons, A selectivity Bias, in : Journal of Political Economics, Nov. 1974, 1119-1143.

HANNAN, M.T., Families, markets and social structure : an essay on Becker's "A treatise on the family", in : Journal Economic Literature, 20, 65-72.

HANNAN, M.T., Families, markets, and social structures : An essay on Becker's "A treatise on the family", in : Journal of Economic Literature, 1982, 20, 65-72.

HAWRYLYSHYN, O., Estimating the value of household work theoretical and methodological approaches, Working paper 2, non market activity project Statistics Canada, 1975, May.

HAWRYLYSHYN, O., A Review of recent proposals for modifying and extending the measure of GNP, Statistics Canada, Occasional Paper, Cat n° 13, 558, Ottawa, 1974.

HAWRYLYSHYN, O., Estimating the value of household work, Canada 1971, A report prepared for statistics, Canada, Office of the Senior Adviser on Integration, Ottawa, 1977.

HAWRYLYSHYN, O., A first Approximation of Estimating value of household work, Canada 1972, Working Paper n° 3, Non market Activity Projekt, Statistics Canada, 1974.

HECKMAN, J., T.E. McCURDY, A life cycle model of Female Labor supply, in : Review of Economic Studies, 1980, 1, 47-74.

HEDGES, J.N. and J.K. BARNETT, Working women and the division of household tasks, in : Monthly labor Review, 1972, 95, 9-13.

- HEFFERAN, C. (ed.), The household as producer : A look beyond the market. Proceedings of a workshop sponsored by the family economics-home managements section of the American Home Economics Association, St Charles, MO 21-23, June 1979, Washington, D.C. American Home Economics Association.
- HELSON, H., Adaptation-level theory, Harper & Row Publishers, New York, London, 1964.
- HENDERSON, A.M., The Cost of a Family, in : Review of Economic Studies, 1949-50, 17, 127-148.
- HENDERSON, A.M., The Cost of Children, in : Population Studies, 1949-50, part I-II, vol. 3 n° 2, 130-150.
- HENDERSON, A.M., The Cost of Children, in : Population Studies, 1949-50, part I-II, vol. 4, n° 3, 267-298.
- HIMMELWEIT, S. and S. MOHUN, Domestic labor and capital, in : Cambridge Journal of Economics, 1977, 1, 15-31.
- HOFFMAN, L., Parental power relations and the division of household tasks, in : F. I. Nye and L. Hoffman (eds.), The Employed Mother in America, Chicago : Rand McNally, 1963.
- JUSTER, F., e.a., Time use in Economic and Social Accounts, Ann Arbor, Survey Research Center, Univ. of Michigan, 1978.
- KAPTEYN, A., T. GOEDHART, De definitie en meting van de economische waarde van huishoudelijke arbeid, Centrum voor Onderzoek over de Economie van de Publieke Sektor, Leiden (ongepubliceerd).
- KATZ, A.J., The value of services provided by the shock of consumer durables, 1947-'77, An opportunity cost measure, in : Survey of Current Business, July 1980, 60, 22-31.
- KREPS, J.M., J. LEAPER, Home work, market work and the allocation of time, in : J.M. Kreps (ed.) Women and the American Economy : a look to the 1980's, Englewood Cliffs, N.Y. Prentice Hall, 1976.
- LECOULTRE, D., La valeur économique du travail non-rénuméré des femmes, in : Women at work in the labour force and at home, 48-65.

LEIBOWITZ, A., Women's Allocation of time for market and non-market Activities, Thesis, Colombia University Ph. D., 1972.

LEIBOWITZ, A., Production within the household, National bureau of Economic Research, Working Paper, 27, New York, 1974.

LEIBOWITZ, A., Women's work in the home, in : Lloyd C. . (ed.) Sex, discrimination and the division of labor, New York, 1975.

LEUTHOLD, Taxation and the value of non market time. feb. 1980, mimeo.

LISCOV, A., The valuation of housework : a problem of conceptualization and measurement, Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association

LLOYD, C.B. and B.T. NIEMI, The Economics of Sex Discrimination, New York : Columbia University Press, 1979.

MANSER, M. and M. BROWN, Marriage and Household Decision-Making : A Bargaining Analysis, in : International Economic Review, 1980, 21, 31-44.

MICHAEL, R.T., G.S. BECKER, On the new theory of consumer behaviour, in : Swedish Journal of Economics, 1973, dec., 378-396.

MICHAEL, R.T., The effect of education on efficiency of production, New York, NBER, 1972.

MIDDEL, H., e.a. (eds.), Arbeid en niet-arbeid, Kluwer, Deventer, 1980.

MINCER, J., Schooling, Experience and Earnings, 1974.

MINTE, H., New home economics : thesen zum verhältnis von Haushaltswissenschaften und new home economics, in : Hauswirtschaft und wissenschaft, 1983, 31, 6, 306-318.

MODEL, S., Housework by husbands : Determinants and implications, in : J. Aldous (ed.), Two Paychecks in Dual-Earner Families, Beverly Hills, Calif. : Sage Publications, 1982.

MOSER, C., Social indicator systems, methodes and Problems, in : Review of Income and Wealth, 1973, 6, 19.

MUELLBAUER, J., Household production theory, quality and the hedonic technique, in : American Economic Review, 1974, 977-994.

MUELLBAUER, J., Household Composition, Engel Curves and Welfare Comparisons between Households, a duality approach, in : European Economic Review, 1974, 103-122.

MUELLBAUER, J., Testing the Barten Model of household composition effects and the cost of children, in : Economic Journal, sept. 1977, 87, 347, 360-387.

MURPHY, M. The measurement and valuation of Household non-market time, Discussion, Bureau of Economic Analysis, US., Department of Commerce, March 1980.

MUTH, R.F., Household Production and Consumer Demand Functions, in : Econometrica, 1966, 34, 699-708.

NACHTEGAAL, R.J., W.F. RAAIJ, Huishoudelijke sector en economische neergang, Rotterdam, 1982.

NEARY, J.P., K.W.S. ROBERT, The theory of household behaviour under rationing, in : European Economic Review, 1980, 13, 25-42.

NICKOLS, S., Works and Housework : Family Roles in Productive Activity, Paper presented at the annual meeting of the National Council on Family Relations, October 1976, New York.

NYE, I.F., Is choice and exchange theory the key? in : Journal of Marriage and the Family, 1978, 40, 219-233.

NYE, I.F., Choice, exchange, and the family, in : W.R. Rurr, R. Hill, F.I. Nye and I.L. Reiss (eds.), Contemporary Theories about the Family, New York : Free Press, 1979, 2.

NYE, I.F., Family mini theories as special instances of choice and exchange theory, in : Journal of Marriage and the Family, 1980, 42, 479-490.

OLSON, J.T., Role conflict between housework and childcare, in : Sociology of Work and Occupations, 1979, 6, 430-456.

OLSON, J.T., The impact of housework on childcare in the home, in : Family Relations, 1981, 30, 75-81.

PRIEMUS, M., De vergeten huishoudelijke sector, in : De huishouding gezien vanuit overheid, wetenschap en samenleving, Verslag Studiedag Vereniging voor Huishoudwetenschappen (28 april) 1978, 40-68.

PRIEMUS, M., Over de huishoudelijke sector, in : Economisch Statistische Berichten, 1979, 64, 32-38.

PRIEMUS, M., Hoort het voeren van de gezinshuishouding thuis in de economische theorie?, in : Studium Generale Rotterdam (ed.), Economie van de huishoudelijke arbeid?, Rotterdam, Futile, 1980, 9-30.

REID, M.G., How new is the "new home economics"? in : Journal of Consumer Research, 1977, 4, 181-183.

ROBINSON, J.P., Housework technology and household work, in : S. Berk (ed.) Women and Household Labor, Sage yearbook in women policy studies, vol. 5.

ROBINSON, J.P., The "new home economics" : Sexist, unrealistic, or simply irrelevant? in : Journal of Consumer Research, 1977b, 4, 178-181.

RUGGLES, M., R. RUGGLES, A proposal for a system of Economic and Social Account, in : Moss, M., 1973, 111-146.

SAFILOS-ROTHSCHILD, C., A macro- and micro- examination of family power and love : An exchange model, in : Journal of Marriage and the Family, 1976, 38, 355-361.

SANTTI, R., e.a., Unpaid Housework, time use and value, Ministry of Social Affairs and Health, Helsinki, 1982, 17.

SCANZONI, J.H., Men, Women, and Change, New York : McGraw. Hill, 1976.

SCANZONI, J.H. and M. SZINOVACZ, Family Decision-Making, Vol. 3, Sage Library of Social Research, Beverly Hills, Calif. : Sage Publications, 1980.

SHAM SEDDINE, A.H., G.N.P. imputations of the value of housewives' services, in : Economic and Business Bulletin, Summer 1969, 52-61.

SIRAGELDIN, J.A., Nonmarket Component of National Income, Ann Arbor : Univ. of Michigan Press, 1969.

SMITH, P., Domestic labour and Marx's theory of value, in : A. Kuhn and A. Wolpe (eds.), Feminism and Materialism : Women and Modes of Production, London : Routledge and Kegan Paul, 1978.

SOKOLOFF, N.J., Between Money and Love, New York : Praeger, 1980.

SPREY, J., Family power and process : Toward a conceptual integration, in : R.E. Cromwell and D.H. Olson (eds.), Power in Families, New York : Wiley, 1975.

SPREY, J., Conflict theory and the study of marriage and the family, in : W.R. Burr, R. Hill, I.L. Reiss, and F.I. Nye (eds.), Contemporary Theories about the Family, Vol. 2 New York : Free Press, 1979.

STONE, R., An integrated System of Demographic, Manpower and Social Statistics and its links with the system of National Economic Accounts. United Nations, New York, May, 1970.

SUVIRANTA, A., M. HEINONEN, The value of unvalored home care of children under the age of seven in 1979, in Finland, Ministry of Social Affairs and Health, Research Department : Housework study, part III.

TOBIN, J., The application of multivariate probit Analysis to Economic Survey data, discussion paper n° 1, Cowles Foundation, 1955.

VAN DER LAAN, C., De economische waarde van huishoudelijke arbeid, Vakgroep huishoudkunde Landbouwhogeschool, Wageningen, 1979.

VANEK, J., Time spent in Housework, in : Scientific American, 1974, 231, 116-120.

VAN PRAAG, B.M.S., A. KAPTEYN, Wat is ons inkomen ons waard (I-II), in : E.S.B., I, 1973, 25, 360-363, II, 1973, 26, 180-182.

VAN PRAAG, B.M.S., A. KAPTEYN, A new approach to the construction a family equivalence scales, in : European Economic Review, 1976, 7, 313-335.

VAN PRAAG, B.M.S., Individual Welfare functions and Consumer behavior, North Holland, A'dam, 1981.

VAN PRAAG, B.M.S., J.S. SPIT, The social filter process and income evaluation, Report 82.O8, Center for research in Public. Econ., Univ. of Leyden, 1982.

VAN PRAAG, B.M.S., e.a., The poverty line, a pilot study in Europe, in : CBS, 1984.

VAN PRAAG, B.M.S., Household Cost functions and equivalence scales. An alternative approach, Report 84.O4, Center for Research in Public Economics, Leyden Univ. 1984.

VAN ROMPUY, V., Huishoudelijke en familiale werkprestaties der vrouw in het licht van het modern produktiebegrip, in : De Economische waarde van de Huishoudelijke Taak der Vrouw, Brussel, 1952, 28-44.

WALES, T.J., A.D. WOODLAND, Estimation of allocation of time for work, leisure, housework, in : Econometrica, 1977, 45, 115-132.

WALKER, K.E., Time use Patterns for Household Work Related to Homemakers' Employment, paper presented at the National Agricultural Outlook Conference, Washington D.C., feb. 1970, 7-11.

WALKER, K.E., W. GAUGER, Time and its dollar value in household work, in : Family Economics Review, 1973, 5, 8-13.

WALKER, K.E., Household work time : its implications for family decisions, in : Journal of Home Economics (october), 1973, 7-11.

WALKER, K.E., Effect of family characteristics on time contributed for household work by various members, Paper delivered to American Home Economics Association, Annual Meeting, June 1973.

WALKER, K.E., Valuing household production : its importance and problems, Paper presented at the Southwestern Regional Association of Family Economics/Home Management Conference on "Measuring and managing home production" (Mimeographed), 1978, February.

WALKER, K.E., A quantitative measure of productive household activities : time-use in families with children, in : S.C.W. Kamil (ed.) : De plaats van de huishoudvoering tussen individu en samenleving, op. cit., 22-41.

WALKER, K.E., M.E. WOODS, Time use : A Measure of Household Production of Family Goods and Services, Washington, D.C. : Center for the family of the American Home Economics Association.

WALKER, K.E., Time measurement and the value of non-market household production, in : C. Hefferan (ed.) The household as producer : A look beyond the market, op. cit., 119-138.

WHITE, L.K. and D.B. BRINKERHOFF, Children's work in the family : Its significance and meaning, in : Journal of Marriage and the Family, 1981, 43, 789-798.

Abstrakt

Dit rapport is een eerste deel van een globale theoretisch-methodologische studie over de bepaling van de waarde van huishoudelijke produktie.

Het rapport behandelt de verschillende methoden die in de economische literatuur naar voor worden geschoven om de huishoudelijke produktie in monetaire termen te waarderen.

De bespreking valt uiteen in drie facetten. Ten eerste wordt een korte verduidelijking gegeven bij de theoretische achtergrond van de problematiek, meer specifiek de theorie van de "New Home Economics". Vervolgens volgt een uitvoerig overzicht van de drie te onderscheiden benaderingen (de opportunitetskostbenadering, de marktkostbenadering en de inkomens-evaluatiebenadering), en hun konkrete uitvoeringsmethoden. Het rapport besluit ten slotte met een systematische aanduiding van de praktische problemen waarmee de methoden bij de toepassing gekonfronteerd worden.

Samenvattend kan gesteld worden dat de methoden vrij veel problemen kennen bij de konkrete toepassing. Bovendien bieden de benaderingen zelf geen aanwijzing om deze problemen op te lossen. Een definitieve evaluatie van de methoden afzonderlijk en in hun onderling verband, is daarom niet mogelijk. Een meer theoretisch-fundamentele diskussie lijkt zich dan ook op te dringen. Dit is het onderwerp van het tweede deel.